

Länsimaisen esoterian tutkimus Pohjoismaissa 2000-luvulla

Pro gradu -tutkielma

Uskontotiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Toukokuu 2018

Juuso Räsänen

Turnit OriginalityCheck

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

RÄSÄNEN, JUUSO: Länsimaisen esoterian tutkimus Pohjoismaissa 2000-luvulla

Pro gradu -tutkielma 59 s., 16 liites.

Uskontotiede

Lokakuu 2018

Tarkastelen tutkielmassani länsimaisen esoterian tieteellistä tutkimusta Pohjoismaissa 2000-luvulla. Länsimainen esoteria on monitahoinen käsite, johon yleisesti nähdään sisältyvän suuntauksia, kuten gnostilaisuus, hermetismi, kristillinen mystiikka, kabbala, teosofia ja niin sanotut ”okkulttiset tieteet”, joista tunnetuimmat ovat magia, astrologia ja alkemia.

Länsimaisen esoterian tieteellinen tutkimus on kohtalaisen nuori tieteenalana, ja se on käynyt läpi suurta muutosprosessia viimeisten vuosikymmenien aikana. Tutkimusalan juuret ovat Britannian Exeterissä 1960-luvulla Frances Yatesin renessanssin hermetismin historiografisessa tutkimuksessa, mutta ensimmäisen systemaattisen määritelmän länsimaiselle esoterialle Ranskan Sorbonnessa teki Antoine Faivre. Faivre näki esoterian olevan tietyt elementit täyttävä ajattelun muoto, joka on läsnä samankaltaisissa kulttuurivirtauksissa. 1990-luvulla esoteriatutkimusta vei eteenpäin Wouter J. Hanegraaffin alaisuudessa Amsterdamin yliopistossa toimiva osasto. Tutkimusalassa alkoi tapahtua teoreettista muutosta 2000-luvulla, jolloin perinteisen historiografisen tutkimuksen rinnalle syntyi teoreettisia lähestymistapoja, jotka mahdollistivat nykyaikaisen detraditionalistisen tutkimuksen. Samoihin aikoihin esoteriatutkimus alkoi rantautua myös Pohjoismaihin, jossa nykyään on aktiivinen tutkimusverkosto.

Teoreettisesti kytken tutkielman tiedon- ja tieteellisen tiedon sosiologiaan, jossa tietoa ja tiedonmuodostamista tarkastellaan sosiaalisten prosessien kautta. On kiinnostavaa pohtia abstraktin tieteellisen tiedon olemusta ja sitä, mitkä tekijät voivat vaikuttaa esimerkiksi tietyn käsitteen tai tieteenalan syntyyn. Tutkimusmenetelmänä käytän luokittelevaa menetelmää, jossa olen muodostanut 190 tieteellisen julkaisun aineistosta aiheuokituksia, joiden avulla voidaan tarkastella sitä, minkälaista tutkimusta 2000-luvulla Pohjoismaissa länsimaisesta esoteriasta on tehty.

Asiasanat: länsimainen esoteria, tieteen tutkimus, tieteellisen tiedon sosiologia, 2000-luku, Pohjoismaat

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkielman aihe.....	1
1.2 Tavoitteet ja tutkimusongelma.....	2
1.3 Teoreettinen viitekehys.....	3
2 KATSAUS LÄNSIMAISEN ESOTERIAN TUTKIMUKSEN HISTORIAAN.....	4
2.1 Kohti esoterian tutkimusta.....	4
2.2 Frances Yates ja hermeettinen traditio.....	5
2.3 Esoterian tutkimuksen synty Pariisissa.....	6
2.4 Hollannin koulukunnan synty.....	7
2.5 Esoterian tutkimus Pohjoismaissa.....	8
3 KENTÄN JA KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYSTÄ.....	9
3.1 Käsitteiden määrittelystä.....	9
3.2 Länsimaisen problematisointia.....	11
3.3 Antoine Faivren paradigma.....	12
3.4 Modernit lähestymistavat.....	14
4 TIEDONSOSIOLOGIA JA TIETEELLINEN TIETO.....	16
4.1 Tiedon ja tieteellisen tiedon luonne.....	16
4.2 Sosiaaliset tekijät tieteen kehityksessä.....	19
5 POHJOISMAINEN ESOTERIAN TUTKIMUS AINEISTONA.....	21
5.1 Aineistonhankinta.....	21
5.2 Aineiston rajaus.....	22

5.3 Yleiskuva aineistosta.....	24
5.4 Luokittelu analyysimenetelmänä.....	27
6 LUOKITTELEVA ANALYYSI 2000-LUVUN ESOTERIAN TUTKIMUKSESTA.....	30
6.1 Nykyajan esoteria.....	30
6.2 1900-luvun esoteria.....	38
6.3 1800-luvun esoteria.....	43
6.4 Useampi aikakausi.....	45
6.5 Renessanssin ja valistusajan esoteria.....	49
6.6 Muu.....	52
6.7 Yhteenveto.....	54
7 POHDINTA.....	56
LÄHTEET	
LIITE 1	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman aihe

Adjektiivilla *esoteerinen* viitataan yleensä ilmiöön tai asiaan, joka on salainen, vain harvojen tiedossa oleva. Esimerkiksi jotain taideteosta voidaan pitää esoteerisena, jos siinä on vain harvalle avautuvaa symboliikkaa. Termiin esoteerinen voi törmätä myös vaihtoehtohenkisyteen painottuvan kirjakaupan kategorioissa, jolloin sen alta voidaan löytää kirjallisuutta muun muassa teosofiasta ja kanavoiduista new age -teoksista. Arkiajattelussa termiä *esoteria* käytetään myös substantiivina, joka liitetään ajatukseen perenniaalisesta filosofiasta eli uskontojen yhteisestä ytimestä. Tämän ajattelun mukaan uskonnoissa on kaksi puolta: eksoteerinen ja esoteerinen. Eksoteerinen eli ulkoinen puoli on kaikille opetettava oppi, kun taas esoteerinen puoli opetetaan vain harvoille valituille.¹

Länsimainen esoteria on rajatumpi käsite, joka on perinteisesti viitannut vain länsimaiseen kulttuuriperintöön ja sen historiallisiin linjoihin ja traditioihin. Tällaisia traditioita ovat muun muassa renessanssin hermetismi, johon keskeisesti liittyvät magia, astrologia, alkemia sekä kosmologia, jossa korostuvat asioiden vastaavuudet. Vastaavuuksia voidaan nähdä esimerkiksi ajan, astrologisten merkkien, planeettojen ja elementtien välillä ja näitä voidaan käyttää hyväksi maagisissa tai alkemiallisissa operaatioissa.

Tieteellisessä ajattelussa käsitteiden käyttö on kuitenkin arkiajattelua paljon systemaattisempaa, eikä tiedollisia yleistyksiä voi tehdä heikoin perustein. Vaikka uskonnot ja traditiot ovat lainanneet paljon toisiltaan, niin ajatus universaalista ytimestä ei tieteellisesti ole validi. Onko siis olemassa mitään yhteistä nimittäjää, joka yhdistäisi tietyt traditiot, virtaukset tai diskurssit erilliseksi ilmiöksi, jota voimme kutsua länsimaiseksi esoteriaksi? Monet teoreetikot ovat olleet sitä mieltä, että tällainen

1 Yksi mielenkiintoinen esimerkki tällaisesta ajattelusta on *astroteologia*, jonka mukaan uskonnollisiin myytteihin on koodattuna tietoa astronomisista ja astrologisista ilmiöistä. Tulkittaessa kristinuskoa astroteologisesti voidaan havaita paljon astrologista tematiikkaa: Kristuksen ollessa kalojen aikakauden aurinkosymboli, hänen kaksitoista opetuslastaan symboloivat eläinradan kahtatoista merkkiä. Kristuksen syntymä ajoittuu talvipäivänseisauksen lähelle joulukuun 25. päivään, joka oli antiikin Roomassa Sol Invictuksen eli voittamattoman auringon juhla. Kristuksen kuolema vastaavasti osuu kevätpäivän tasaukseen eli pääsiäiseen.

nimittäjä on olemassa, mutta sen määrittelemisen on osoittautunut hyvin haastavaksi tehtäväksi.

Länsimainen esoteria on akateemisella kentällä uudehko tutkimusala, joka on hakenut muotoaan ja paikkaansa koko elinkaarensa ajan. Kyseistä käsitettä ovat pohtineet muun muassa Wouter J. Hanegraaff, jonka määritelmän voi kiteyttää ”hylättyyn tietoon”, kun taas Kocku von Stuckrad on pyrkinyt määrittämään esoterian eräänlaisena korkeamman tiedon ja piilottamisen sekä paljastamisen diskurssina. Tutkimusalan merkkipaaluja ovat olleet Francis Yatesin historialliset tutkimukset renessanssin hermetismistä (1964), Pariisin Sorbonnen kristillisen esoterian oppituoli (1964) ja sen myöhemmät kehityssuunnat sekä Amsterdamin yliopiston aluksi hermeettistä filosofiaa käsittelevä osasto (1999).

1.2 Tavoitteet ja tutkimusongelma

Tutkimusala on käynyt teoreettisella tasolla voimakasta muutosprosessia. Tutkimusalan alkuvaihetta määritti historiografinen tutkimus henkilöiden, kuten Marsilio Ficinin, Jacob Böhmen ja Paracelsuksen kirjoituksista. 2000-luvulla syntyi kuitenkin uudenlaisia lähestymistapoja, jotka mahdollistivat nykyaikaisten ilmiöiden tutkimisen länsimaisen esoterian käsitteen alla. On kiinnostavaa selvittää kuinka teorian muutos ja kypsyminen ovat heijastuneet käytännön tutkimukseen.

Tämä tutkielma on luokitteleva tieteentutkimus 2000-luvun länsimaisen esoterian akateemisesta tutkimuskentästä Pohjoismaissa. Vaikka tutkimusalan juuret ovat vahvasti Keski-Euroopassa, niin tutkimusala rantautui 2000-luvulla myös Pohjoismaihin (Ruotsi, Suomi, Norja ja Tanska) muutamien tutkijoiden käytyä hakemassa oppia Hollannista. Pohjoismaisessa tutkimusperinteessä on tutkimuksen kannalta myös se kiinnostava puoli, että täällä ei ole niin pitkiä länsimaisen esoterian tutkimustraditioita kuin Hollannissa, Ranskassa ja Englannissa. Tutkimusalan alkaessa rantautua pohjoiseen 2000-luvulla alkoi samaan aikaan syntyä tutkimusalan uudelleen määritteleviä lähestymistapoja.

Voimme helposti nähdä minkälaisia tutkimusaiheita länsimaisen esoterian tutkimuksen alle kuuluu katsomalla esimerkiksi kokoelmateoksen, kuten *Western Esotericism In*

Scandinavia (2016) sisällysluettelo. Tällä tavoin emme voi kuitenkaan tietää esimerkiksi tutkitaanko teosofiaa kymmenen kertaa enemmän kuin vaikkapa ruusuristolaisuutta, sillä kokoelmateoksissa kaikki aiheet saavat saman verran tilaa. Täytyy käydä läpi laajempi määrä julkaisuja, joiden perusteella on mahdollista selvittää, miltä tutkimuskenttä painotuksineen näyttää.

Tutkimusongelman muotoilen seuraavasti:

Minkälaista 2000-luvun pohjoismaisen länsimaisen esoterian tutkimus on?

Tähän liittyviä tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Mitä aihealueita tutkitaan paljon/vähän?
2. Kuinka paljon nykyajan tutkimusmiljöö on muuttunut tutkimusalan alkuvaiheista?

1.2 Teoreettinen viitekehys

Teoreettisella tasolla kytken tämän tutkielman tiedon- ja tieteellisen tiedon sosiologiaan. Tiedon sosiologia pohtii tiedon sosiaalista luonnetta ja tieteellisen tiedon sosiologia vastaavasti pohtii tieteellisen tiedon luonnetta. Arkisen tiedon voi nähdä eroavan tieteellisestä tiedosta yleistettävyyden ja systemaattisuuden suhteen, mutta ohjaavatko sosiaaliset prosessit myös tieteellistä tietoa?

Eri teoreetikoilla on eri näkemyksiä siitä, missä määrin tiede on sosiaalisesti determinoitunutta. Osa teoreetikoista näkee niin sanottujen kovien tieteiden, kuten matematiikan ja fysiikan, olevan eri asemassa kuin humanistiset- ja yhteiskuntatieteet. Toiset taas näkevät kaiken tieteellisen tiedon noudattavan samoja lainalaisuuksia.

Tämän tutkielman kannalta on mielenkiintoista pohtia näitä tekijöitä länsimaisen esoterian tutkimuksen valossa. Miten esoteriaan on perinteisesti suhtauduttu ja onko tämä suhtautuminen on muuttunut? Entä onko muuttuva maailma ollut merkittävässä roolissa myös tämän tutkimusalan kehityksessä, kun perinteisten lähestymistapojen rinnalle on syntynyt uusia.

Tämä tutkielma kytkeytyy lisäksi laajempaan teoreettiseen koko tutkimusalan identiteettiä käsittelevään keskusteluun. Tietääkseni vastaavanlaista tutkimusta ei ole pohjoismaisesta tutkimuskentästä aikaisemmin tehty. Seuraavassa luvussa käsittelem tutkimusalan historiaa.

2 KATSAUS LÄNSIMAISEN ESOTERIAN TUTKIMUKSEN HISTORIAAN

2.1 Kohti esoterian tutkimusta

Länsimaisen esoterian tutkimusala ei syntynyt itsenäisenä ja valmiina oppiaineena, vaan ennen 1960-lukua tutkimus oli hajautunut eri tieteenaloille. Esimerkiksi alkemiaa voitiin käsitellä jäänteinä entisaikojen taikauksesta osana tieteenhistoriallista tutkimusta. Aiheen nähtiin olevan relevantti vain suhteessa historialliselle tutkimukselle modernin filosofian ja tieteen kehityksestä. Monitieteistä perspektiiviä, mukaan lukien uskonnontutkimus, muut humanistiset- sekä yhteiskuntatieteet, laiminlyötiin pitkään. (Hanegraaff 2001, 6–14.)

Tutkimusalan historia on ollut haasteellinen tie, jota ovat reunustaneet vihamielisyys ja epäluulot (Coudert 2009, 118–120). Tutkimusalan legitimointi ei onnistunut päivässä eikä vuosikymmenessäkään. Wouter J. Hanegraaff muistelee kuinka 1980-luvun toisella puoliskolla kiinnostuttuaan itse ”unohdetuista” renessanssin ajattelijoista, kuten Marsilio Ficinosta, Jacob Böhmeistä ja Paracelsuksesta, yritti hän kysellä professoreiltaan lisätietoa näistä persoonista ja heidän ajatuksistaan vain huomatakseen, että aihe sai hänen opettajansa olon hyvin epämukavaksi. Hanegraaffin mukaan epämukava aihe oli tyypillistä siirtää kuumen perunan tavoin nopeasti aina jollekin toiselle kollegalle, mutta kukaan ei halunnut siihen koskea. (Hanegraaff 2009, 17.) Vielä 1990-luvun lopussa ilmassa oli epäilyksiä, että ehkä esoteriatutkijat olivatkin itse ”kaappiesoteristeja”, mutta jatkuva laadukas tutkimus alkoi kuitenkin vähitellen parantaa yleistä suhtautumista tähän uuteen tutkimusalaan (Dijck 2009, 7).

Länsimaisen esoterian tutkimusperinne alkoi vähitellen itsenäisenä oppiaineena syntyä ja muotoutua kolmessa keskuksessa, joita ovat Exeter Britanniassa, Sorbonne Ranskassa ja Amsterdam Hollannissa. Vuonna 1964 Frances Yatesin julkaistessa Exeterissä merkittävän teoksensa *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, Sorbonnessa

perustettiin kristillisen esoterian oppituoli. Vuotta 1964 voidaan hyvällä syyllä pitää länsimaisen esoterian akateemisen tutkimuksen syntymävuotena. Kolmesta keskuksesta viimeisenä Amsterdam liittyi mukaan vasta 1990-luvun lopussa, mutta myöhäisestä liittymisestä huolimatta sillä on ollut suuri merkitys tutkimusalan eteenpäin viemiseen.

2.2 Frances Yates ja hermeettinen traditio

Hermeettisen tradition käsite ajoittuu 1930-luvun lopun Italiaan, jolloin renessanssin asiantuntija Paul Oskar Kristeller kirjoitti *Corpus Hermeticumin* merkitystä 1400–1600-luvuilla käsittelevän artikkelin. Akateemisen, vakavasti otettavan länsimaisen esoterian tutkimuksen voidaan katsoa kuitenkin olevan lähtöisin renessanssi-historioitsija Frances Yatesin vuonna 1964 julkaisemasta vaikutusvaltaisesta teoksesta *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, joka antoi lähtösyäyksen hermeettisen perinteen historiografiselle tutkimukselle. (Hanegraaff 2001, 6–14.)

Yatesilla oli suuri vaikutus esoteriaan suhtautumiseen akateemisissa piireissä. Aikaisemmin esoteriaan suhtauduttiin negatiivisesti ja sen katsottiin olevan vain jäännös renessanssin epärationaalisuudesta. Yates käänsi asetelman ympäri argumentoimalla, että hermeettinen ajatus oli itse asiassa keskeisin kausaalinen tekijä modernin tieteen synnylle. Yatesin näkemyksen mukaan koko ajatus siitä, että ihminen voi muuttaa ympäristöään ja valjastaa käyttöönsä luonnonvoimat omaksi hyödykseen, oli peräisin renessanssi-hermetistien maailmasta. Vaikka kyseinen näkemys on saanut myöhemmin paljon kritiikkiä muun muassa Wouter J. Hanegraaffilta, niin se muutti huomattavasti asenteita länsimaista esoteriaa kohtaan. (Bogdan 2008, 8; Coudert 2009, 117.)

Yatesin hermeettistä traditiota käsittävää näkökulmaa Hanegraaff kutsuu ”suureksi narratiiviksi” ja ”Yatesin paradigmaksi”. Yatesin paradigman voidaan katsoa koostuvan kahdesta pääkomponentista, jotka molemmat ovat pahasti ongelmallisia. Ensiksikin Yatesin hahmottelema ”hermeettinen traditio” ilmaantuu kvasi-autonomisena traditionaalisen vastakulttuurina, joka taisteli samanaikaisesti kahdella rintamalla kristinuskoa ja rationalistista tieteellistä maailmankuvaa vastaan. Kyseisen näkökulman ongelmat piilevät liiallisessa yksinkertaistuksessa ja redusoinnissa. Yatesin suuren narratiivin päähenkilöitä, kuten Marsilio Ficinoa tai Cornelius Agrippaa ei voida yksinkertaisesti redusoida ”hermetisteiksi” tai ”maageiksi”, vaan käytännössä näihin

henkilöihin vaikutti paljon monimutkaisempi yhtälö eri ajatussuuntauksia kristillisestä uusplatonismista skolastiseen filosofiaan. Toisin sanoen Yates oli oikeassa vaatiessaan huomiota hermeettisen ajattelun herättämälle kiinnostukselle renessanssin aikana, mutta harhautui väittäessään, että oli olemassa autonominen tai kvasi-autonominen ”hermeettinen traditio”. (Hanegraaff 2001, 15.)

Toinen Yatesin näkökulman pääpiirteistä korosti sekularisaatio-prosessin modernistisia narratiiveja. Paradoksaalisesti hän näki ”magian perinteen” essentiaalisesti tieteellisesti taantumukselliseksi ja staattiseksi. Tästä huolimatta se oli toiminut ohjaavana alkuvoimana tieteellisen vallankumouksen ja sosio-kulttuuristen prosessien taustalla. Tähän modernistiseen viitekehykseen liittyen tieteen ei nähty ilmaantuneen ottamalla eroa magiasta omilla ehdoillaan, vaan ”maagit” itse ottivat tämän askeleen. (Hanegraaff 2001, 16–17). Yatesin paradigma pysyi vahvana aina 1970-luvun alkuun saakka, minkä jälkeen paremmin määritelty ”esoterismin” käsite syrjäytti ”hermetismin” ja avasi mahdollisuuden laaja-alaisempaan tutkimuskenttään. (Coudert 2009, 117–118).

2.3 Esoterian tutkimuksen synty Pariisissa

Toinen merkittävä länsimaisen esoterian tutkimuksen syntymäkeskus on Pariisissa, jonne vuonna 1886 kirkon uskonto-opetuksen monopolin purkamiseksi perustettiin sekulaari (ei-tunnustuksellinen) uskontotieteellinen osasto *Section des Sciences Religieuses*. Aluksi osasto koostui vain kymmenestä oppituolista, mutta vähitellen se laajeni käsittämään alueita, kuten kristillinen mystiikka ja antiikin gnostilaisuus, minkä lisäksi se avautui myös sosiologiselle ja etnologiselle tutkimukselle. Vuonna 1964 ensimmäistä kertaa maailmassa avautui Pariisissa uusi *kristillisen esoterian oppituoli*. Vaikka uusi nimi sai laajan kannatuksen, niin sen merkityksestä hädin tuskin oltiin keskusteltu. Faivre mukaan termi ”esoteria” valittiin miltei vahingossa, koska sen katsottiin vastaavan kaikkein sopivamman ehdokkaan François Secretin kompetenssia. (Faivre 2009, 123.)

Viran ensimmäiseksi haltijaksi nimitettiin 1500-luvun historiaan ja kristilliseen kabbalaan erikoistunut François Secret, joka hallinnoi virkaa vuodesta 1965 vuoteen 1979. Vaikka Secret oli erittäin aktiivinen opettaja ja tutkija, niin eläkkeelle jäämisen mennessä ei hänen hallinnoimansa professuurin suuntaa tai ylipäätään esoterian

käsitettäkään oltu ehditty tarkemmin määritellä. Secretin anti oli kuitenkin siinä, ettei hän rajannut tutkimuskenttää pelkästään 1500-lukuun, vaan mahdollisti laajemman tutkimuksellisen perspektiivin. (Faivre 2009, 123–124 .)

Vuonna 1979 paikan avautuessa ehdotettiin professuurin nimen muuttamista. Nimen muuttamisen taustalla oli kolme syytä. Ensiksi esoterian haluttiin laajentua käsittämään muutakin kuin pelkästään kristillisen esoterian. Toiseksi tutkimuskenttä haluttiin rajoittaa pelkästään Eurooppaan ja modernille ajalle. Kolmanneksi välttääkseen essentialismin epäluulot esoteria haluttiin muuttaa substantiivista adjektiiviksi. Näiden lisäksi haluttiin lisätä esoterian rinnalle käsite ”mystiikasta”. Lopulta uuden viran nimeksi tuli *Esoteeristen ja mystisten virtausten historia modernissa ja nykyaikaisessa Euroopassa*. Uuden viran haltijaksi valittiin Antoine Faivre, joka ymmärsi, että tutkimuskentän määrittely oli edelleen hyvin epämääräistä, minkä johdosta hän alkoi keskittyä tutkimusprojekteissa ja seminaareissa ”esoteerisiin virtauksiin”. Faivre päätyi lopulta kehittämään tarkemman määritelmän esoteerisille virtauksille. (Faivre 2009, 124.) Vaikka Faivren määritelmää myöhemmin on kritisoitu, niin sillä on edelleenkin tärkeä rooli tutkimusalan historiassa, ja siitä syystä Faivrea voidaan hyvällä syyllä pitää eräänä keskeisimpänä länsimaisen esoterian tutkimuksen perustajahahmona.

2.4 Hollannin koulukunnan synty

Hollannissa vastaava tutkimusperinne sai alkunsa 1990-luvun lopulla, kun Amsterdamin yliopistossa toiminut filosofian tutkija Rosalie Basten halusi perehtyä erityiseen filosofian haaraan, hermeettiseen filosofiaan. Basten huomasi pian, ettei hänen kiinnostuksen kohteelleen ollut yliopistossa paikkaa ja siihen suhtauduttiin lähinnä epäluuloisesti. Basten sai ajatuksen perustaa uuden yksityisesti rahoitetun professuurin, jota hän alkoi kehittää yhdessä professori Roelof van den Broekin sekä lakiasiantuntija Willem A. Goudijsin kanssa. Kolmistaan he muodostivat tehokkaan ryhmän: Basten toi pöytään käytännöllisten ideoiden ja aloitteiden lisäksi taloudelliset ratkaisut niiden ratkaisemiseksi, Goudijsin lakiasioiden asiantuntemus oli suuri apu neuvotteluissa ja sopimuksien tekemisessä ja kolmantena Broek pitkäaikaisena professorina ja entisenä tiedekunnan dekaanina toi aloitteelle lisää auktoriteettia, ja antoi käyttöön ymmärryksensä hollantilaisesta yliopistojärjestelmästä. Vuonna 1998 Amsterdamiin

perustettiin *Centre for History of Hermetic Philosophy and Related Currents* professuuri. (Broek 2009, 11–12.)

Myöhemmin samana vuonna järjestettiin Rosalie Bastenin emännöimä konferenssi, jonka tarkoituksena oli pohtia tarkemmin, minkälaista tutkimusta ja minkälaisia opetusohjelmia vasta muodostettu ryhmä tulee toteuttamaan. Huomattavimpana tutkijana konferenssiin kutsuttiin professori Antoine Faivre, jonka hallinnoima professuuri oli samankaltainen, kuin mitä Amsterdamiin kaavailtiin. Konferenssi synnytti kolme erityistä suositusta, jotka kaikki otettiin käytäntöön. Ensimmäiseksi toivottiin, että tutkimus ja opetus kohdistuisi varhaiseen renessanssiin, mutta jättämättä huomiotta kuitenkin antiikin ja keskiajan vaikutusta hermeettisille, gnostilaisille ja läheisille virtauksille. Toiseksi haluttiin, että opetusohjelma kattaisi myös maisteritason opinnot, jotta oppituolista saataisiin kaikki hyöty irti. Kolmanneksi suositeltiin neuvottelemaan yliopiston kanssa, jotta tämä uusi yksikkö voitaisiin integroida mahdollisimman hyvin humanistisen tiedekunnan kanssa. (Broek 2009, 13–14.)

Pian tämän jälkeen humanistisessa tiedekunnassa perustettiin komitea tehtävään nimittämään uuteen virkaan sopiva ehdokas. Paikkaa mainostettiin kahdessa hollantilaisessa lehdessä, minkä lisäksi sähköpostiviestejä lähetettiin tutkijoille ja tutkijaverkostoille ympäri maailman. Komitea päätyi haastattelemaan kolmea pätevää hakijaa, ja lopulta heinäkuun 15. päivä 1999 uuteen virkaan nimitettiin Wouter J. Hanegraaff. Vuoden 2000 aikana oppiaineen henkilökunta täydentyi nimitettäessä kaksi apulaisprofessoria: renessanssin ja varhaisen modernin ajan asiantuntija Jean Pierre-Brach sekä 1800- ja 1900-lukujen asiantuntija Olav Hammer. (Broek 2009, 14.) Hollannista muodostui hyvin merkittävä esoterian tutkimuksen keskus, joka on tuottanut Hanegraaffin lisäksi useita hyvin tunnettuja esoterian tutkijoita, kuten Kocku von Stuckrad, Marco Pasi ja Egil Asprem, muutamia mainitakseni.

2.5 Esoterian tutkimus Pohjoismaissa

Länsimaisen esoterian tutkimus on 2000-luvulla yhä paremmin alkanut rantautua myös Pohjoismaihin. Vaikka vieläkin varsinaista esoterian tutkimuksen oppituolia ei ole Pohjoismaissa perustettu, niin nykyään täällä toimii kymmeniä alan tutkijoita, minkä

lisäksi useita professuureja on esoterian tutkijoiden käsissä.² Monissa yliopistoissa on alettu myös järjestää yhä enemmän esoteriaa käsitteleviä kursseja. Vuonna 2014 myös Turun yliopistossa järjestettiin ensimmäistä kertaa kurssi länsimaisesta esoteriasta, mikä osoittautui varsin suosituksi.

Tunnettuja Pohjoismaisia esoterian tutkijoita ovat *Scandinavian Network for the Academic Study of Western Esotericism* (SNASWE) perustaja Henrik Bogdan ja Tanskassa uskontohistorian professorin virassa työskentelevä Olav Hammer. Suomalaisia esoterian tutkijoita ovat muun muassa Tiina Mahlamäki, Tomas Mansikka, Nina Kokkinen, Tore Ahlbäck ja Jussi Sohlberg. Tavoitteenani on tämän tutkielman kautta saada tarkennettua kuva siitä, minkälaiselta pohjoismainen esoterian tutkimuksen miljöö tällä hetkellä näyttää. Länsimaisen esoterian käsite ja esoterian tutkimuksen kenttä eivät ole kuitenkaan itsestäänselvyyksiä, minkä vuoksi on syytä ensiksi käsitellä kentän ja käsitteen määrittelyä.

3 KENTÄN JA KÄSITTEEN MÄÄRITTELYSTÄ

3.1 Käsitteiden määrittelystä

Tieto on aina riippuvaista edeltävästä tiedon traditiosta eli uusi tieto voi rakentua käsitteellisellä välttämättömyydellä vain vanhan tiedon päälle (Pirttilä 1993, 14). Käsitteellisellä välttämättömyydellä Pirttilä tarkoittanee sitä, että käsitteet tarvitsevat määritelmänsä lukuisia alemman tason käsitteitä, joiden päälle ylemmän tason käsite rakentuu. Nämä alemman tason käsitteet tarvitsevat myös itseään alemman tason käsitteitä määritelmiinsä, joiden päälle ne rakentuvat. Esimerkiksi jos tarkastelemme kulttuurin käsitettä, niin voimme määritellä sen esimerkiksi joukoksi tapoja, uskomuksia ja materiaalisia asioita.

Ylätason käsite kulttuurin määritelmässä on siis alakäsitteinä tässä esimerkkitapauksessa tavat, uskomukset ja materiaaliset asiat. Pureutuessamme syvemmälle määritelmään tulee meidän määritellä nämä käsitteet toisilla käsitteillä. Esimerkiksi materiaaliset asiat voidaan määritellä sisältämään esineet, rakennukset ja vaatteet, jotka ovat yleisiä ja/tai

² Henrik Bogdan on uskontohistorian professori Göteborgissa, Olav Hammer Odensen yliopistossa, Asbjørn Dyrendal on professorina NTNU:ssa.

joilla on pitkät perinteet ihmisryhmän keskuudessa. Määritelmää voidaan jatkaa tästä vielä pidemmälle määrittelemällä nämä käsitteet vielä alemman tason käsitteillä. Käytännössä kuitenkin monet näistä käsitteistä ovat jo niin vakiintuneita, ettei niitä ole tarpeen määritellä aina uudestaan.

Erityisesti abstraktit käsitteet, kuten uskontotieteilijöille tuttu uskonnon käsite, voivat olla hankalia määriteltäviä. Uskontotieteen oppihistoriassa on useaan otteeseen ollut yrityksiä muodostaa niin kutsuttuja suuria teorioita, joilla on pyritty selittämään ja määrittelemään uskonto tyhjentävästi. Kerta toisensa jälkeen nämä yritykset ovat kuitenkin tehtävässään epäonnistuneet. Näin ollen ajatus täydellisestä selitysmallista on ennemminkin myyttinen ideaali kuin realistinen tavoite. (Anttonen & Taira 2004, 24.)

Ilkka Pyysiäisen mukaan uskontoa ei voida tutkia suoraan, sillä käsite on abstraktio, joka ilmenee ihmisten käyttäytymisenä, ajatteluna ja tunteina. Pystymme havainnoimaan pelkästään ihmisten käyttäytymistä, joka ei itsessään ole uskonnollista, mutta voimme tulkita sen uskonnolliseksi, jos annamme uskonnon käsitteelle määritelmän. Tässä piilee kuitenkin ongelma. Jos muodostamme uskonnon käsitteen havainnoimistamme uskonnoista käsin, niin mistä tiedämme mitä meidän tulee alustavasti havainnoida? Toisaalta jos uskontoa etsitään valmiin uskonto-käsitteen varassa, niin mistä käsite on saanut sisältönsä? (Pyysiäinen 2004, 53.) Mielestäni tämä pätee täysin myös länsimaisen esoterian käsitteeseen.

Pyysiäisen mukaan uskonnon määritelmä itsessään ei kiinnosta uskontotieteilijää, vaan kiinnostavampia ovat uskonnon nimikkeen alla olevat ilmiöt (Pyysiäinen 2004, 54). Kielen ja käsitteiden ongelmana on aina se, että reaali maailmassa asiat eivät mene siististi lokeroihin, vaan aina on päällekkäisyyksiä, poikkeuksia ja variaatiota. Sen sijaan, että päätyisimme tiedon mahdottomuuteen, olisi mielestäni hedelmällisempää tiedostaa tiedon rajallisuus. Esoterian tapauksessa tilanne on mielestäni samanlainen, koska ei ole olemassa ongelmatonta määritelmää, joka rajaisi tämän ilmiön selkeästi. Erityisesti tutkittaessa nykyaikaisia esoterian ilmiöitä huomaamme helposti, että rajanveto esoteerisen ja ei-esoteerisen välillä on entistä hämärämpi.

Oxfordin sanakirja määrittelee esoteerisen ”vain harvoille tarkoitettu tai vain harvojen erityiseen tietoon tai kiinnostukseen erikoistuneiden ymmärrettävissä oleva” (Oxford

2014). Etymologisesti adjektiivi ”esoteerinen” on lähtöisin 1600-luvun ”sisäistä” tarkoittavasta kreikan sanasta *esōterikos*, jonka merkitys oli julkista tarkoittavan ”eksoteerisen” vastapari (Stuckrad 2010, 45). Substantiivina termi esoteria tiettävästi ilmaantui ensimmäistä kertaa ranskaksi (*l'ésotérisme*) Jacques Matterin vuonna 1828 julkaistussa teoksessa *Histoire critique du gnosticisme et de son influence*, jossa esoteria oli akateeminen etic-käsite, jota voitiin soveltaa joihinkin uskonnollisiin kehityksiin varhaisen kristillisyyden kontekstissa. (Hanegraaff 2006, 337; Stuckrad 2010, 45.)

Esoteriasta on olemassa useita yleisesti käytettyjä, mutta rajoittuneita määritelmiä, jotka ehkä sopivat arkiajatteluun, mutta akateemisessa mielessä ne eivät ole kovin käyttökelpoisia. Sanakirjamääritelmän ”sisäistä” tarkoittava määritelmä on itsessään tyhjä, ja se luo helposti mielikuvia rajoitetusta tai salaisesta tiedosta, minkä lisäksi se on altis paisumaan merkityksessään. Toinen ja hyvin yleinen merkitys esoterialle on ajatus ”korkeammasta tiedosta”, johon voi päästä käsiksi erilaisilla universaaleilla tekniikoilla, mikä toimii todisteena uskontojen yhteisestä salaisesta ytimeästä. (Faivre 1994, 4–5.) Wouter J. Hanegraaff lisää tähän vielä ”religionistiset lähestymistavat uskontotieteeseen, missä esoteriaa käytetään lähes synonyyminä *gnosikselle* sanan universalisoivassa mielessä käsittäen moninaiset uskonnolliset ilmiöt, jotka korostavat käytäntöä enemmän kuin rationaalista tai dogmaattista tapaa tietää”. (Hanegraaff 1999.)

Epistemologisessa mielessä selvää rajausta, mitkä virtaukset, traditiot tai ajatussuunnat voidaan esoterian käsitteen alle niputtaa, on ehkä mahdotonta tehdä. Vastaavasti kuin uskonnon ja kulttuurin käsitteilläkään ei ole olemassa lopullista määritelmää, esoterian käsite ei ole poikkeus. Tästä johtuen monet tutkijat vaihtavat esoterian tilalle jonkin vaihtoehdoisen termin tai rajaavat esoterian tiettyyn aikakauteen tai kontekstiin (Stuckrad 2010, 44).

3.2 Länsimaisen problematisointia

Esoterian käsitettä on pohdittu akateemisella kentällä laajasti, mutta paljon vähemmän huomiota on saanut kysymys, mitä oikeastaan länsimaisen esoterian yhteydessä tarkoitamme ”länsimaisella”? Vaikka kyseessä on yksinkertaiselta ja jopa itsestään selvältä vaikuttava käsite, niin todellisuudessa sen määritelmä on hyvin ongelmallinen. Länsimaisen voidaan luokitella tarkoittavan esimerkiksi maa-aluetta, länsimaista

ominaisuutta tai länsimaalaisuutta identiteettinä. Määrittelyä vaikeuttavat myös globalisaation vaikutukset, jotka yhä enemmän sekoittavat tarkkoja rajauksia lännen ja ei-lännen välillä. (Granholm 2013, 17.) Toisaalta ennen modernia globalisaatiotakin on tapahtunut kulttuurista diffuusiota ajatusten ja tapojen sekoittuessa ja levitessä eri kulttuureista toisiin, minkä vuoksi voi olla lähtökohtaisestikin vaikeaa tehdä jaottelua länsimaisen ja esimerkiksi itämaisen ajattelun välille.

Kennet Granholm argumentoi, että ongelmaa on sivuttu vain harvoissa tapauksissa. Antoine Faivre on ainoita tutkijoita, joka on pyrkinyt ”länsimaisen” tarkempaan määrittelyyn. Faivre määrittelee länsimaisen tarkoittavan laajaa sekä keskiaikaista että modernia kreikkalais-roomalaista kokonaisuutta, missä juutalaisuus ja kristinusko ovat toimineet yhdessä islamin kanssa useamman vuosisadan (Faivre 1994, 7). Faivren epämääräisen määritelmän lisäksi lähes kaikki muut alan tutkijat ovat sivuuttaneet länsimaisuuden määrittelemisen miltei kokonaan. Osa tutkijoista, mukaan lukien Kocku von Stuckrad, on kiertänyt ongelman vaihtamalla ”länsimaisen” paikalle termin ”eurooppalainen”, mikä ei ole aivan yhtä problemaattinen, mutta siitäkään huolimatta ei täysin yksinkertainen määriteltävä sekään. (Granholm 2013, 18).

Onko siis olemassa riittävän hyvää ehdotusta, joka ratkaisee vaikeat määrittelyongelmat vai pitäisikö ”länsimaisen esoterian” käsitteestä kokonaan luopua? Granholm ehdottaa, että ”länsimaista” tulisi käyttää esoteerisen diskurssin emic-kategoriana, jota itsessään tulisi pitää tutkimuksen kohteena, sen sijaan että sitä käytettäisiin analyttisenä etic-käsitteenä (Granholm 2013, 24). Granholmin ehdotus on hyvin yksinkertainen ja vaikuttaa mielestäni käyttökelpoiselta, sillä se pyrkii muuntamaan ongelmallisen teoreettisen ongelman tutkimuskohteeksi. Ehdotus herättää mielestäni kuitenkin kysymyksen siitä, rajaako se tutkimuskohteita liikaa? Voimmeko käyttää länsimaisen esoterian käsitettä vain tapauksissa, jossa henkilö tai ryhmä itse sitä käyttää?

3.3 Antoine Faivren paradigma

Ensimmäisen vakavasti otettavan yrityksen länsimaisen esoterian määrittelemiseksi teki Antoine Faivre, jonka mukaan esoteriaa ei ole olemassa asiana itsessään, vaan se tulisi nähdä ajattelun muotona, joka ilmenee samankaltaisissa kulttuurisissa virtauksissa. Tämän ajatusmuodon Faivre luokittelee koostuvan kuudesta osasta, joista neljä on

keskeisestä ja kaksi toissijaista. Keskeisten elementtien on välttämätöntä olla läsnä ajattelumuodossa, jotta sen voi Faivren määritelmän mukaan luokitella esoteriaksi, ja kahden toissijaisen elementin läsnäolo on yleistä, mutta ei välttämätöntä. (Faivre 1994, 10.)

Ensimmäinen keskeinen elementti on *vastaavuudet*, joka ilmenee sekä symbolisena että todellisena. Paras ja todennäköisesti tunnetuin esimerkki vastaavuuksista on hermeettinen aksiooma ”niin alhaalla kuin ylhäällä ja niin ylhäällä kuin alhaalla”, jonka mukaan mikrokosmoksen ja makrokosmoksen välillä on keskinäinen riippuvuus. Koko maailmankaikkeus on vain suuri merkkejä ja merkityksiä täynnä oleva peilisali, jota oppineet pystyvät tulkitsemaan. (Faivre 1994, 10.)

Toinen keskeinen elementti on *elävä luonto*. Luonnolla ei ole pelkästään keskeistä osaa laajemman kosmoksen kontekstissa, vaan luonto on kaikilta osin elävä. Elävä luonto on Faivren mukaan tärkeä erityisesti magialle, sillä se sisältää ajatuksen salaisista luonnonvoimista sekä niiden sympaattisista ja antipaattisista vaikutuksista, joita on mahdollista käyttää hyväkseen erilaisissa maagisissa operaatioissa, kuten talismaanien latauksessa. (Faivre 1994, 11.)

Kolmas keskeinen elementti on *mielikuvitus ja välitykset*, jotka ovat toisiinsa kytkettyneitä ja toisiaan tukevia. Välityksiin kuuluvat muun muassa rituaalit, symboliset kuvat, initiaattorit, gurut ja välittäjänä toimivat henget. Mielikuvitus toimii näiden välityksien mahdollistajana esimerkiksi auttaen esoteerikkoa saamaan mielensä sisälle vaikutelman korkeamman ja matalamman maailman välissä toimivasta välittäjähengestä. Faivren mukaan juuri tämä kolmas elementti on keskeinen tehtäessä eroa esoteerikon ja mystikon välille, sillä mystikko pyrkii suoraan yhteyteen Jumalan kanssa ilman mitään välitystä. (Faivre 1994, 12.)

Neljäs ja viimeinen keskeinen elementti on *transmutaation kokemus*. Transmutaatio on erityisesti alkemiassa käytetty käsite, jota voidaan käyttää joko puhuttaessa fyysisten elementtien muodonmuutoksesta esimerkiksi muunnettaessa lyijyä kullaksi tai se voi viitata symboliseen tai henkiseen muodonmuutokseen, jossa esoteerikko muuntaa itsensä epätäydellisestä täydelliseksi. Monesti transmutaation katsotaan tapahtuvan kolmiosaista polkua pitkin, jonka vaiheita alkemiallisesti voidaan kutsua nimillä

nigredo (musta vaihe, kuolema), *albedo* (valkoinen vaihe), ja *rubedo* (punainen vaihe, viisasten kivi). (Faivre 1994, 13.)

Kahdesta toissijaisesta komponentista ensimmäinen on *konkordanssi*, mikä tarkoittaa traditioiden ja yksilöiden välistä sopusointua, joka sitoo ja yhdistää gnosiksen eri traditioiden väliltä ja sulattaa ne yhteen. Konkordanssi on hyvin läheinen käsite tässä kontekstissa perenniaalisen filosofian kanssa. Perennialistisen näkemyksen mukaan on olemassa alkuperäinen suuri viisaustraditio, josta eri historialliset traditiot kumpuavat. Toinen toissijainen komponentti on *transmissio*, joka merkitsee sitä, että esoteerisen tiedon on siirryttävä valmista väylää pitkin (tai ainakin tällaisen siirtymisen on oltava mahdollista) mestarilta oppilaalle. (Faivre 1994, 14.)

Kocku von Stuckradin mukaan Faivren lähestymistapa on osoittautunut hyödylliseksi luodessaan ymmärrystä lukuisten näennäisesti eriävien traditoiden, kuten luonnonfilosofia, mystiikka, hermetismi, gnosis, astrologia, alkemia ja magia, välille. Faivren luokitus on saanut myös paljon kritiikkiä, eikä vähiten sen vuoksi, että Faivre itse on käyttänyt omaa luokitustaan valikoiden. Joissakin tapauksissa esoterian alle luokitellaan virtauksia, joilla on vain yksi olennaispiirre, mutta toisissa tapauksissa Faivre hylkää virtaukset, jotka täyttävät kaikki ehdot (esimerkiksi islamilainen ja juutalainen mystiikka ja uuspakanuus), mutta jäävät muuten henkilökohtaisten intressien ulkopuolelle. (Stuckrad 2010, 48.)

Faivre puolustautuu kritiikiltä argumentoimalla, että alusta lähtien hän piti luokitustaan vain metodologisena työkaluna, jonka tulikin joutua kriittisen arvion ja korjauksen alle (Faivre 1994, 4). Faivre ei olettautunut omaa luokitteluaan täydelliseksi, vaan alustavaksi kehikoksi, joka tulisi myöhemmin tarkentumaan ja korjaantumaan. Faivren puolustusargumentti jää kuitenkin vajaaksi, sillä kyseessä ei ole pelkästään luokittelukehikon epätäydellisyys, vaan sen epäsystemaattinen käyttö.

3.4 Modernit lähestymistavat

Vielä tänäkin päivänä esoteria on ongelmallinen käsite, eikä sille ole löydetty lopullista määritelmää. Yleisesti tutkijat ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että esoterian alle kätkeytyy suuntauksia, kuten gnostilaisuus, hermetismi, kristillinen mystiikka, kabbala,

teosofia ja niin sanotut ”okkultiset tieteet”, joista tunnetuimmat ovat magia, astrologia ja alkemia. Vaikka kyseisillä suuntauksilla on paljon yhteistä, niin ne ovat myös hyvin moninaisia. Näiden eri esoterian alle luokiteltujen virtausten taustalla ei näytä olevan yhteistä nimittäjää, joka erottaisi ne muista uskonnollisuuden tai henkisyyden muodoista. Herääkin kysymys, miksi ylipäätään tarvitaan yleinen termi luokitteluun tällaisia virtauksia ja millä perusteella nämä virtaukset on esoterian alle valittu. (Stuckrad 2010, 44.)

Esoterian tutkimuksessa on viime vuosikymmenen aikana noussut uusia näkökulmia, jotka painottavat historiografisen lähestymistavan sijaan inklusiivisempia määrittelyjä, joissa tradition sijaan korostetaan detraditionalisaatiota, eliittiajattelijoiden rinnalle otetaan kansanomaiset uskomukset (erityisesti populaarikulttuuri ja uusi media) sekä näkökulmaa esoteriasta diskurssina. Tällaiset näkökulmat mahdollistavat entistä paremmin nykyaikaisen esoterian tutkimuksen, mikä tähän mennessä on jäänyt hyvin vähäiselle huomiolle. (Asprem & Granholm 2013, 5–25.)

Uusista teoreettisista lähestymistavoista Egil Asprem ja Kennet Granholm nostavat teoksessaan *Contemporary Esotericism* esiin kolme keskeistä, jotka ovat edustajansa nimen mukaan: Kocku von Stuckradin, Wouter J. Hanegraaffin ja Christopher Partridgen lähestymistavat. 1) Von Stuckradin lähestymistavassa esoteria rakentuu diskursseista, joita ovat muun muassa ”salaamisen ja paljastamisen dialektiikka” ja ”korkeampi tieto”. 2) Hanegraaffin näkökulma keskittyy niihin historiallisiin prosesseihin, jotka konstruoivat esoterian länsimaisessa kulttuurissa. Keskeisiä prosesseja ovat erilaiset polemiikit ja ”hylätyksi tiedoksi” luokitellut ilmiöt, jotka toimivat resurssina myöhemmin esoteeristen traditioiden konstruktiolle. 3) Partridgen lähestymistavassa huomio on nykyaikaisten kulttuuristen ja uskonnollisten muutosten prosesseissa, joita ovat esoteeristen ajatusten siirtyminen marginaalista valtavirtaan, ja siinä, kuinka esoteria toimii eräänlaisena varantona, josta populaarikulttuuri ammentaa. Näistä kolmesta lähestymistavasta kaksi edellistä kytkeytyvät diskurssi-teoriaan ja jälkimmäinen yhteiskuntatieteelliseen teoriaan ja metodiin. (Asprem & Granholm 2013, 23.) Asprem ja Granholm kiteyttävät näiden kolmen lähestymistavan implikaatiot esoterian tutkimukseen seuraavasti:

Kaikki kolme [lähestymistapaa] tutkivat uusia teoreettisia ja metodologisia reittejä avaten esoterian tutkimusta ei pelkästään uskontotieteelle, vaan myös muille humanistisille ja yhteiskuntatieteellisille aloille, joille ne tarjoavat laajat analyttiset sovellukset. Tämän lisäksi kaikki kolme tapaa ohjaavat pois perinteisen substanttiivisen esoterian määritelmän antamisesta, ja sen sijaan menevät kohti fluidisempia ja avoimempia perspektiivejä. Tämän vuoksi nämä kolme tapaa eivät näytä olevan keskenään ristiriidassa, vaan sen sijaan tukevat toisiaan, korostaen eri osa-alueita ja eri sovelluksia. Tässä monipuolisessa ja avoimessa ”uudessa paradigmassa” esoterian tutkimuksella on suurin potentiaali osallistua ja yhdistyä laajemman akateemisen tutkimusalan kanssa. (Asprem & Granholm 2013, 24.)³

Uudet lähestymistavat ovat kiinnostavia erityisesti siinä suhteessa, että ne mahdollistavat paremmin nykyaikaisen esoterian tutkimuksen, monipuolisemman tutkimuskentän ja monitieteisen tutkimuksen, mutta tuoreesta näkökulmasta huolimatta niilläkin on omat ongelmallisuutensa. Esoterian käsitteellä ei edelleenkään ole lopullista määritelmää: perinteisen faivrelaisen näkökulman on argumentoitu olevan monessa tapauksessa liian suppea, minkä lisäksi sen on katsottu sopivan parhaiten kristilliseen esoteriaan, ja edellä mainitut modernimmat näkökulmat laajentavat länsimaisen esoterian tutkimuskentän määrittelyn hyvinkin laajalle, ja ehkä jopa liian laajalle. Modernisoitunut yhteiskunta väijäämättä vaikuttaa uskontoon ja esoteria ei ole tästä poikkeus. Itse asiassa, kuten Partridge on osoittanut, modernisoituneissa yhteiskunnissa myös esoteria on normalisoitunut ja muuttunut jokapäiväiseksi (Partridge 2013, 116).

4 TIEDONSOSIOLOGIA JA TIETEELLINEN TIETO

4.1 Tiedon ja tieteellisen tiedon luonne

Tiedon olemuksen pohdinnalla on sosiologiassa pitkät juuret. Sosiologian klassikoista Karl Marx, Émile Durkheim ja Max Weber ovat ensimmäisiä tiedon sekä tieteellisen tiedon luonnetta kirjoituksissaan käsitelleitä tutkijoita. Varhaiset sosiologit eivät kuitenkaan esitelleet tietoteorioitansa systemaattisesti, vaan tiedon luonteeseen viitattiin vain hajanaisesti osana laajempaa sosiologista ohjelmaa. Erityiseksi haarakseen tiedon

3 Kirjoittajan suomennos

sosiologia nousi vasta marxilaisesta ajattelusta vaikutteita ottaneen Karl Mannheimin työn myötä. (Abercrombie 1980, 9.)

Èmile Durkheim tarkasteli tietoa sosiologisesti jo vuonna 1912 ilmestyneessä teoksessa *Uskontoelämän alkeismuodot*. Durkheimin ajattelulle keskeistä oli yhteiskunnan ja yksilön välinen suhde (sosiaalinen determinismi). Hänen mukaansa yhteiskunta määrittää yksilöä sen sijaan, että yksilö määrittäisi yhteiskuntaa. Erityisesti Durkheim pohti tässä yhteydessä uskonnon yhteiskunnallista olemusta. Uskonnon lisäksi hän kuitenkin pyrki yleistämään myös paljon yleisempiä ajattelun ja tiedon peruskategorioita sosiaalisen determinismin alle, kuten avaruus, luokka, määrä, syy, substanssi ja persoonallisuus. Durkheim kutsuu näitä tiedon ytimessä olevia ajattelun peruskategorioita ”kollektiivisiksi representaatioiksi” eli lyhyesti sanottuna yhteisön jakamiksi ja ylläpitämiksi ajatuksiksi ja uskomuksiksi. Ilkka Pirttilä kiteyttää Durkheimin tietoteorian lähtökohdan ajatukseen, että kaikkein alkukantaisemmissa yhteiskunnissa yhteiskuntaelämän yleispätevät lait näyttäytyvät selkeimmin, joten tiedon ja yhteiskunnan suhdetta on paras tutkia juuri tuon suhteen alkutilassa. Durkheimille tieto oli sekä yhteiskunnallinen objekti että yhteiskunnallinen subjekti eli se samanaikaisesti syntyy yhteiskunnassa ja luo yhteiskuntaa. (Abercrombie 1980, 9; Durkheim 1980, 31; Pirttilä 1993, 31–36.)

Pirttilän mukaan juuri Karl Marx ”ensimmäisenä esitti koherentin ‘tiedonsosiologisen teorian’ eli asetti eksplisiittisesti ja systemaattisesti tiedon (syntyn ja kehityksen) yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä” (Pirttilä 1993, 31). Marxin teoria historiallisesta ja yhteiskunnallisesta kehityksestä kytkeytyy tiukasti materialistiseen näkemykseen, jonka mukaan keskeisin muutoksen voima on tuotannon tavoissa ja suhteissa. Näin ollen yhteiskunnallinen muutos edellyttää muutoksen tuotantotavoissa ja suhteissa. Marx kritisoi ankarasti hegeliläistä ajattelua, jossa muutoksen keskeisenä voimana on tietoisuus, ideat, intentiot, motiivit ja periaatteet. Marxin mukaan muutokset ideoissa eivät saa aikaan muutosta materiaalisissa oloissa, vaan muutokset materiaalisissa oloissa aiheuttavat muutoksen ideoissa. (Abercrombie 1980, 11–12.)

Max Weberin anti tiedonsosiologialle tulee esiin kahden teeman kautta. Nämä ovat Weberin analyysi kapitalismin synnystä ja sen vaatimasta talouseetoksesta (ja siihen liittyvästä tavasta ajatella) sekä ajatukset modernin yhteiskunnan

rationalisoitumisprosessista, jolle tyypillistä oli tavoite-keino -toimintamalli. (Pirttilä 1993, 40.) Weberin mukaan erilaisia kapitalismin muotoja, kuten tukkuliikkeitä, vähittäiskauppoja, lainausliikkeitä ja pankkeja on ollut aikaisemmin muun muassa Babyloniassa, Egyptissä ja Intiassa, mutta länsimaissa syntyi kapitalismin muoto, jollaista ei muualla maailmassa ole aikaisemmin nähty: ”vapaan työn rationaaliskapitalistinen organisaatio”. Tämä uusi kapitalismin muoto edellytti uutta kapitalismin henkeä, joka Weberin mukaan toteutui parhaiten protestanttisessa etiikassa, jota kuvasi parhaiten ahkeruus, säästäväisyys ja ammattivelvollisuus. (Weber 1990, 15, 25, 29.)

Pirttilä kiteyttää hyvin varhaisten tiedonsosiologioiden (kuten Durkheim, Mannheim, Scheler) näkemykset tieteelliseen tietoon. Durkheim piti tiedettä yleisesti objektiivisena tiedon muotona, joka kehittyi yhteiskunnasta riippumattomana. Mannheim taas katsoi vain formaalitieteiden edustavan objektiivista tietoa, kun taas humanististen- ja yhteiskuntatieteiden hän näki olevan kytköksissä yhteiskuntaan. Schelerin näkemyksen mukaan tieteellinen tieto ei ollut ainoa perustavaa laatua oleva tiedon muoto, vaan sekin oli kytköksissä omaan sosiaaliseen yhteisöön: tiedeyhteisöön. (Pirttilä 1993, 155–156.)

Osa myöhemmistä tutkijoista on ottanut askeleen eteenpäin varhaisista vaikuttajista. Barry Barnes ja David Bloor loivat 1970-luvulla ”tiedon sosiologian vahvan ohjelman”, jonka mukaan myös tieteellinen tieto noudattaa samaa sosiaalista determinatiota, kuin muutkin tiedon lajit. (Pirttilä 1993, 158.)

Olen Mannheimin näkemyksen kannalla siinä, että niin sanotut formaalitieteet ovat tiedollisessa mielessä erilaisessa asemassa kuin humanistiset- ja yhteiskuntatieteet. Formaalitieteissä on selkeämpää onko teoria väärä tai tosi. Humanistisissa- ja yhteiskuntatieteissä käsitellään enemmän abstraktioita, kuten ”kulttuuri” tai ”länsimainen esoteria”, jotka ovat täysin ihmisten luomia käsitteitä. Luonnontieteistä esimerkkeinä matematiikka on puhtaan looginen, biologiassa luokitellaan aktuaalisia olioita (vaikka näissäkin esiintyy täydellisen luokittelun rikkovia poikkeuksia), ja fysiikassa pyritään selittämään universaaleja ilmiöitä ja luonnonlakeja. Toisaalta olen samaa mieltä myös Schelerin kanssa siitä, että kaikki tiede on kytköksissä omaan sosiaaliseen yhteisöön ja näin ollen on osittain sosiaalisesti determinoitunutta.

4.2 Sosiaaliset tekijät tieteen kehityksessä

Barry Barnesin mukaan myös tiede on osa kulttuuria ja tämän vuoksi on paikallaan pohtia ulkoisia vaikuttajia, jotka ohjaavat tieteen kehitystä ja näiden vaikuttajien vahvuutta. Barnesin mukaan olisi yhtä haitallista pitää tällaisia ulkoisia vaikuttajia olemattomina kuin olisi pitää niitä liian korostetussa asemassa. Näiden ulkoisten vaikuttimien hyväksymistä ei kuitenkaan pidä pitää uhkana tieteelle, sillä eihän kukaan kysy maalariltakaan mistä hän on ottanut vaikutteensa. (Barnes 1974, 99.)

Ulkoisista vaikuttajista Barnes mainitsee sosiaaliset, tekniset ja ekonomiset vaikuttajat, jotka usein ovat vaikuttamassa tieteen kehityssuuntaan (Barnes 1974, 102). Lisäisin tähän vielä poliittiset vaikuttajat, jotka voivat olla vahvasti kytköksissä ekonomisten vaikuttajien kanssa. Esimerkkinä tästä voi olla poliittinen ympäristöideologia, joka voi ohjata tieteen rahoitusta tavalla, joka suosii vahvasti tutkimusta, jolle tämä ideologia on myötämielinen. Tällöin tutkimus, jonka koetaan olevan ympäristölle tärkeä saa helpommin rahoitusta, kuin tutkimus, joka on esimerkiksi kriittinen ihmisen toiminnan vaikutuksesta ympäristöön. Ei ole kysymys enää onko yksittäinen tutkimustulos luotettava, vaan oleellista on mitä tutkitaan ja mitkä tutkijat, tutkimusaiheet ja näkökulmat saavat parhaiten rahoitusta.

Humanistiset tietertkään eivät ole immuuneja ulkoisille sosiopoliittisille vaikuttimille, jotka määräävät sen, mikä koetaan yhteiskunnallisesti tärkeäksi tiedoksi. Esimerkiksi Wouter J. Hanegraaff on argumentoinut, että länsimainen esoteria on pitkään ollut äpärä uskonnon ja valistuksen rationalismin välissä, jonka merkitys länsimaisen kulttuurin kehityksessä on nähty hyvin marginaalisena (Hanegraaff 2001, 5–35). Osa tästä voi johtua siitä asetelmasta, että esoteria taistelee yhtäaikaan kahdella rintamalla sekä tiedettä että uskontoa vastaan. Käytännössä on kuitenkin vaikea sivuuttaa esoteeristen virtausten ja esoteerisen ajattelun vaikutusta länsimaiseen kulttuuriin ottaen huomioon, että sen suosio on perinteisesti keskittynyt enemmän sosiaaliseen eliittiin. Tästä hyvinä esimerkkinä hermetismin elvyttäjänä tunnettu Marsilio Ficino, joka toimi vaikutusvaltaisen firenzeläisen Medici-suvun opettajana ja John Dee, joka työskenteli kuningatar Elisabeth I:n hovissa. Kuten aikaisemmassa luvussa on mainittu, länsimainen esoteria kävi haastavan tien tullakseen legitiimiksi tutkimusalaksi ja kiitos tästä kuuluu

alan pioneereille, kuten Yatesille, Faivrelle ja Hanegraaffille, joita ilman tätä tutkimusalaa tuskin olisi ollenkaan syntynyt tai se näyttäisi täysin erilaiselta.

Muiden ulkoisten vaikuttimien lisäksi teknisillä ja sosiaalisilla tekijöillä erityisesti nykypäivänä näyttää olevan korostunut rooli tieteessä. Artikkelissa ”Academic sell-out: how an obsession with metrics and rankings is damaging academia” Thorsten Gruber arvostelee luokitteluperusteita, joita on aluksi käytetty aikakauslehtien arvioinneissa, mutta myöhemmin vastaavia luokitteluperusteita on alettu käyttää yksittäisten tutkijoiden kohdalla. Gruberin mukaan lisääntyvässä määrin tutkijoiden on pystyttävä osoittamaan akateeminen vaikutuksensa erityisesti metrisillä mittareilla, kuten viittausmäärillä. (Gruber 2014, 165–177.)

Gruber argumentoi, että tutkijoiden ja yksittäisten julkaisujen arviointi viittausmäärien avulla on akateemisella kentällä saanut aikaan eräänlaisen pakkomielteen, jossa työkalusta onkin tullut päämäärä itsessään. Ongelmallinen tilanne syntyy kun pyrkimys suuriin viittausmääriin alkaa ohjata tutkimusta. Tällöin tutkimusaiheissa ja menetelmissä helposti suositaan muodikkaita vaihtoehtoja, joiden luotetaan saavan näkyvyyttä. Lisäksi markkinoinnilla on tieteessä entistä suurempi merkitys (ibid.)

Mielestäni yksi suurimmista metriikan varjopuolista on lisääntynyt paine ”myydä” työtämme. Kuten aikaisemmin mainitsin, ennen oli niin, että tutkijat tekisivät tutkimuksia, julkaisivat löydökset ja siirtyivät seuraavaan projektiin. Nykytodellisuudessa artikkelin julkaisu ei olekaan ”loppu” vaan ”alku” ekstensiiviselle markkinointikampanjalle: tweettailua, bloggausta viimeisimmistä julkaisuista, artikkelin linkin laittamista sähköpostin allekirjoitukseen, videon tai podcastin tekeminen korostamaan artikkelin keskeisempiä havaintoja, artikkelin laittaminen (ennakko copyright versiona) yliopiston julkaisuarkistoon ja muille alustoille, kuten researchgate ja academia.edu (ibid).

Gruberin artikkeli on ajatuksia herättävä. Jos markkinoinnilla on näin suuri rooli tieteen tekemisessä, on se suora osoitus siitä, että sosiaalisilla tekijöillä on vahva ohjaava vaikutus tieteen kehitykseen. Nykyään menestyneen tutkijan taitoihin täytyy kuulua perinteisten tutkijan kompetenssien lisäksi yhtä keskeisesti sosiaalinen verkostoituminen ja markkinointi. Teemu Taira on pohtinut sosiaalisen media merkitystä nykyaikaisessa tiedeviestinnässä. Tairan mukaan perinteisesti tiedeviestinnän ydin on ollut artikkeleiden

julkaiseminen alansa aikakauslehdissä. Nykyaikana sosiaalinen media on yhä keskeisempi tiedeviestinnän ja verkostoitumisen työkalu. Sosiaaliset alustat, kuten facebook, twitter ja instagram ovat keskeisiä välineitä tiedon jakamiseen sekä yleisön että muiden tutkijoiden kanssa. Sosiaalista mediaa voikin pitää eräänlaisena ”laajennettuna tutkimusympäristönä”, josta saa ja johon voi syöttää ideoita. (Taira 2017, 115–134.) Seuraavaksi käsittelemme tutkielmani aineistonhankintaa, rajausta ja tutkimusmenetelmäni.

5 POHJOISMAINEN ESOTERIAN TUTKIMUS AINEISTONA

5.1 Aineistonhankinta

Minulla oli alussa kaksi vaihtoehtoa: joko kerätä Pohjoismaissa julkaistua aineistoa tai pohjoismaisten tutkijoiden tekemiä julkaisuja. Näissä lähestymistavoissa on erona vain se, että ensimmäisessä vaihtoehdossa mukaan tulee myös Pohjoismaisten ulkopuolisten tutkijoiden julkaisuja. Toisessa lähestymistavassa vastaavasti tulisivat mukaan myös pohjoismaisten tutkijoiden julkaisut, jotka on julkaistu Pohjoismaiden ulkopuolella. Päädyin jälkimmäiseen vaihtoehtoon, sillä minua kiinnosti erityisesti pohjoismaisten tutkijoiden tekemä tutkimus. Pohjoismaisten tutkijoiden tutkimus on kiinnostavaa, sillä he ovat erikoistuneet juuri pohjoismaisiin esoterian ilmiöihin, mitkä ovat muualla jääneet hyvin vähälle huomiolle. Lähdin etsimään aineistoksi pohjoismaisten tutkijoiden kirjoittamia tutkimusjulkaisuja (teokset, artikkelit, artikkelikokoelmat). Aineistossa mukana olevia Pohjoismaita ovat Suomi, Ruotsi, Norja ja Tanska. Islannissa esoteriatutkimusta ei ole tietääkseni tehty, joten sitä ei ole mukana. Jätin pois kuitenkin oppinnäytteet, sillä niillä ei ole tieteellisessä tutkimuksessa kovin suurta relevanssia.

Aluksi pyrin etsimään länsimaista esoteriaa käsitteleviä julkaisuja suoraan hakusanoilla, (länsimainen esoteria, okkultismi, hermetismi, vasemman käden polku jne.) ja niiden lyhennelmillä ja eri kielisillä versioilla, mutta huomasin tämän tavan ongelmalliseksi. Käyttäessäni yleistä asiasanahakua (kuten esoteri*), niin kansainvälisessä tietokannassa saattoi tulla yli sata tuhatta tulosta, joista vain häviävän pieni prosentti liittyi työhöni. Toisaalta tarkemmat termit vastaavasti rajasivat liikaa, sillä artikkelien asiasanat ovat yleensä aika suppeat. Käytyäni keskustelun kirjaston informaatikon kanssa, päädyin siihen johtopäätökseen, että olisi parempi ensiksi selvittää keskeiset pohjoismaiset

esoterian tutkijat ja tämän jälkeen tehdä tietokantahaut tutkijoiden nimillä sen sijaan, että olisin alkanut tekemään asiasanahakuja.

Olin jo aikaisemmin listannut academia.edu-sivuston pohjoismaiset esoterian tutkijat, joten päätin käyttää tätä lähtöpisteenä. Havaintoni mukaan pelkästään tällä sivustolla on suuri osuus kaikista aktiivisista alan tutkijoista. Listan henkilöiden julkaisuja läpikäymällä tuli vastaan useita kokoelmateoksia, joista sain lisää nimiä. Aktiivisia tutkijoita tällä tutkimuskentällä on sen verran rajallinen määrä, että pyrin ottamaan kaikki löytämäni julkaisut.

Käytin aineistonhaussa hyväkseni Turun yliopiston omaa Volter-tietokantaa sekä kansainvälisiä että kansallisia tietokantoja. Käyttämäni kansainväliset tietokannat ovat uskontotieteen tietokanta Atla ja Web of Science. Käyttämäni kansalliset tietokannat olivat Arto, (Suomi) Libris (Ruotsi), Oria (Norja) ja Bibliotek (Tanska). Aloitin aineiston keruun Volterilla, jossa on painetut teokset, elektroninen aineisto sekä kansainväliset artikkelit. Volter osoittautui erittäin tehokkaaksi työkaluksi, sillä Volter-hakujen jälkeen muut tietokannat eivät tuoneet merkittävästi uusia tuloksia.

5.2 Aineiston rajaus

Aineiston hankinnassa oli omat haasteensa. Tässä tapauksessa oleellinen ongelma oli se, mitkä tutkijat ja julkaisut kuuluvat aineistoon mukaan, sillä länsimaisen esoterian käsite on itsessään ongelmallinen. Jos ei voida sanoa selkeää rajaa, kuka tutkija kuuluu esoterian tutkijoihin tai mikä julkaisu liittyy tähän kategoriaan, niin aineiston rajauksesta tulisi mahdotonta. Yksi ratkaisu olisi käyttää jotain tiettyä länsimaisen esoterian määritelmää rajaamaan aineistoa, mutta tässä piilee se ongelmallinen tilanne, että silloin helposti hukkuisi tämän tutkimusalan monimuotoisuus.

Asiaan on kuitenkin olemassa yksinkertainen ratkaisu. Otokseen tulee rajata mukaan vain ne tutkijat, jotka itse tätä käsitettä julkaisuissaan käyttävät. Marco Pasin mukaan:

On eri asia tutkia länsimaista esoteriaa eri linjoina, liikkeinä ja traditioina, kuin tutkia yhtä tällaista ilmiötä itsenäisesti. On mahdollista tutkia alkemiallisen tekstin kirjoittajaa, varhaisen ruusuristiläisyyden historiaa tai kanavointia new

age -liikkeessä ilman että näkee niitä erillisinä liikkeinä esoterian historiassa. Esoterismin tutkimuksessa tällä on merkittävä ero. (Pasi 2016, 145.)⁴

Täten voidaan ratkaista kaksi asiaa samalla kertaa. Pääsemme eroon ongelmallisesta käsitteenmäärittelystä, joka velvoittaisi sitoutumaan tiettyyn mahdollisesti ongelmalliseen määritelmään. Toiseksi aineiston rajausta helpottuu, kun ei tarvitse erikseen rajatapausten kanssa pohtia kuuluvatko ne mukaan. Tästä esimerkkinä eräs aineistonhaussa esiin tullut norjalainen tutkija, joka oli perehtynyt lukuisten muiden aiheiden lisäksi magiaan ja renessanssin ajattelijoihin. Näiden tutkimusaiheiden perusteella olisin voinut helposti ottaa hänen julkaisunsa aineistoon mukaan, mutta kyseinen tutkija ei kuitenkaan kytke näitä ilmiöitä länsimaiseen esoteriaan. Hän tutkii näitä ilmiöitä erillisinä historiallisina ilmiöinä sen sijaan, että ne olisivat liikkeitä, linjoja, traditioita länsimaisessa esoteriassa.

Pasin näkemykseen voisi vielä lisätä Kocku von Stuckradin lähestymistavan esoteriasta diskurssina, jolloin länsimainen esoteria ei välttämättä viittaa mihinkään linjaan tai traditioon, vaan salaamisen/paljastamisen sekä korkeamman tiedon (*gnosis*) universaaleihin diskursseihin. Tällöin periaatteessa mikä tahansa länsimainen ilmiö voidaan nähdä esoteriana, jos se täyttää nämä tunnusmerkit. Käytännössä on kuitenkin eri asia, miten vapaasti tätä lähestymistapaa aletaan käyttää tai yleistyykö se ylipäätään esimerkiksi pohjoismaisessa tutkimusperinteessä.

Käytännössä rajauksen tekeminen ei ollut näin itsestään selvää, sillä monissa julkaisuissa pelkän otsikon tai asiasanojen perusteella ei voinut helposti päätellä kytkeytyykö se länsimaiseen esoteriaan, vaan täytyi lukea lyhennelmiä tai koko artikkeleita silloin kun niitä oli näiden tietokantojen kautta saatavilla. Näin laajan aineiston kanssa oli kuitenkin mahdotonta hankkia ja lukea kovin monta julkaisua, sillä se olisi vienyt kohtuuttomasti aikaa. Monesti silloinkin päädyin ongelmallisiin tilanteisiin, sillä jotkin aiheet ovat rajauksen kannalta harmaalla vyöhykkeellä. Soveltamalla Marco Pasin ratkaisua päädyin siltikin monesti haastavaan tilanteeseen pohtiessani milloin esimerkiksi artikkeli uuspakanallisuudesta tai satanismista kuuluu länsimaiseen esoteriaan.

4 Kirjoittajan suomennos

Uuspakanallisuutta käsittävässä julkaisuissa kyseistä aihetta ei yleensä eksplisiittisesti kytkeä länsimaiseen esoteriaan, mutta esimerkiksi Henrik Bogdanin ja Olav Hammerin vuonna 2016 julkaistussa ensyklopedisessä kokoelmateoksessa *Western Esotericism in Scandinavia*, uuspakanuus on mukana. Tämä on yksi esimerkki siitä, kuinka epäselvää luokittelun kannalta voi olla se, mitkä julkaisut voi mihinkin luokkiin eritellä.

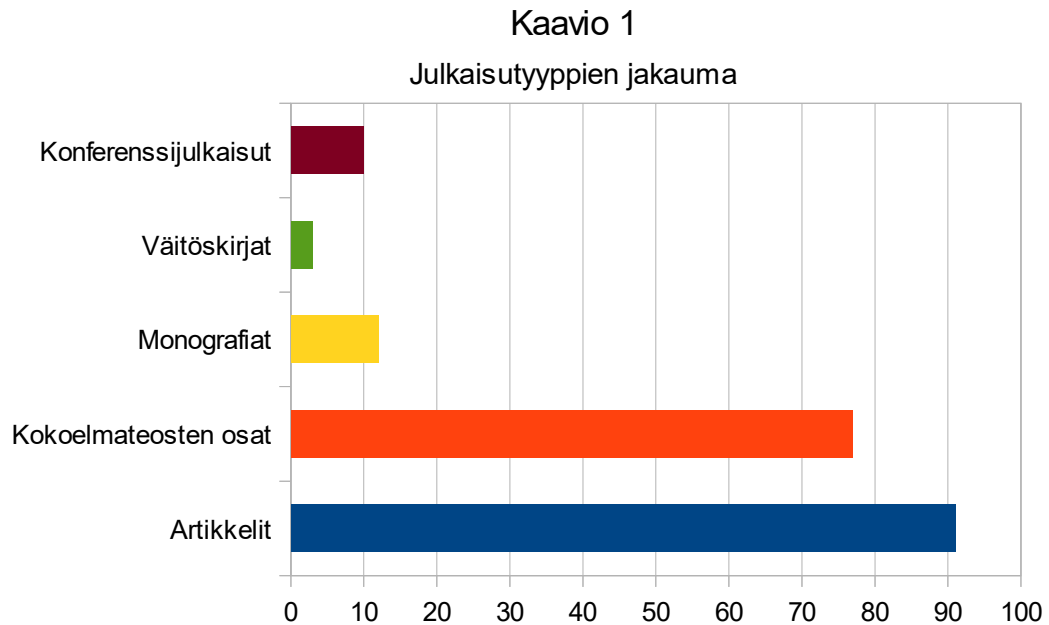
5.3 Yleiskuva aineistosta

Aineistoksi päätyi yhteensä 193 tieteellistä julkaisua vuodesta 2001 vuoteen 2017. Tarkoitus oli aloittaa vuodesta 2000, mutta siltä vuodelta ei löytynyt yhtään julkaisua, joten aloitusvuosi on tämän vuoksi 2001. Vastaavasti tein suurimman osan aineistonkeruuta vuoden 2017 ensimmäisen puolikkaan aikana, joten aineisto ei tämän vuoden osalta anna kattavaa kuvaa. Tavoitteenani oli ottaa mukaan valittujen tutkijoiden kaikki julkaisut, jotka tietokantojen perusteella löysin. Jätin aineistosta pois kuitenkin sellaiset julkaisut, joista oli puutteelliset bibliografiset tiedot tai joiden en katsonut suoraan kuuluvan esoterian tutkimukseksi. Myöhemmässä vaiheessa keksin tarkastaa aineiston kattavuutta käymällä läpi tutkijoiden henkilökohtaisia nettisivuja, joihin yleensä laitetaan lista kaikista tutkijan tekemistä julkaisuista. Huomasin, että alkuperäinen aineistoni oli joltain osin vajaa. Täydensin selkeimmät aukkokohtat, kuten Olav Hammerin julkaisut, joita tietokantahauilla olin saanut niukasti.

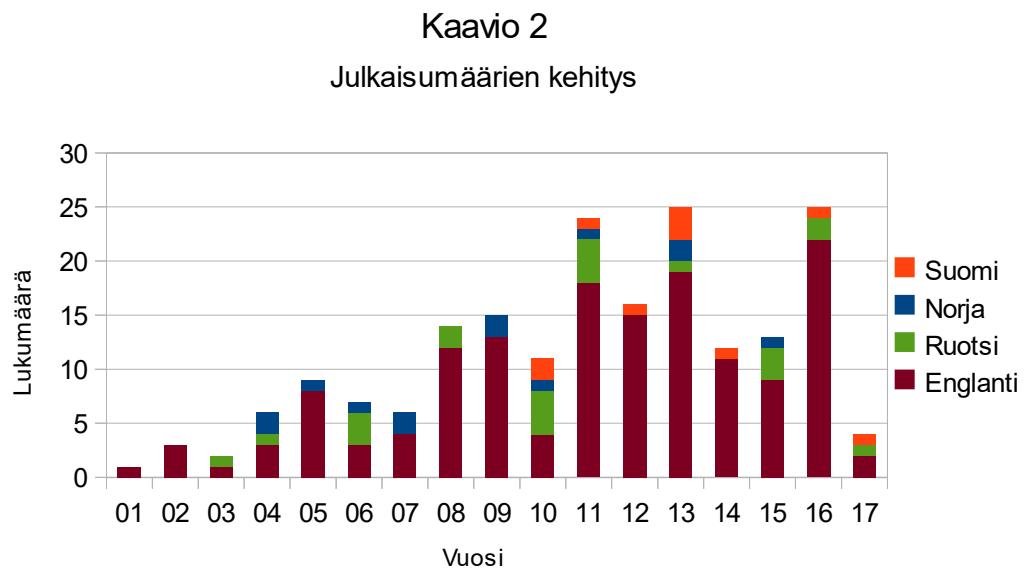
Parhaiten tämä aineisto kuvastaa erityisesti julkaisumäärien perusteella keskeisimpien esoterian tutkijoiden (joita ovat muun muassa Henrik Bogdan, Egil Asprem ja Asbjørn Dyrendal) tutkimusta, sillä he tulevat niin monessa kohtaa esiin, että heitä on aineistonhaussa mahdotonta sivuuttaa. Sen sijaan on suurempi todennäköisyys, että niukasti esoterian tutkimusta julkaisseiden tutkijoiden kohdalla aineistossa saattaa olla aukkoja. Niillä ei pitäisi kuitenkaan olla analyysin kannalta suurta merkitystä erityisesti sen vuoksi, että mahdolliset aukkokohtat ovat sattumanvaraisia eivätkä systemaattisia. Tämän aineiston pyrkimyksenä ei ole antaa tarkkaa ensyklopedista kuvaa kaikesta Pohjoismaissa tehdystä esoterian tutkimuksesta, vaan kertoa laajemmin alan tutkimustrendeistä.

Koko lista bibliografisine tietoineen aineiston muodostamista julkaisuista on tutkielman lopussa **Liite 1**:ssä. Julkaisutyyppien jakauma on seuraavanlainen: artikkeleita 91,

kokoelmateosten osia 77, monografioita 12, väitöskirjoja kolme ja konferenssijulkaisuja kymmenen. Selvästi suurin osuus aineistosta on artikkeleita ja kokoelmateosten osia. Katso **kaavio 1**.

Julkaisumäärien kehitys selviää seuraavasta kaaviosta, jossa julkaisut on eroteltu ajallisesti julkaisuvuoden mukaan vuodesta 2001 vuoteen 2017. Kaaviossa on myös eroteltuna julkaisut kirjoituskielen mukaan. **Kaavio 2**.

Vuodesta 2001 vuoteen 2007 julkaisumäärät ovat pysyneet tasaisen alhaisina. Tänä aikajaksona julkaisuja oli yhtenä vuotena alhaisimmillaan yksi ja korkeimmillaan yhdeksän. Vuodesta 2008 vuoteen 2013 julkaisumäärissä on tapahtunut merkittävä hyppäys. Tänä aikajaksona alhaisimmillaan oli 11 julkaisua ja korkeimmillaan 25 julkaisua. Julkaisujen määrä on moninkertaistunut aikaisempaan. Vuodesta 2014 vuoteen 2015 on tapahtunut merkittävä tiputus. Vuonna 2016 määrä on taas kasvanut yli kahteen kymmeneen. Vuoden 2017 julkaisuja on aineistossa vähän, koska suurin osa aineistonkeruusta tehtiin vuoden 2017 alkupuolella.

Mielenkiintoista tässä on se, että julkaisujen määrä ei ole kasvanut lineaarisesti, kuten lähtökohtaisesti oletin, vaan huippu on saavutettu vuonna 2011 ja 2013, jonka jälkeen julkaisumäärät ovat tämän aineiston mukaan tippuneet huomattavasti. Kyseessä voi olla sekin, että näille vuosille on osunut useampia kokoelmateoksia, jonka osat näkyvät aineistossa yksittäisinä julkaisuina.

Kaikista julkaisuista englanninkielisiä on 145 (75%), ruotsinkielisiä 22 (11%), norjankielisiä 13 (7%) ja suomenkielisiä 10 (5%). Englanninkielisten julkaisujen suuri osuus ei ole yllättävää, sillä vuonna 2012 tehdyn tutkimuksen mukaan arviolta 80% kaikista tieteellisistä julkaisuista maailman laajimmassa aikakausijulkaisujen tietokannassa (SCOPUS) on englanninkielisiä. (Research Trends 2012.) Englanninkieltä suositaan nykyään yksinkertaisesti siitä syystä, että se mahdollistaa paljon laajemman näkyvyyden. Erityisesti kohtalaisen marginaalisessa tutkimusalassa, kuten esoterian tutkimus, kansainvälinen näkyvyys on sitäkin tärkeämpää.

Norjan- ja suomenkielisten julkaisujen määrät ovat melko lähekkäin toisiaan, mutta ruotsinkielisiä on hieman enemmän. Kaikkein aktiivisimmat julkaisijat löytyvät Ruotsista ja Norjasta. Ruotsalaisista julkaisumäärien kannalta merkittäviä henkilöitä ovat muun muassa ESSWE:n⁵ hallituksessa toimiva uskontotieteen professori Henrik Bogdan, ja erityisesti satanismia ja vasemman käden polkua tutkinut Per Faxneld. Norjalaisista aktiivisimpia ovat tällä hetkellä Tukholman yliopiston apulaisprofessorina sekä ESSWE:n hallituksessa toimiva Egil Aspren, Tanskassa syntynyt, mutta Norjassa asuva uskontotieteen apulaisprofessori Jesper Aagaard Petersen sekä uskontotieteen professori Asbjørn Dyrendal.

5 European Society for the Study of Western Esotericism

Suomenkielisiä julkaisuja aineistosta 12, joista suurin osa kuului erityisesti taiteentutkimusta ja okkulttuuria käsittelevälle Nina Kokkiselle sekä antroposofiaa ja swedenborgilaisuutta tutkineelle Tiina Mahlamäelle. Dragon Rougea ja vasemman käden polkua tutkinut Kennet Granholm on julkaisumäärän kannalta myös merkittävä suomalaistaustainen tutkija, mutta kaikki hänen julkaisunsa (tässä aineistossa) ovat englannin- tai ruotsinkielisiä. Tanskankielisiä julkaisuja ei ole tässä aineistossa ollenkaan, mikä ei ole yllättävää, sillä tanskalaisia tutkijoita aineistossa edustaa vain Jacob Senholt. Olav Hammer työskentelee tällä hetkellä Tanskassa, mutta hän on kansalaisuudeltaan ruotsalainen.

5.4 Luokittelu analyysimenetelmänä

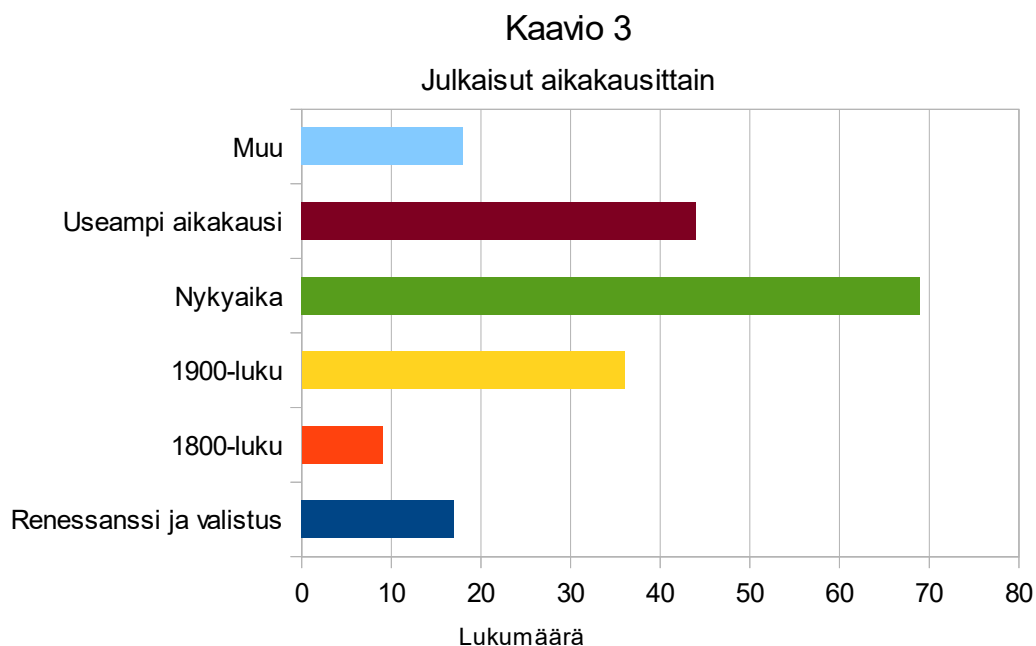
Käytän tässä tutkielmassa luokittelevaa analyysimenetelmää eli pyrin ryhmittelemään laajan tapausjoukon (julkaisut) erilaisiin luokkiin. Luokittelevat menetelmät käyttävät hyväkseen sekä laadullista että määrällistä tutkimusta. Tämä tutkielma on tällä akselilla lähempänä laadullista tutkimusta, sillä en käytä formaaleja tilastollisia analyysimenetelmiä, mutta käytän havainnollistamisen apuna kaavioita. Jaottelen julkaisut eri luokkiin ja nämä luokat edelleen alaluokkiin, jonka avulla pystyn tutkimuskenttää analysoimaan.

Analyysiä varten aineisto on luokiteltu useampaan kategoriaan. Ensimmäinen luokitus on aikakausi, joka kertoo minkä ajan ilmiöstä julkaisussa on kyse. Tähän luokkaan kuuluvat renessanssi ja valistus, 1800-luku, 1900-luku, nykypäivä, useampi aikakausi ja muu.⁶ Renessanssi ja valistus käsittää ajan 1400-luvulta 1700-luvun loppuun. Nykypäivä käsittää 1900–2000 lukujen vaihteen ja sen jälkeisen ajan. Osa julkaisuista, kuten Kennet Granholmin teos *Dark enlightenment: the Historical, sociological, and discursive contexts of contemporary esoteric magic*, käsittelee esimerkiksi jonkin esoteerisen virtauksen historiaa pitemmällä aikavälillä ja näin ollen kuuluu luokkaan useampi aikakausi. Osa julkaisuista, kuten Manon Hedenborg-Whiten ”Towards a

6 Perusteet juuri näiden aikakausien valinnalle on seuraavat: Länsimaisesta esoteriasta on säilynyt paljon enemmän kirjallista tietoa mitä lähempänä olemme nykyaikaa. 1900-luvulta voi olla enemmän tutkittavaa kuin esimerkiksi 1400–1700-luvuilta yhteensä. Tämän vuoksi jaottelin myöhemmät vuosisadat yksittäin ja aikaisemmat laitoin yhteen renessanssin ja valistuksen aikaan. Historiallisia kausia on myös keskiaika ja antiikki, mutta näistä ei ollut tarpeeksi monta julkaisua, jotta olisin niitä voinut erillisenä analysoida.

framework for the study of gender in Western esotericism”, taas ovat metateoreettisia ja käsittelevät esoterian tutkimuksen teoriaa, ja niitä ei voida luokitella mihinkään aikakauteen, joten olen laittanut nämä julkaisut kategoriaan ”Muu”.

Koko aineistossa näiden luokkien osuudet koko aikavälillä näkyy **kaaviossa 3**:

Kaaviosta 3 voidaan nähdä, että nykyajan esoterian osuus 2000-luvun pohjoismaisessa tutkimuksessa keskeinen. Nykyajan esoteriaa käsitteleviä julkaisuja tässä aineistossa on yhteensä 69 kappaletta, joka on noin 36% aineistosta. Seuraavina ovat useampaa aikakautta 46:lla (24%) julkaisulla ja 1900-luvun esoteriaa käsittelevät julkaisut 36:lla (20%) julkaisulla. Kaikista heikoiten julkaisuja on renessanssin ja valistuksen sekä 1800-luvun esoterian luokissa, sillä hyvin monet näitä aikakausia käsittelevistä julkaisuista on useamman vuosisadan kategoriassa. Moni artikkeli esimerkiksi alkemiasta tai vapaamuurariudesta kattaa laajemman aikavälin, joten ne on päätyneet useamman vuosisadan kategoriaan, mihin kuuluu yhteensä yli 40 julkaisua.

On mielenkiintoista huomata, että nykypäivän esoterialla on näin suuri osuus koko aineistosta. Tutkimusalassa on teoriatason lisäksi tapahtunut selkeä käytännön tason siirtyminen historiallisesta tutkimuksesta kohti nykyajan ilmiöiden tutkimista. Uskon

tämän johtuvan erityisesti kahdesta tekijästä. Ensiksi tutkijat ylipäättään tutkivat mielellään oman aikansa ilmiöitä ja toiseksi nykypäivän esoteria on huomattavasti laajempi ilmiö, kuin mitä se perinteisessä historiallisessa tutkimuksessa oli.

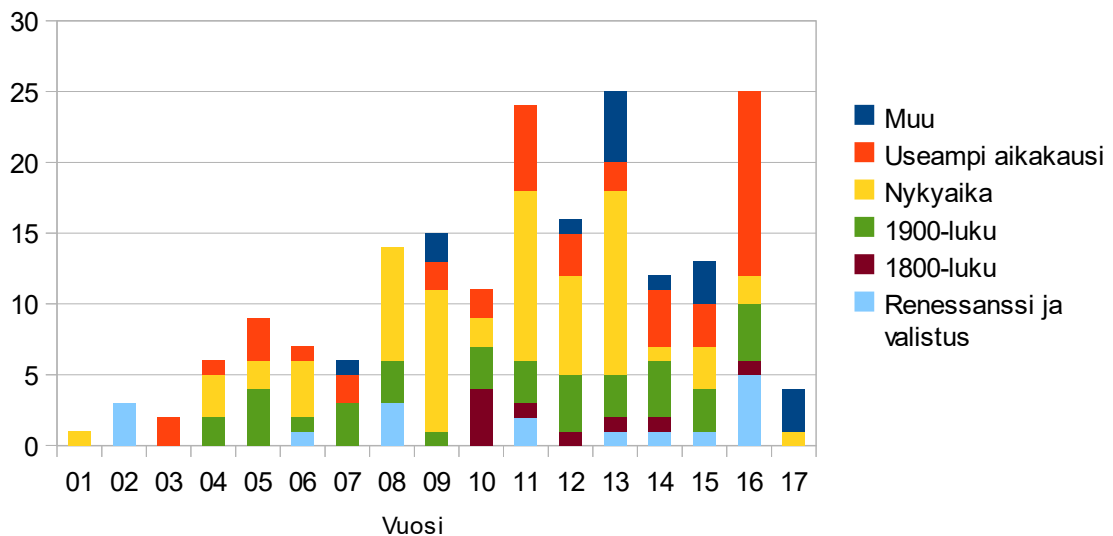
Ilmiön laajenemisesta kertoo edellä mainitun Christopher Partridgen okkulttuuri-teoria, jonka mukaan aikaisemmin salassa pidetty (*occult*) on muuttunut entistä jokapäiväisemmäksi. Okkulttuuri toimii eräänlaisena vaihtoehtokulttuurin varantona, josta voidaan ammentaa teemoja populaarikulttuuriin, kuten musiikkiin ja elokuvaan sekä muuhun vaihtoehtohenkisyuteen. (Partridge 2013, 113–133.) Näin ollen aikaisemmin vain harvojen käytössä olleet ajatukset, teemat, filosofiat ja symbolit ovatkin nykyään levinneet joka puolelle muuttuen näkyväksi osaksi länsimaista kulttuuria. Esoterian tutkijalle tämä vastaavasti tarjoaa erinomaiset tutkimusmahdollisuudet.

Lopuista aikakausista 1900-lukua ja useita aikakausia käsittelevät julkaisut ovat miltei samoissa määrissä. 1900-luvun suuri osuus ei ole mielestäni yllättävää, sillä tämä vuosisata oli länsimaisen esoterian kannalta tuottoisa. Eräitä tämän vuosisadan merkittäviä okkultisteja olivat Aleister Crowley ja Anton LaVey. Metateoreettisia julkaisuja on kymmenesosa kaikista ja renessanssin ja valistuksen osuus on yllättävän pieni ottaen huomioon, että se on ajallisesti kaikkein pisin jakso. 1800-lukua on tämän aineiston mukaan tutkittu verrattaen vähän, mutta on huomioon otettavaa, että 1800-luku on mukana monessa useaa aikakautta käsittelevässä julkaisussa.

Kaaviossa 4 näkyy aikakausien osuudet koko tarkasteluvälin sisällä. On huomioitavaa, että ensimmäisen 5–7 vuoden aikana julkaisujen määrä oli hyvin pieni, joten niillä ei analyysin kannalta ole paljoa merkitystä.

Kaaviosta 4 voidaan nähdä, että suurin ja teorian kannalta kiinnostavin luokka nykyaika ei ole kasvanut tasaisesti suhteessa muihin aikakausiluokkiin, vaan se on päinvastoin pienentynyt mentäessä ajassa eteenpäin. Vuosina 2008 ja 2009 nykyajan esoterian tutkimuksen osuus on ollut 70% kaikista julkaisuista. Lukuunottamatta vuoden 2010 notkahdusta, vuosina 2011–2013 sen osuus pysyi melko tasaisesti noin 60% tienoilla, mutta vuodesta 2013 eteenpäin sen osuus on tipahtanut huomattavasti Vuoden 2016 vuoden kohdalla on piikki ”useamman aikakauden esoteriasta”, mikä johtuu yhdestä

Kaavio 4
Aikakausien jakaumat

kokoelmateoksesta. *Muu* kategoria, joka koostuu metateoreettisista julkaisuista näyttää on hyvin marginaalinen, eikä siinä tapahdu suurta muutosta koko aikavälillä. Loput kategorioista näyttävät hajautuneen niin tasaisesti, ettei niiden osalta voi nähdä mitään erityistä ajallista kehitystä.

Toinen porras aineiston luokittelussa on aihetyyppi, joka on aikakausi- ja luokitus- huomattavasti ongelmallisempi. Haasteellisen luokittelusta tekee sen, että luokat eivät aina mene täysin mutkattomasti tai loogisesti paikoilleen. Osa voi yhtä aikaa sopia useampaan luokkaan tai jokin julkaisu voi sopia huonosti mihinkään. Kuitenkin pyrkimyksenäni on ollut pitää eri luokkien määrän mahdollisimman pieninä, jotta niitä olisi mielekästä analysoida. Aihetyyppejä ovat muun muassa *teosofia/new age*, *satanismi/vasemman käden polku (VKP)*, *salaseurat* ja *populaarikulttuuri*. Analyysiluvussa käsittelen luokitukset käännteisessä aikajärjestyksessä aloittaen suurimmasta luokasta, nykyajan esoteriasta.

6 LUOKITTELEVA ANALYYSI 2000-LUVUN ESOTERIAN TUTKIMUKSESTA

6.1 Nykyajan esoteria

Olen pyrkinyt luokittelemaan aiheluokitukset sillä tavalla, että samankaltaiset aiheet menevät loogisesti saman kategorian alle. Esimerkiksi teosofia ja new age on luokiteltu

samaan luokkaan, sillä new agen voidaan katsoa syntyneen pitkälti teosofiasta. Erilaiset initiaatioon perustuvat organisaatiot, kuten vapaamuurarius, olen luokitellut yhteisen ”salaseurat” luokan alle. Satanismi ja vasemman käden polku muodostavat myös oman luokkansa, sillä ne ovat sukulaisilmiöitä. Vastaavasti populaarikulttuuri-luokka yhdistää esoteriaa muun muassa elokuvista ja musiikista.

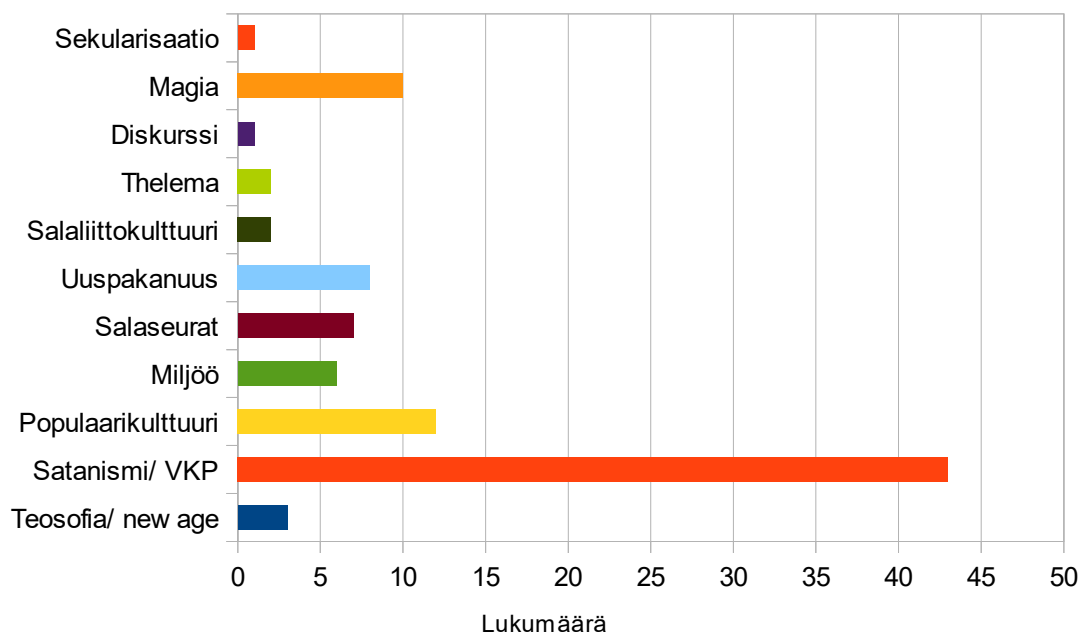
Tarkastelen seuraavaksi mistä alakategorioista nykyajan esoteria pohjoismaisen tutkimuksen muodostamassa aineistossa koostuu. Luokittelu ei ollut helppoa, sillä monesti eri ilmiöitä ei voi selkeästi luokitella tiettyyn luokkaan ja joskus rajanveto voi olla hankalaa. Esimerkiksi Aleister Crowleyen ajatuksissa on monesti satanistisia tai vasemman käden polkuun liittyviä sävyjä, ja on viime kädessä tulkitsijasta kiinni, miten ne tulkitsee. Haasteellisen rajanvedon lisäksi julkaisu voi kuulua yhtä aikaa useamman kategorian alle. Esimerkiksi Asbjørn Dyrendalin julkaisu *Devilish Consumption: Popular Culture in Satanic Socialization* kuuluu samanaikaisesti sekä populaarikulttuurin että satanismi/vasemman käden polku (VKP) luokkien alle.

Kaaviosta 5 voidaan nähdä, että nykyajan esoterian julkaisuista jopa 43 kappaletta eli noin 60%⁷ käsittelee satanismia tai vasemman käden polkua. Vasemman käden polku on akateemisena etic-käsitteenä vähän käytetty termi, joka on käsitteenä satanismin sukulainen, mutta laajempi. Satanismi terminä soveltuu parhaiten sellaisissa tapauksissa, joissa jokin ryhmä eksplisiittisesti käyttää termejä saatana, satanistinen ja satanismi. On kuitenkin olemassa lukuisia ryhmiä, joilla on samankaltainen filosofia ja yhteneväisiä toimintatapoja, mutta jotka eivät kuitenkaan käytä retoriikkaa tai termejä, jotka voitaisi ongelmattomasti luokitella satanistiseksi. VKP on monella tapaa hyödyllisempi kattokäsite. (Granholm 2014, 59–60.)

Granholm määrittelee vasemman käden polun erityiseksi nykyaikaisen esoterian linjaksi, jota luonnehtii yhdistelmä kolmesta diskurssista. Ensimmäinen näistä on individualistinen ideologia, joka eroaa yleisesti länsimaisen esoterian individualistisesta luonteesta sillä, että se on vasemman käden polussa eksplisiittinen ideologia. Toinen diskurssi on itsensä deifikaatio, jossa pyrkimyksenä on tulla initiaatioprosessien kautta jumalankaltaiseksi. Kolmas piirre on antinomianismi, joka on taipumus hyljeksiä ja kyseenalaistaa yleisiä uskonnollisia ja kulttuurillisia normeja sekä tabuja. (Granholm

7 Prosentti osuus on laskettu nykypäivän esoterian kokonaismäärästä (69). Katso Kaavio 3. Kaaviossa 5 luokkien yhteenlaskettu määrä on 88, mutta sama julkaisu voi olla useammassa luokassa.

Kaavio 5
Nykyajan esoteria

2014, 59–60.) Tarkemman kuvan tämän kategorian julkaisuista voi nähdä **Taulukko 1**:stä.

Taulukko 1 – Satanismi/VKP

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2004	Jesper Aagaard Petersen	Modern Satanism: Dark Doctrines and Black Flames	Satanismi yleinen
2004	Asbjørn Dyrendal	Satanisme - en innføring	Satanismi yleinen
2005	Asbjørn Dyrendal	Satanisme og populærkultur	Populaarikulttuuri
2005	Kennet Granholm	Embracing the dark: the magic order of Dragon Rouge: its practice in dark magic and meaning making	Salaseurat, magia
2006	Kennet Granholm	Den vänstra handens väg: moral, etik och synen på ondska i en mörkmagisk orden	Etiikka, moraali
2006	Fredrik Gregorius	Satanismen i Sverige	Miljö
2006	Henrik Bogdan	Challenging the Morals of Western Society: The Use of Ritualised Sex in Contemporary Occultism	Seksuaalisuus, moraali
2008	Asbjørn Dyrendal	Devilish Consumption: Popular Culture in Satanic Socialization	Populaarikulttuuri
2008	Dyrendal & Olander	Satanism as a news item in Norway and Denmark: a brief history	Julkisen keskustelu
2008	Egil Aspren	Heathens up north: politics, polemics, and contemporary Norse paganism in Norway	Julkisen keskustelu, rasismi
2009	Kennet Granholm	Left-Hand Path Magic and Animal Rights	Ideologia

2009	Asbjørn Dyrendal	Media, kriminalitet og religion; satanisme som sterk ondskapsforståelse	Julkinen keskustelu
2009	Asbjørn Dyrendal	Satanism and popular music	Populaarikulttuuri
2009	Jesper Aagaard Petersen	Satanists and nuts: the role of schisms in modern Satanism	Skisma
2009	Kennet Granholm	Approaches to nature in contemporary left-hand path magic	Luonto
2009	Asbjørn Dyrendal	Darkness within : Satanism as a self-religion	Itseuskonto
2009	Asbjørn Dyrendal	Social democratic Satanism? : some examples of Satanism in Scandinavia	Miljöö
2009	Titus Hjelm et al.	Nordic Satanism and Satanism Scares: The Dark Side of the Secular Welfare State	Julkinen keskustelu
2010	Kennet Granholm	The RuneGild: Heathenism, Traditionalism, and the LeftHand Path	Uuspakanuus, salaseurat, riimut
2011	Jesper Aagaard Petersen	“Smite Him Hip and Thigh”: Satanism, Violence, and Transgression	Transgressio
2011	Kennet Granholm	The Left-Hand Path and Post-Satanism: The Example of the Temple of Set	Post-satanismi
2011	Jesper Aagaard Petersen	We demand bedrock knowledge': modern Satanism between secularized esotericism and 'esotericized' secularism	Sekularisoitunut esoteria, esoterisoitunut sekularismi
2011	Fredrik Gregorius	Luciferian Witchcraft: At the Crossroads between Paganism and Satanism	Magia, uuspakanuus
2011	Jacob C. Senholt	Secret Identities in The Sinister Tradition: Political Esotericism and the Convergence of Radical Islam, Satanism and National Socialism in the Order of Nine Angles	Poliittinen esoterismi
2011	Kennet Granholm	The Pentagram of Set, and The Trapezoid as Used in the Church of Satan and the Temple of Set	Symbolismi
2011	Kennet Granholm	The Ophidian Magic of Dragon Rouge	Magia
2011	Kennet Granholm	Clavicula Nox: A Dragon Rouge Emblem	Symbolismi
2012	Asbjørn Dyrendal	Satan and the Beast: The Influence of Aleister Crowley on Modern Satanism	Aleister Crowley
2012	Kennet Granholm	Dragon Rouge: Left-Hand Path Magic with a Neopagan Flavour	Salaseurat, uuspakanuus, magia
2012	Jesper Aagaard Petersen	The Seeds of Satan: Conceptions of Magic in Contemporary Satanism	Magia, sekularisoitunut esoteria
2013	Per Faxneld	"Intuitive, receptive, dark": Negotiations of femininity in the contemporary Satanic and Left-hand Path milieu	Gender, feminismi
2013	Kennet Granholm	The Left-Hand Path and Post-Satanism: The Temple of Set and the Evolution of Satanism	Post-satanismi, VKP
2013	Manon Hedenborg-White	To Him the Winged Secret Flame, To Her	Gender, feminismi

		the Stooping Starlight: The Social Construction of Gender in Contemporary Ordo Templi Orientis	
2013	Asbjørn Dyrendal	Satanism and popular music	Populaarikulttuuri
2011	Jesper Aagaard Petersen	The Carnival of Dr. LaVey: Articulations of Transgression in Modern Satanism	Transgressio
2013	Jesper Aagaard Petersen	Moderne satanisme: en religionsvidenskabelig rejseparlø	Satanismi yleinen
2015	Per Faxneld	Bleed for the Devil: Ritualized Self-Harm as Transgressive Practice in Contemporary Satanism, and the Re-enchantment of Late Modernity	Transgressio, uudelleen lumoutuminen
2015	Per Faxneld	Kom, Ondska, bliv mitt goda: Black metal-nyreligiositet och motdiskursens ordning	Populaarikulttuuri
2016	Per Faxneld	The Death of the Author and the Birth of the Luciferian Reader: Ur-images, Postmodernity and Semiotic Self-Apotheosis	Kirjallisuus, post-modernismi, apotheosi

Tämä kategoria on melko heterogeeninen, mutta hieman yleisemmin esiintyviä alaluokkia tässä kategoriassa ovat julkinen keskustelu, populaarikulttuuri (jolla on myös oma yläluokka) ja yleisellä tasolla satanismia käsittelevät julkaisut. Satanismin julkista keskustelua käsittelevät julkaisut ovat mahdollisesti olleet vastareaktio 1990-luvun julkiselle satanismi-keskustelulle, jota ohjasi kristillinen sensaationhakuinen narratiivi. Tähän kytkeytyy myös black metal -musiikki, jossa satanistiset teemat ovat vahvasti läsnä. Julkisesta hysteriaa huolimatta monesti nämä teemat liittyivät enemmänkin imagoon kuin uskonnon harjoittamiseen.

Toiseksi suurimpana kategoriana nykyajan esoteriasta aineistossa on populaarikulttuuri 12 julkaisulla. Populaarikulttuurin suurta osuutta voidaan selittää myös okkulttuuri-teorialla, jonka mukaan esoteria esiintyykin nykyaikana entistä vahvemmin juuri populaarikulttuurissa. Nykyaikana populaarikulttuurin tuotteiden määrä on kasvanut aiempiin aikakausiin nähden eksponentiaalisesti ja esoteeriset teemat ovat populaarikulttuurissa suosituimpia kuin koskaan. Katso **Taulukko 2**.

Taulukko 2 – Populaarikulttuuri

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2005	Asbjørn Dyrendal	Satanisme og populærkultur	Satanismi
2008	Asbjørn Dyrendal	Devilish Consumption: Popular Culture in Satanic Socialization	Satanismi

2008	Eva Kingsepp	The occult Nazis: Popular representations in films and computer games	Äärioikeistolainen okkultismi
2009	Eva Kingsepp	"The freak in the gas mask": The cultural significance of the Nazi undead	Äärioikeistolainen okkultismi
2009	Asbjørn Dyrendal	Satanism and popular music	Satanismi, musiikki
2011	Eva Kingsepp	"Indiana Jones i Nazityskland"	Äärioikeistolainen okkultismi
2011	Kennet Granholm	"Sons of Northern Darkness": Heathen Influences in Black Metal and Neofolk Music	Uuspakanuus, musiikki
2013	Asbjørn Dyrendal	Satanism and popular music	Satanismi, musiikki
2013	Christian Giudice	Carrol L. Fry, Cinema of the Occult: New Age, Satanism, Wicca and Spiritualism in Film	Elokuvat, satanismi, New age, Wicca, Spiritualismi
2015	Per Faxneld	Bleed for the Devil: Ritualized Self-Harm as Transgressive Practice in Contemporary Satanism, and the Re-enchantment of Late Modernity	Satanismi, Transgressio, musiikki
2015	Per Faxneld	Kom, Ondska, bliv mitt goda: Black metal-nyreligiositet och motdiskursens ordning	Satanismi, musiikki

Taulukosta voidaan nähdä, että tämän aineiston populaarikulttuuriin kuuluvat julkaisut käsittelevät lähes pelkästään niin sanottua pimeää esoteriaa, kuten satanismia ja natseja. Hieman yli puolet tämän luokan julkaisuista kuuluvat myös Satanismi/ VKP -luokan alle. Populaarikulttuurin tyyppeinä musiikki ja elokuvat ovat hyvin edustettuina. Satanistiset teemat ovat hyvin yleisiä erityisesti black metal-musiikissa. Pseudo-historialliset natsi-okkultismin teemat taas ovat yleisiä elokuvissa ja tietokonepeleissä. Natsi-okkultismia käsittelevistä elokuvista ehkä tunnetuin on Indiana Jones ja viimeinen ristiretki, jossa natsit pyrkivät saamaan käsiinsä Liitonarkin. Tietokonepeleissä vastaavaa tematiikkaa on käytetty esimerkiksi Wolfenstein pelisarjassa.

Kolmanneksi suurimpana luokkana kymmenellä julkaisulla on Magia. Katso **Taulukko 3**. Magian alla olevista julkaisuista kolme liittyy Kennet Granholmin tutkimaan Dragon Rouge-salaseuraan, jonka magia perustuu luriaaniseen kabbalaan (Granholm 2005)⁸. Kaksi Egil Aspremin julkaisua käsittelee eenokilaista magiaa, joka on tullut englantilaiselta okkultistilta John Deeltä (1527–1609) ja hänen apuriltaan Edward Kelleyltä. Eenokilaisessa magia pohjautuu eenokin kirjaan, jonka avulla väitetysti pystytään ottamaan yhteys enkeleihin tai demoneihin. (Asprem 2012.) Magia-luokan julkaisuista ainakin puolet voidaan laskea eksplisiittisesti pimeäksi magiaksi, vaikka

⁸ Luriaaninen kabbala on lähtöisin rabbi Isaac Lurialta (1534–1572)

tarkkaa rajanvetoa voi monissa tapauksissa olla hankala tehdä. Tästä johtuen olen ollut melko konservatiivinen luokitellessani tiettyjä maagisia perinteitä vasemman käden poluksi.

Taulukko 3 – Magia

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2005	Kennet Granholm	Embracing the dark: the magic order of Dragon Rouge: its practice in dark magic and meaning making	Salaseurat: Dragon Rouge
2006	Egil Aspren	Thelema og ritualmagi; med magi som livsholdning i moderne vestlig esoterisme	Thelema, rituaalimagia
2011	Egil Aspren	Enokiansk magi i moderne okkultisme	Eenokilainen magia
2011	Kennet Granholm	The Ophidian Magic of Dragon Rouge	Salaseurat: Dragon Rouge
2011	Fredrik Gregorius	Luciferian Witchcraft: At the Crossroads between Paganism and Satanism	Satanismi, uuspakanuus
2012	Kennet Granholm	Dragon Rouge: Left-Hand Path Magic with a Neopagan Flavour	Salaseurat; uuspakanuus; VKP: Dragon Rouge
2012	Jesper Aagaard Petersen	The Seeds of Satan: Conceptions of Magic in Contemporary Satanism	Sekularisoitunut esoteria
2012	Egil Aspren	Arguing with angels: Enochian magic and modern occulture	Okkulttuuri, eenokilainen magia
2012	Henrik Bogdan	Introduction: Modern Western Magic	Nykyaikainen magia
2013	Manon Hedenborg-White	Into the Underworld: Rejected Practice and Submissiveness as a Transformative Strategy in Modern Sexual Magic	Seksuaalimagia

Neljänneksi suurimpana kategoriana kahdeksalla julkaisulla ja noin 12% osuudella on uuspakanuus. Uuspakanuuden osuus olisi voinut olla hieman suurempikin, sillä uuspakanuutta on tutkittu kohtuullisen laajasti, mutta pyrin rajaamaan aineistonkeruuvaiheessa pois sellaiset julkaisut, jotka eivät kriteerieni mukaan kytkettyneet teoreettisella tasolla länsimaiseen esoteriaan. Toisin sanoen siitäkin huolimatta, että useissa (kokoelma)julkaisuissa uuspakanuus niputetaan länsimaisen esoterian alle, niin käytännössä monet uuspakanuutta käsittelevät julkaisut eivät kytkä itseään eksplisiittisesti länsimaiseen esoteriaan avainsanoissa, tiivistelmässä tai koko tekstissäkään. Uuspakanuutta voidaan tutkia ja tutkitaan myös erillisenä ilmiönä länsimaisesta esoteriasta. Katso **taulukko 4**.

Taulukko 4 – Uuspakanuus

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2008	Egil Asprem	Heathens up north: politics, polemics, and contemporary Norse paganism in Norway	Politiikka, rasismi, satanismi
2010	Kennet Granholm	The RuneGild: Heathenism, Traditionalism, and the LeftHand Path	Salaseurat, riimut, vasemman käden polku
2011	Fredrik Gregorius	Luciferian Witchcraft: At the Crossroads between Paganism and Satanism	Satanismi, magia, noituus
2012	Kennet Granholm	Dragon Rouge: Left-Hand Path Magic with a Neopagan Flavour	Salaseurat; magia: Dragon Rouge
2012	Manon Hedenborg-White	The Priestess Ascending: Issues of Gender, Power and the Future of Wicca	Gender-tutkimus, Wicca
2013	Hedenborg-White & Tollefsen	Introduction: Gender in Contemporary Paganism and Esotericism	Gender-tutkimus
2013	Lewis & Tollefsen	Gender and Paganism in census and survey data	Gender-tutkimus
2016	Fredrik Gregorius	Paganism in Sweden	Miljö

Taulukosta voidaan nähdä, että aineiston uuspakanuus jakaantuu gender-tutkimukseen VKP/satanismiin ja salaseuroihin.

Loput kategorioista ovat määrällisesti marginaalisempia, ja niitä on yhteensä 12 kappaletta. Salaseuroiksi tämän tutkielman kontekstissa määrittelen organisaatiot, joiden ytimessä on initiaatiostrukturi, jossa henkilö nousee asteittain organisaatiohierarkiassa korkeammalle saavuttaen joka asteessa uutta tietoa järjestön salaisuuksista. Tähän kuuluvat esimerkiksi vapaamuurarit tai Dragon Rouge.

Salaliittokulttuuria ja sen sukulaista konspiritalismia on tutkinut erityisesti norjalainen Asbjørn Dyrendal. Salaliittokulttuuria voidaan luonnehtia aikamme kulttimiljööseen liittyvinä valtatiedosta hylättyinä uskomuksina. Konspiritalismissa vastaavasti salaliitot liittyvät yhteen vaihtoehtoinen henkisyiden kanssa. Prototyyppi-esimerkkinä konspiritalismista voidaan pitää henkisen heräämisen kokenutta entistä urheilutoimittajaa David Ickeä, jonka kosmologiassa korkeammat ulottuvuudet, liskomaiset avaruusoliot ja uuden ajan henkisyys yhdistyvät maailmanlaajuiseen salaliittoon, jonka pyrkimyksenä on luoda ”uusi maailman järjestys”⁹. Tässä luokassa

9 “Uusi maailman järjestys” on hyvin epämääräinen poliittinen käsite, joka salaliittokulttuurissa merkitsee globaalin salaliiton lopullista päämäärää, jossa kansallinen suvereniteetti on eliminoitu supra-kansallisen maailmanhallituksen edestä.

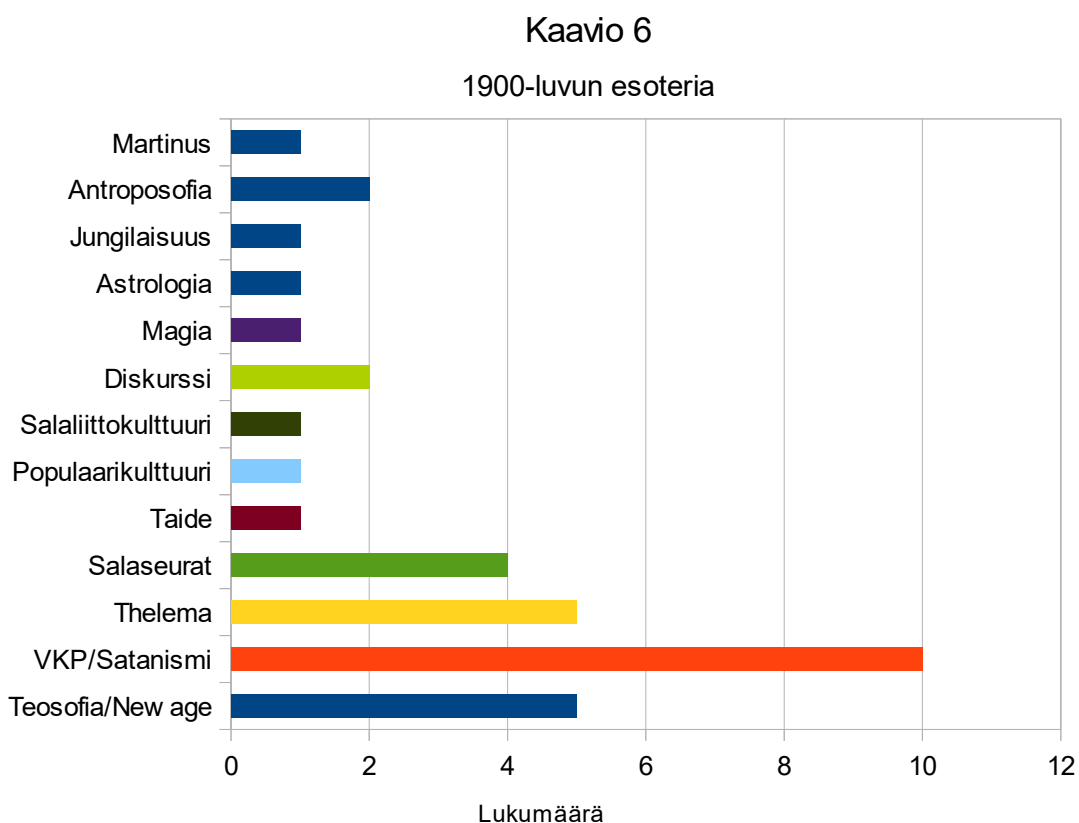
esille nousevat myös rituaalimagia, jota käsittelee neljä julkaisua ja Teosofia/new age, johon kuuluu kolme julkaisua. Katso **Taulukko 5**.

Taulukko 5 – Loput

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2001	Olav Hammer	Same message from everywhere: the sources of modern revelation	Teosofia/new age, globalisaatio
2004	Olav Hammer	Esotericism in new religious movements	UUL, miljö
2008	Kennet Granholm	Perspektiv på esoterisk nyandlighet	Miljö
2008	Jussi Sohlberg	The esoteric milieu in Finland today	Miljö, Suomi
2008	Bogdan & Hammer	Research on Esotericism in Scandinavia	Miljö, Skandinavia
2010	Asbjørn Dyrendal	Sykdomsindustrien; moderne medisin og alternativkulturens demonologi	Vaihtoehtolääkintä, okkultuuri
2013	Jussi Sohlberg	Katsaus maya-kalenteri 2012 -ilmiön syntyhistoriaan ja taustoihin: maailmanloppu tulee	Teosofia/new age, eskatologia
2013	Jacob Senholt	Radical Politics and Political Esotericism: The Adaptation of Esoteric Discourse within the Radical Right	Diskurssi, poliittinen esoterismi. äärioikeisto
2013	Kennet Granholm	The Secular, the Post-Secular and the Esoteric in the Public Sphere	Sekularisaatio
2014	Manon Hedenborg-White	The woman girt with a sword: The goddess Babalon in post-Crowley esotericism	Thelema, gender
2015	Asprem & Dyrendal	Conspiratoriality Reconsidered: How Surprising and How New is the Confluence of Spirituality and Conspiracy Theory?	Teosofia/new age, salaliittokulttuuri, konspiratualismi
2017	Hedenborg-White & Gregorius	The Scythe and the Pentagram: Santa Muerte from Folk Catholicism to Occultism	Symbolismi, Santa Muerte

6.2 1900-luvun esoteria

1900-luvun esoteriaa käsitellään yhteensä 37 julkaisussa. Kaaviosta 6 on havaittavissa, että suurin osa julkaisuista on jakautunut kolmeen suureen kategoriaan VKP/Satanismi 11 (30%) julkaisua, Teosofia/ new age seitsemän julkaisua (19%) ja Thelema viisi julkaisua (13.5%). Salaseuroja käsitteleviä julkaisuja on neljä, diskursssia ja antroposofiaa käsitteleviä julkaisuja on kaksi ja loppuja vain yksi.

VKP/Satanismi on taas suurella marginaalilla suosituin aihealue. Nykyajan ajan esoteriaan verrattuna osuus on kuitenkin pienentynyt 25 prosenttiyksikköä. 1900-luku oli kuitenkin erityisesti satanismin kulta-aikaa, sillä Anton LaVey perusti 1960-luvulla Church of Satanin. Tarkemman katsauksen kyseiseen kategoriaan voit nähdä **Taulukko 6**:ssa. Eniten julkaisuja tässä kategoriassa kuuluu Per Faxneldille, joka on erikoistunut satanismiin historiaan ja esi-satanismiin. Toisena on Henrik Bogdan kolmella julkaisulla ja kolmantena Asbjørn Dyrendal kahdella julkaisulla, jotka käsittelevät Church of Satanin perustajaa Anton LaVeytä sekä salaliittokulttuuria. Kahtena gender-julkaisuna

ovat Faxneldin ”Witches, Anarchism and Evolutionism: Stanislaw Przybyszewski's fin-de-siècle Satanism and the Demonic Feminine” ja Manon Hedenborg-Whiten ”A tigress woman, clad with sin: Babalon, orientalism, and the femme fatale”.

Taulukko 6 – VKP/Satanismi

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2004	Asbjørn Dyrendal	Et satans mannfolk; den autoriserte Anton LaVey	Satanismin historia, Anton LaVey
2012	Per Faxneld	Witches, Anarchism and Evolutionism: Stanislaw Przybyszewski's fin-de-siècle Satanism and the Demonic Feminine	Gender/feministinen, Stanislaw Przybyszewski
2011	Asbjørn Dyrendal	Hidden Persuaders and Invisible Wars: Anton LaVey and Conspiracy Culture	Salaliittokulttuuri, Anton LaVey
2011	Per Faxneld	The Strange Case of Ben Kadosh: A Luciferian Pamphlet from 1906 and its Current Renaissance	Satanismin historia, Ben Kadosh
2012	Per Faxneld	“In communication with the powers of darkness”: Satanism in turn-of-the-century Denmark, and its use as a legitimating device in present-day esotericism	Satanismin historia, legitimointi
2013	Per Faxneld	The Devil Is Red: Socialist Satanism in the Nineteenth Century	Satanismin historia, sosialismi
2015	Manon Hedenborg-White	"A tigress woman, clad with sin": Babalon, orientalism, and the femme fatale	Gender/feministinen
2015	Henrik Bogdan	Kenneth Grant and the Typhonian Tradition	Typhonialainen perinne
2016	Henrik Bogdan	The Babalon Working 1946: L. Ron Hubbard, John Whiteside Parsons, and the Practice of Enochian Magic	Magia, Eenokilainen magia
2016	Henrik Bogdan	Satanism in Sweden	Satanismin historia

Toiseksi suurimpina kategorioina viidellä julkaisulla ovat Teosofia/new age ja Thelema. Teosofisen seuran perustivat Helena Petrovna Blavatsky ja Henry Steel Olcott 1800-luvun loppupuolella. Olav Hammerin mukaan teosofiassa kiteytyy hyvin laaja joukko uskonnollisia käsitteitä, esoteerisiä tekstejä ja traditioita Intiasta, Tiibetistä, muinaisesta Egyptistä ja muualta. Hammerin mukaan teosofian keskeisin uskomus on ajatus Mestareista tai Mahatmoista, jotka ovat henkisesti pitkälle kehittyneitä olentoja, joilla on syvä ymmärrys muinaisista viisauksiperinteistä, jotka teosofian ansiosta ovat nyt kaikkien halukkaiden saatavilla. (Hammer & Rothstein 2014, 1–2.)

Keskeisiä teosofian käsitteitä ovat jälleensyntyminen, karma, ihmisen hienovaraiset kehot ja energiakeskukset (chakrat) sekä muinaiset mantereet Atlantis ja Lemuria.

Teosofinen seura ei pysynyt pitkään kasassa alkuperäisessä muodossaan, mutta nämä käsitteet levisivät laajalti 1900-luvulla länsimaissa populaariin uskonnolliseen kulttuuriin. Teosofialla on ollut suurin vaikutus new age -uskonnollisuuden syntymiselle. (Hammer & Rothstein 2014, 2.)

New age on käsitteenä monitahoinen. Siihen yleensä liitetään joukko uskomuksia ja käytäntöjä kanavoinnista, henkiparantamisesta, meditaatiosta, avaruusolennoista ja muista modernin vaihtoehtohenkisyuden muodoista. New age -käsitteen keskiössä on kuitenkin ajatus uuden aikakauden tulemisesta. Wouter J. Hanegraaffin mukaan keskeistä ei kuitenkaan ole uuden aikakauden odotus, vaan yleinen tyytymättömyys nykyaikaiseen kulttuuriin. Hanegraaffin mukaan new age -ajattelussa kritisoidaan sekä länsimaista kristillistä kulttuuria liiallisesta dualismista ja reduktionismista että länsimaista tiedettä ylirationaalisuudesta. Näiden kahden vaihtoehdon välillä katsotaan olevan kolmas vaihtoehto, jota voidaan kutsua esoteriaksi tai *gnosikseksi*. Esoterian tässä yhteydessä katsotaan merkitsevän yhtenäistä ydintä kaikkien uskomusperinteiden sisällä. (Hanegraaff 2000, 288.)

Itse en täysin allekirjoita Hanegraaffin näkemystä siitä, että ilmiössä olisi oleellisesti kyse vain tyytymättömyydestä vallitsevaan kulttuuriin. New age -ilmiössä on eksplisiittisesti ajatuksia tiettyjen aikakausien, kuten astrologisen kalojen aikakauden vaihtuminen vesimiehen aikaan, hindujen Yuga-sykliä sekä Maya-kalenterin aikajaksot. Näiden aikakausien katsotaan tuovan muutosta ja tyytymättömyys nykyiseen kulttuuriin korostaa tämän muutoksen tarvetta. Steven Sutcliffe on kuitenkin argumentoinut, että new age on muuntunut korostamaan yksilön henkilökohtaista muutosta (Sutcliffe 2003, 107–130).

Taulukko 7 – Teosofia/new age

Vuosi	Tekijä	Julkaisu	Luokka
2005	Olav Hammer	Human Potential Movement	New age: Human Potential Movement
2005	Olav Hammer	New Age Movement	New age
2008	Olav Hammer	Teosofi	Teosofia
2013	Antti Harmainen	Naisteosofin Kalevala: kansallinen historiakuva, uskonto ja sukupuoli Maria Ramstedtin Kalevalan sisäinen perintö -teoksessa	Teosofia

2016	Liselotte Frisk	The Human Potential Movement in Scandavia	New age: Human Potential Movement
------	-----------------	---	-----------------------------------

Toiseksi suurimpana kategoriana viidellä julkaisulla oleva Thelema ei ole myöskään yllättävä, sillä Aleister Crowleytä yleisesti pidetään 1900-luvun vaikutusvaltaisimpana esoteerikkona. Crowley toimi useissa salaseuroissa, kuten Kultaisen Aamunkoiton Hermeettisessä Veljeskunnassa, Ordo Templi Orientiksessa ja Argentum Astrumissa, tuotti lukuisia julkaisuja ja inspiroi 1900-luvun populaarikulttuuria voimakkaasti. Crowley päätyi muun muassa Beatlesien *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band* levyn kanteen, ja Led Zeppelinin kitaristi Jimmy Page osti Crowleyen entisen talon Loch Nessin rannalta.

Thelema on Aleister Crowleyen käyttämä kreikankielellä tahtoa tarkoittava käsite. Theleman laki Crowleyllä kiteytyy *The Book of the Law*-teoksen kuuluisaan sanontaan ”Do what thou wilt shall be the whole of the law”. Tämä tarkoittaa vapaasti suomeksi käännettynä, että tahtosi mukaan toimiminen on lakisi. Crowlyn elämässä tämän lain noudattaminen toteutui jatkuvana rajojen ylittämisenä ja tabujen rikkomisina. Crowley oli varsin eklektinen esoteerikko ottaen vaikutteita niin itämaiden joogasta, juutalaisesta kabbalasta kuin renessanssin hermetismistäkin. Hänet voidaan liittää myös vasemman käden polkuun ja satanismiin. Suureksi pedoksi itseään kutsuvan Crowleyen filosofian oman tahdon korostus sopii Granholmin vasemman käden polun määritelmään eksplisiittisen individualismin ja antinomianismin puolesta. Koska Crowley oli niin monitahoinen ja vaikutusvaltainen henkilö, päädyin luokittelun helpottamiseksi erilliseen Thelema-kategoriaan, joka sisältää kaikki suoraan Crowleyhyn liittyvät julkaisut. Katso **Taulukko 8**.

Taulukko 8 – Thelema

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2007	Egil Asprem	Én vilje, hinsides godt og ondt ; etikk og livssyn for det nye Aeon	Etiikka, moraal
2008	Egil Asprem	Magic Naturalized? Negotiating Science and Occult Experience in Aleister Crowley's Scientific Illuminism	Tiede ja esoteria
2011	Manon Hedenborg-White	Revolutionsikon eller playboygudinna?: Ett genusperspektiv på tolkning av Babalon	Gender

2014	Henrik Bogdan	Aleister Crowley: A Prophet for the Modern Age	Thelema
2015	Manon Hedenborg-White	Att beköna kosmos: Performativitet och genus i Aleister Crowleys gnostiska mäsä	Gender

Lopuissa 1900-luvun esoteriaa käsittelevissä aineiston julkaisuissa on huomattavaa ainakin Henrik Bogdanin kolme itsemurhakultti Solar Templeä käsittelevää julkaisua. Nykyajan esoteriaan verrattuna populaarikulttuurin osuus on tipahtanut lähes olemattomaksi. Ainoa 1900-luvun populaarikulttuurin esoteriaa käsittelevä julkaisu tässä aineistossa on Eva Kingseppin sodanjälkeistä natsi-esoteerista fiktiota käsittelevä artikkeli *Svart sol och kosmisk kamp: Naziesoteriska teman i efterkrigstida tysk skönlitteratur*. On mielenkiintoista kuinka vähän 1900-luvun populaarikulttuurin esoteriaa on tämän aineiston perusteella Pohjoismaissa tutkittu. Loput 1900-lukua käsittelevistä julkaisuista ovat jakautuneet melko tasaisesti. Katso **Taulukko 9**

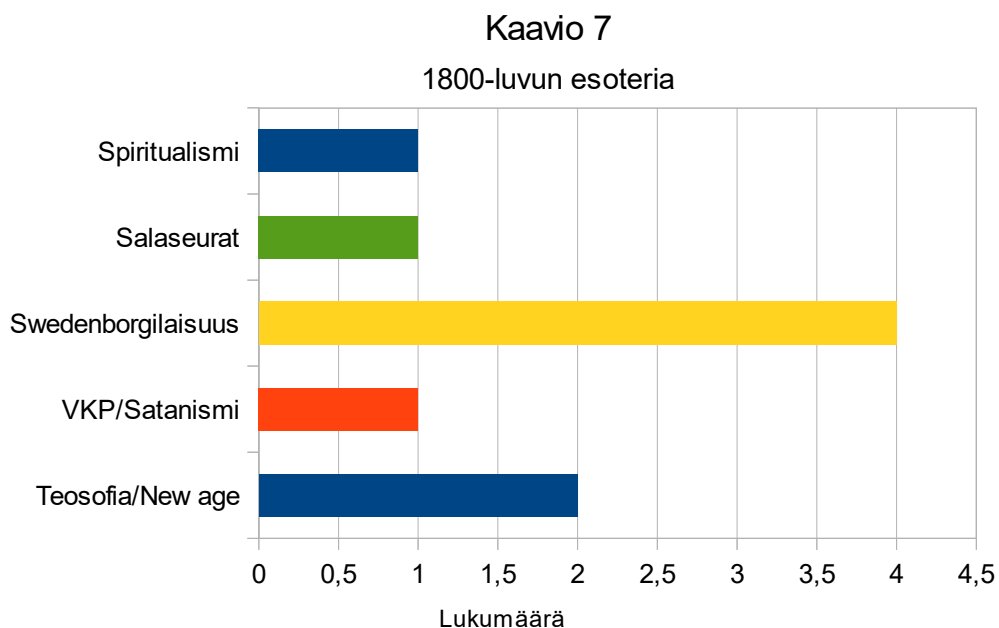
Taulukko 9 - loput

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2005	Olav Hammer	Astrology: 20th Century	Astrologia
2005	Olav Hammer	Jungism	jungilaisuus
2006	Henrik Bogdan	The Order of the Solar Temple: The Temple of Death	Salaseurat: Solar Temple
2007	Egil Aspren	Kabbalah Recepta: Reception and adaptation of Kabbalah in modern occultism	Moderni Kabbala
2007	Olav Hammer	Contested Diviners: Verbal Battles Between Dowsters And Skeptics	Diskurssi, taikavarpu
2008	Nina Kokkinen	The art of mystification: esotericism differentiated in the definition of Finnish symbolism	Taide, symbolismi
2008	Olav Hammer	Antroposofi	Antroposofia
2009	Olav Hammer	Danish Esotericism in the 20th Century: The Case of Martinus	Tanskalainen esoteria, Martinus
2010	Eva Kingsepp	Svart sol och kosmisk kamp: Naziesoteriska teman i efterkrigstida tysk skönlitteratur	Kirjallisuus, populaarikulttuuri, äärioikeistolaisuus
2012	Liselotte Frisk	The Anthroposophical Movement and the Waldorf Educational System	Antroposofia
2014	Egil Aspren	The problem of disenchantment : scientific naturalism and esoteric discourse, 1900-1939	Esoteerinen diskurssi, tiede, lumouksen rikkoutuminen
2014	Henrik Bogdan	The Order of the Solar Temple	Salaseurat: Solar Temple

2014	Henrik Bogdan	Purification, Illumination, and Death: The Murder-Suicides of the Order of the Solar Temple	Salaseurat: Solar Temple
------	---------------	---	--------------------------

6.3 1800-luvun esoteria

1800-lukua voidaan pitää länsimaisen esoterian uudelleen heräämisen aikana. Erityisesti vuosisadan lopulla syntyi kuuluisia liikkeitä, kuten Helena Blavatskyn teosofinen seura ja Kultaisen Aamunkoiton hermeettinen veljeskunta, jossa myös 1900-luvun kuuluisin okkultisti Aleister Crowley toimi. Aineistoon päätyi yhteensä yhdeksän erityisesti 1800-luvun esoteriaa käsitteleviä julkaisuja. Tämän tutkielman valossa kyseisen aikakauden esoteriaa on tutkittu 2000-luvun pohjoismaisessa esoterian tutkimuksessa melko vähän. Toisaalta seuraavassa useampaa aikakautta käsittelevässä aikaluoituksessa on enemmän julkaisuja, joissa myös 1800-luku on mukana.

Taulukko 10 – 1800-luvun esoteria

2011	Andreas Önnarfors	Ordre de la Resemblance: ett bidrag till Nordenflychtforskningen	Salaseurat
2012	Per Faxneld	Blavatsky the Satanist: Luciferianism in Theosophy, and its Feminist Implications	Teosofia, feminismi, VKP/satanismi
2010	Fredrik Gregorius	Edward Bulwer-Lytton och myten om vril-kraften	Edward Bulwer-Lytton

	et al.		
2010	Tiina Mahlamäki	Seitsemän veljeksien salattu maa. Emanuel Swedenborgin ideoiden läsnäolo Aleksis Kiven Seitsemän veljestä -teoksessa	Swedenborgilaisuus
2010	Mahlamäki & Mansikka	Remarks on Swedenborgian Elements in the Literary Production of Johan Ludvig Runeberg	Swedenborgilaisuus
2010	Mattias Fyhr	Esoterism i Selma Lagerlöfs En herrgårdssägen	Kirjallisuus, Selma Lagerlöf
2013	Tiina Mahlamäki	The Reception of Emanuel Swedenborg in Finnish Newspapers in the 19th century	Swedenborgilaisuus, julkinen keskustelu
2013	Mahlamäki & Mansikka	His Visions have Captured my Thoughts.” Emanuel Swedenborg in the Newspapers and National Literature in 19th century Finland	Swedenborgilaisuus, julkinen keskustelu
2014	Antti Harmainen	"Kaikki voin kestää, voin elää, jos tiedän että hänet kerran vielä tapaan" spiritualismi ja teosofia sivistyneiston surutyön valineina 1880-luvun lopulla	Teosofia; Spiritualismi

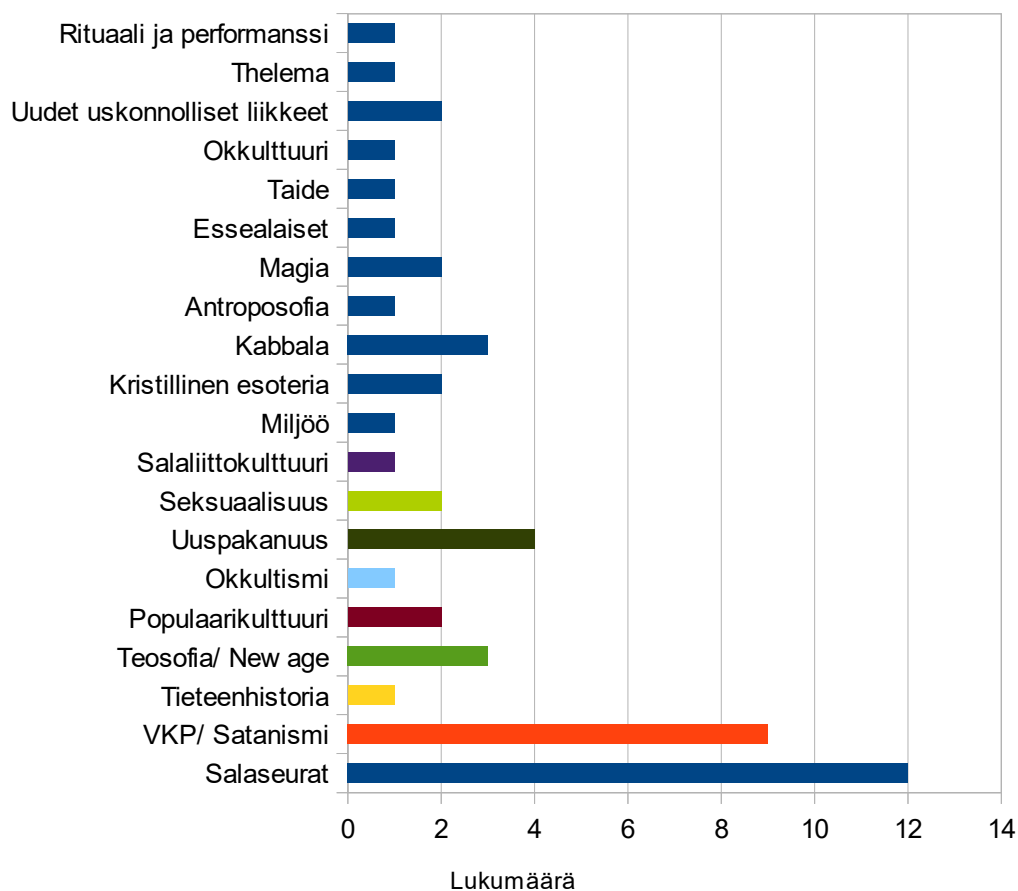
Suurin osuus näistä julkaisuista on Tiina Mahlamäen ja Tomas Mansikan swedenborgilaisuutta käsitteleviä artikkeleja. Emanuel Swedenborg oli vuonna 1688 syntynyt teologi, filosofi ja kristillinen mystikko.

6.4 Useampi aikakausi

Tässä luokassa on yhteensä 47 julkaisua ja tähän kuuluvat julkaisut, jotka käsittelevät laajemman aikaskaalan ilmiötä tai vuosisadan vaihteen ilmiötä (lukuunottamatta renessanssia ja valistusta), jolloin se ei mene mihinkään yksittäiseen aika-kategoriaan. **Kaaviosta 8** voidaan tarkastella kategorioiden jakaumaa.

Kaavio 8

Useampi aikakausi

Tässä aikaluokituksessa selvästi suurimpina kategorioina ovat salaseurat 12:sta (26%) ja VKP/ Satanismi yhdeksällä (19%) julkaisulla. Loput luokituksista ovat jakautuneet huomattavasti tasaisemmin. Uuspakanuutta käsitellään neljässä ja Teosofia/new agea, kabbalaa ja antroposofiaa käsitellään kolmessa julkaisussa. Loppuja käsitellään kahdessa tai yhdessä julkaisussa. Useampi aikakausi on ainoa aikaluokitus, jossa salaseurat on suurimpana luokkana. Katso Taulukko 11.

Taulukko 11 – Salaseurat

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2003	Henrik Bogdan	From darkness to light: western esoteric rituals of initiation	Salaseurat: Vapaamuurarius, initiaatio
2005	Henrik Bogdan	Esoteric Manuscripts in the Swedish	Salaseurat: Vapaamuurarius

		Collection of Gustav Adolph Reuterholm (1756-1813)	
2007	Henrik Bogdan	Western esotericism and rituals of initiation	Salaseurat: Vapaamuurarius, initiaatio
2009	Asbjørn Dyrendal	Illuminerte, frimurere, katolikker og kommunister ; konspirasjonsteorier om den indre fiende i amerikansk historie	Salaseurat; Salaliittoteoriat: Vapaamuurarit, Illuminati, kommunistit
2011	Andreas Önnersfors	AHIMAN: A Review of Masonic Culture & Tradition	Salaseurat: Vapaamuurarius
2014	Henrik Bogdan	Freemasonry and Western Esotericism	Salaseurat: Vapaamuurarius
2014	Henrik Bogdan	The History of Freemasonry: An Overview	Salaseurat: Vapaamuurarius
2014	Henrik Bogdan	Freemasonry	Salaseurat: Vapaamuurarius
2016	Andreas Önnersfors	Freemasonry in Denmark	Salaseurat: Vapaamuurarius
2016	Andreas Önnersfors	Freemasonry in Norway	Salaseurat: Vapaamuurarius
2016	Henrik Bogdan	Freemasonry in Sweden	Salaseurat: Vapaamuurarius
2016	Henrik Bogdan	The Hermetic Order of the Golden Dawn and the George E.H. Slater Collection	Salaseurat: Kultainen Aamunkoitto

Lähes kaikki näistä käsittelevät vapaamuurariutta, joilla on satojen vuosien historia.¹⁰ On selvää, että suuri osuus vapaamuurariutta käsitteleviä julkaisuja kattaa laajemman aikaskaalan, kuin esimerkiksi jotain 1900-luvun pienempää salaseuraa käsittelevät julkaisut. Julkaisuista kahdeksan kuuluu Henrik Bogdaninille ja ne käsittelevät initiaatiota sekä vapaamuurariutta yleisesti. Toisena alan asiantuntijana on Andreas Önnersfors, jolla on tässä luokassa kolme yleisartikkelia vapaamuurariudesta. Salaliittokulttuuriin erikoistuneen Asbjørn Dyrendalin julkaisu käsittelee salaliittoteorioita Illuminatista, vapaamuurariudesta ja katolilaisuudesta.

Taulukko 12 – VKP/Satanismi

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2006	Per Faxneld	Mörkrets apostlar: satanism i äldre tid	Satanismin historia
2007	Asbjørn Dyrendal	Satanismens historie; barnespisende djeveldyrking eller humanisme med horn?	Satanismin historia
2011	Mikael Häll	"It is better to believe in the Devil": Conceptions of Satanists and Sympathies for the Devil in Early Modern Sweden	Satanismin historia
2011	Kennet Granholm	The Sigil of Baphomet	Visuaalinen kulttuuri, symboli
2012	Eva Kingsepp	The Power of the Black Sun: (Oc)cultural perspectives on Nazi/SS esotericism	Okkulttuuri, äärioikeistolainen esoteria
2013	Faxneld & Petersen	Introduction: At the Devil's Crossroads	Satanismin historia

¹⁰ Vapaamuurarit on ainakin 1600-luvulta peräisin oleva initiaatiostruktuurilla toimiva veljeskunta, jossa henkilö voi nousta seremoniallisten initiaatoriittien kautta korkeammille tasoille järjestössä.

2014	Kennet Granholm	Dark enlightenment: the Historical, sociological, and discursive contexts of contemporary esoteric magic	Nykyaikainen magia
2015	Per Faxneld	Djävulen som kvinnans befriare: Om en drastisk feministisk strategi , ca 1880–1930	Feminismi
2015	Dyrendal & al.	The Invention of Satanism	Satanismin historia

Suurin osa useamman vuosisadan VKP/satanismi julkaisuista käsittelevät satanismin historiaa. Vaikka yleisesti satanismin katsotaan syntyneen 1960-luvulla Anton LaVeyn perustettua Church of Satanin, niin todellisuudessa sitä aikaisemminkin on ollut ainakin niin sanottua esi-satanistista liikehdintää.

Loput kategorioista yhteensä ovat jakautuneet tasaisesti. Taulukosta 13 voidaan nähdä, että loppujen julkaisujen aihealueet ovat monipuolisia käsittäen muun muassa kabbalaa, kirjallisuutta, taidetta, tiedettä, seksuaalisuutta ja äärioikeistolaisuutta, uuspakanuutta, antroposofiaa ja kristillistä esoteriaa.

Taulukko 13 – Loput

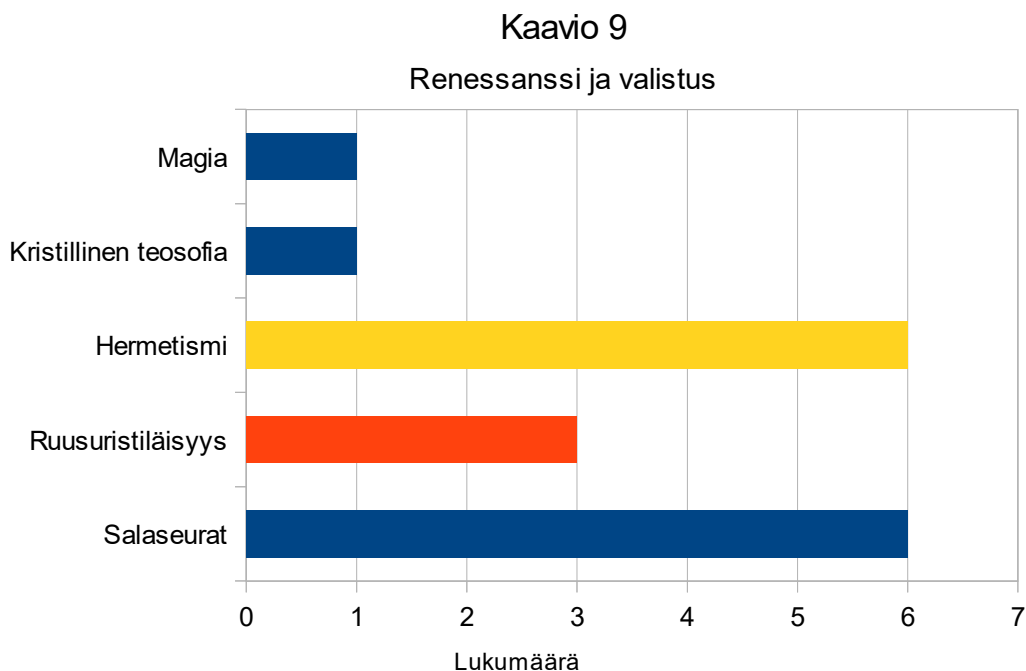
Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2003	Henrik Bogdan	Västerländsk esoterism i svensk ungdomskultur	Miljö
2004	Henrik Bogdan	Esoteriska nya religiösa rörelser och bruket av ritualiserat sex	Seksuaalisuus
2005	Olav Hammer	Essenes	Essealaiset
2005	Henrik Bogdan	New Religious Movements and Western Esotericism	Uudet uskonnolliset liikkeet
2009	Olav Hammer	Schism and consolidation: the case of the theosophical movement	Helena Blavatsky, Rudolf Steiner
2010	Sara Møldrup Thejls	Erwin Neutsky-Wulff and the neurological landscape of the Sefirot	Kabbala, sefirot
2010	Nina Kokkinen	Jumalan pojat: tolstoilaisuuden ja teosofian kohtaamia vuosisadanvaihteessa	Tolstoilaisuus, Suomi
2010	Faxneld & Fyhr	Förborgade tecken : esoterism i västerländsk litteratur	Populaarikulttuuri, kirjallisuus
2011	Egil Aspren	Pondering Imponderables: Occultism in the Mirror of Late Classical Physics	Tieteenhistoria, esoteria tieteessä
2011	Nina Kokkinen	Taiteilija vihittynä mestarina: vuosisadanvaihteen okkulttuurin teemoja Akseli Gallen-Kallelan taiteessa	Taide, okkulttuuri, Gallen-Kallela
2011	Sara Møldrup Thejls	Secrecy and Concealment: Esotericism in Jewish Thought and Its Philosophical Implications	Kabbala
2012	Christian Giudice	Pagan Rome was rebuilt in a play: Roggero Ferrari Musmeci Bravo and the representation	Uuspakanuus, taide

		of Rumon	
2012	Henrik Bogdan	Locations of Knowledge in Medieval and early Modern Europe: Esoteric Discourse and Western Identities	Diskurssi
2012	Eva Kingsepp	The Power of the Black Sun: (Oc)cultural perspectives on Nazi/SS esotericism	Okkulttuuri, äärioikeistolainen esoteria
2012	Henrik Bogdan	Envisioning the Birth of a New Aeon: Dispensationalism and Millenarianism in the Thelemic Tradition	Thelema
2013	Bogdan & Giudice	Introduction: Paganism, Initiation, and Ritual I	Uuspakanuus
2014	Bogdan & Giudice	Introduction: Paganism, Initiation, and Ritual II	Uuspakanuus
2015	Tiina Mahlamäki	”A touch of the spiritual world”?: An Anthroposophical Core in the life and work of Kersti Bergroth (1886–1975)	Antroposofia
2013	Sohlberg & Ketola	Länsimainen esoteria ja kristillinen kulttuuri	Kristillinen esoteria
2016	Egil Aspren	Esotericism and the Scholastic Imagination: The Origins of Esoteric Practice in Christian Kataphatic Spirituality	Kristillinen esoteria
2016	Per Faxneld	Mona Lisa’s Mysterious Smile: The Artist Initiate in Esoteric New Religions	Taide
2016	Egil Aspren	Rasekrig i Åsgard	Uuspakanuus
2016	Sara Møldrup Thejls	Hidden Intercourse: Eros and Sexuality in the History of Western Esotericism	Seksuaalisuus
2016	Sara Møldrup Thejls	Kabbalah in Sweden	Kabbala
2016	Antti Harmainen	Mitä väliä on okkultismilla: historiantutkimuksen uusia näkökulmia moderniin länsimaiseen uskontohistoriaan	Okkultismi
2016	Henrik Bogdan	Magic in the Early Modern Period in Sweden	Magia
2016	Henrik Bogdan	Esotericism Practiced: Ritual and Performance	Rituaali ja performanssi
2016	Henrik Bogdan	Western Esotericism and New Religious Movements	Uudet uskonnolliset liikkeet
2016	Liselotte Frisk	New Age in Sweden	New age

6.5 Renessanssin ja valistusajan esoteria

Suurimpana ajallisena jaksena renessanssin ja valistusajan esoterian osuus tässä aineistossa on kohtalaisen suppea. Aineiston 190:sta julkaisusta 16:sta voidaan luokitella käsittelevän renessanssin tai valistusajan esoteriaa. Katso **Kaavio 9** ja **Taulukko 14**. Määrä on yllättävän pieni myös siinä mielessä, että länsimaisen esoterian tutkimuksen

juuret Frances Yatesista ja Hollannin keskukselta lähtien ovat olleet vahvasti renessanssin tutkimuksessa.

Suurimpana luokkina renessanssin ja valistusajan esoteriassa ovat salaseurat ja hermetismi kuudella julkaisulla. Valistuksen aika eli 1600–1700 luvut olivat aktiivista aikaa vapaamuurariudelle eli ei mikään ihme, että vapaamuurarit ovat hyvin edustettuina tässä kategoriassa.

Toiseksi suurimpana luokkana viidellä julkaisulla tällä ajanjaksolla on hermetismi, joka on lähtöisin myyttisestä hahmosta *Hermes Trismegistuksesta*, jonka nimiin on laitettu teoksia kuten *Corpus Hermeticum* ja smaragdiset taulut. 1400-luvulla Italiassa hermeettiset kirjoitukset alkoivat herättää kiinnostusta Marsilio Ficinin käännettyä niitä latinaksi. Keskeistä hermeettisessä ajattelussa on ajatus vastaavuuksista, joka kiteytyy Smaragdisten taulujen kuuluisaan sanontaan: “Niin ylhäällä kuin alhaalla ja niin alhaalla kuin ylhäällä”. (Åkerman 2016, 189; Fink-Jensen 2016, 182.) Ajatus vastaavuuksista tulee hyvin esiin alkemiassa, astrologiassa ja magiassa, joissa esimerkiksi taivaankappaleilla on omat vastaavat metallinsa¹¹, päivänsä ja näitä vastaavuuksia käytetään hyödyksi alkemiallisissa ja maagisissa operaatioissa.

¹¹ Aurinko = kulta, kuu = hopea, merkurius = elohopea, Venus = kupari, Mars = rauta, Jupiter = tina, Saturnus = lyijy

Pienimpänä luokkana kolmella julkaisulla tässä kategoriassa on Ruusuristiläisyys, jota voidaan pitää eräänlaisena kvasi-traditiona, joka on lähtöisin 1600-luvun alussa Tübingenissa julkaissuista ruusuristiläis-manifesteista. Manifestien taustalla nykytietämyksen valossa olivat Johann Valentin Andreae ja Christoph Besold, joiden pyrkimyksenä oli kristinuskon reformaatio. Besold oli roomalaisen lain professori ja monitahoinen tutkija, jolla oli tietoa kielistä, luonnontieteistä, keskiajan mystiikasta ja hermeettisestä traditiosta. Besoldin katsotaan olleen suuri vaikuttaja nuoreen Andreaeen. Besoldtin ajattelussa korostui yksilön aktiivinen rooli itsensä puhdistamisessa ja hyveiden kultivoimisessa sen sijaan, että pelastus olisi tullut pelkän passiivisen uskon seurauksena. (Salvadori 2014, 2–4.)

Ruusuristiläisen ajattelun keskiössä oli ajatus henkisestä uudestisyntymisestä. Tämä ajatus oli lähtöisin Johann Arndtin sisäisen uudelleensyntymisen opetuksista erityisesti teoksessa *Vier Bücher vom wahren Christentum*, joilla oli ollut suuri vaikutus Tübingenin piireihin ja tätä kautta ruusuristiläisyyteen. Arndtin ajattelussa yhtyivät vaikutukset Paracelsuksesta, apokalyptisesta odotuksesta ja teosofis-hermeettisistä ajatuksista. Arndtin vaikutus on näkyvissä sekä Besoldin ja Andreaen kirjoituksissa. (ibid.)

Taulukko 14 – Renessanssin ja valistusajan esoteria

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2002	Susanna Åkerman	Johannes Bureus' Rosicrucian Papers	Ruusuristiläisyys: Johannes Bureus,
2002	Susanna Åkerman	Alruna Rediviva : Johannes Bureus' Hyperborean theosophy	Ruusuristiläisyys: Johannes Bureus, riihut
2002	Susanna Åkerman	Helisaeus Roeslin : the new star, and the Last Judgement	Hermetismi: Helisaeus Roeslin, tiede
2006	Önnerfors et al.	Mystiskt brödraskap – mäktigt nätverk: studier i det svenska 1700-talsfrimureriet	Salaseurat: Vapaamuurarius
2008	Tomas Mansikka	Did the Pietists become ecotericists when they read the works of Jacob Boehme?	Kristillinen esoteria: Jacob Boehme, Pietismi
2008	Egil Asprem	False, Lying Spirits and Angels of Light: Ambiguous Mediation in Dr Rudd's Seventeenth-Century Treatise on Angel Magic	Hermetismi, magia: Dr Rudd, John Dee, eenokilainen magia
2008	Susanna Åkerman	Queen Christina's esoteric interests as a	Hermetismi:

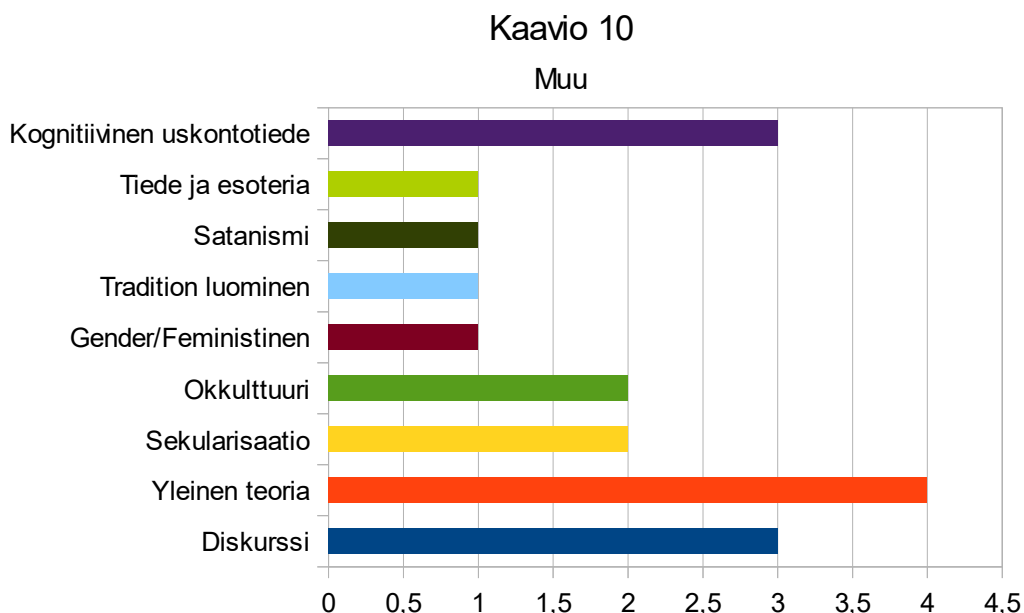
		background to her Platonic academies	kuningatar Kristiina
2011	Andreas Önnerfors	'Död är liv'. Iscensättning av döden i det europeiska 1700-talsfrimureriet	Salaseurat: Vapaamuurarius
2011	Andreas Önnerfors	The Establishment of the Swedish Scottish Degrees	Salaseurat: Vapaamuurarius
2011	Andreas Önnerfors	Freemasonry and Civil Society: reform of manners and the Journal für Freymaurer (1784–1786)	Salaseurat: Vapaamuurarius
2013	Susanna Åkerman	Fenixelden : drottning Kristina som alkemist	Hermetismi: kuningatar Kristiina
2014	Susanna Åkerman	Sendivogius in Sweden: Elias Artista and the Fratres roris cocti	Ruusuristiläisyys: Elias Artista
2015	Andreas Önnerfors	Illuminism	Illuminismi
2015	Andreas Önnerfors	The Earliest Account of Swedish Freemasonry? Relation Apologique (1738) revisited	Salaseurat: Vapaamuurarius
2016	Tomas Mansikka	Alchemy in Finland	Hermetismi: Alkemia
2016	Tomas Mansikka	Christian Theosophy and the Influence of Böhme in Finland	Kristillinen teosofia
2016	Tomas Mansikka	Magic in the Early Modern Period in Finland	Magia
2016	Tomas Mansikka	Paracelsianism in Finland	Hermetismi: Paracelsianismi
2016	Andreas Önnerfors	Unveiling the Copiale manuscript: layers of fraternalism, ritual, and politics in eighteenth-century Germany	Salaseurat; Vapaamuurarius

Suurin osa näistä julkaisuista kuuluvat Susanna Åkermanille, Andreas Önnerforsille ja Tomas Mansikalle. Åkerman on pitkäaikainen renessanssin esoterian tutkija ja häneltä löytyy aihetta käsitteleviä julkaisuja jo 1990-luvulta. Andreas Önnerfors on laajasti vapaamuurariutta käsitellyt tutkija. Tomas Mansikka on erityisesti hermetismiin erikoistunut suomalainen tutkija.

6.6 Muu

Muu-luokitukseen kuuluvat kaikki julkaisut, joita ei voida luokitella mihinkään ajalliseen luokitukseen. Nämä julkaisut ovat kaikki metateoreettisia, joissa käsitellään esoterian tutkimusta itseään sekä siihen liittyviä näkökulmia ja teoreettisia sovelluksia. Tähän luokitukseen kuuluu koko aineistosta 18 julkaisua. Tutkimusalan kypsymisestä kertoo se, että tämän kategorian-julkaisut ovat lisääntyneet tarkasteluvälin loppua

kohden, kuten voimme nähdä aineiston esittelyluvun **Kaavio 4**:sta. Katso tarkempi kuvaus julkaisuista **Taulukko 15**:sta.

Taulukko 15 – Muu

Vuosi	Tekijä	Julkaisun nimi	Luokka
2007	Olav Hammer	Polemical encounters: esoteric discourse and its others	Diskurssi
2008	Kennet Granholm	Post-secular esotericism?: some reflections on the transformation of esotericism	Sekularisaatio, esoterian muutos
2009	Egil Asprem	På epleslang i kunnskapens tre; en kritisk drøfting av teori i nyere esoterismeforskning	Teoria ja menetelmä
2009	Kennet Granholm	The sociology of esotericism	Sekularisaatio
2012	Nina Kokkinen	Okkulttuuri-käsitteen mahdollisuudet ja edellytykset modernin taiteen uskonnollisuuden tutkimuksessa	Okkulttuuri, taide
2012	Manon Hedenborg-White	Towards a framework for the study of gender in Western esotericism	Gender
2013	Granholm & Asprem	Constructing Esotericism: Sociological, Historical and Critical Approaches to the Invention of Tradition	Tradition luominen
2013	Nina Kokkinen	Occulture as an Analytical Tool in the Study of Art	Okkulttuuri, taide
2013	Kennet Granholm	Esoteric currents as discursive	Diskurssi

		complexes	
2013	Olav Hammer	Deconstructing 'western esotericism': on Wouter Hanegraaff's Esotericism and the Academy	Yleinen teoria
2013	Henrik Bogdan	Secrecy as an Esoteric Discourse	Diskurssi
2014	Jesper Aagaard Petersen	Bracketing Beelzebub: Introducing the Academic Study of Satanism	Satanismin tutkiminen
2015	Kennet Granholm	Locating the West: problematizing the Western esotericism and occultism	Käsitteen määrittely
2015	Egil Asprem	Reverse-engineering 'esotericism': how to prepare a complex cultural concept for the cognitive science of religion	Kognitiivinen uskontotiede
2015	Egil Asprem	Dis/unity of knowledge: models for the study of modern esotericism and science	Tiede ja esoteria
2017	Antti Harmainen	Moderni länsimainen esoteria historiallisena ilmiönä ja tutkimuksen kohteena	Yleinen teoria
2017	Egil Asprem	What Cognitive Science Offers the Study of Esotericism	Kognitiivinen uskontotiede
2017	Egil Asprem	Explaining the Esoteric Imagination: Towards a Theory of Kataphatic Practice	Kognitiivinen uskontotiede

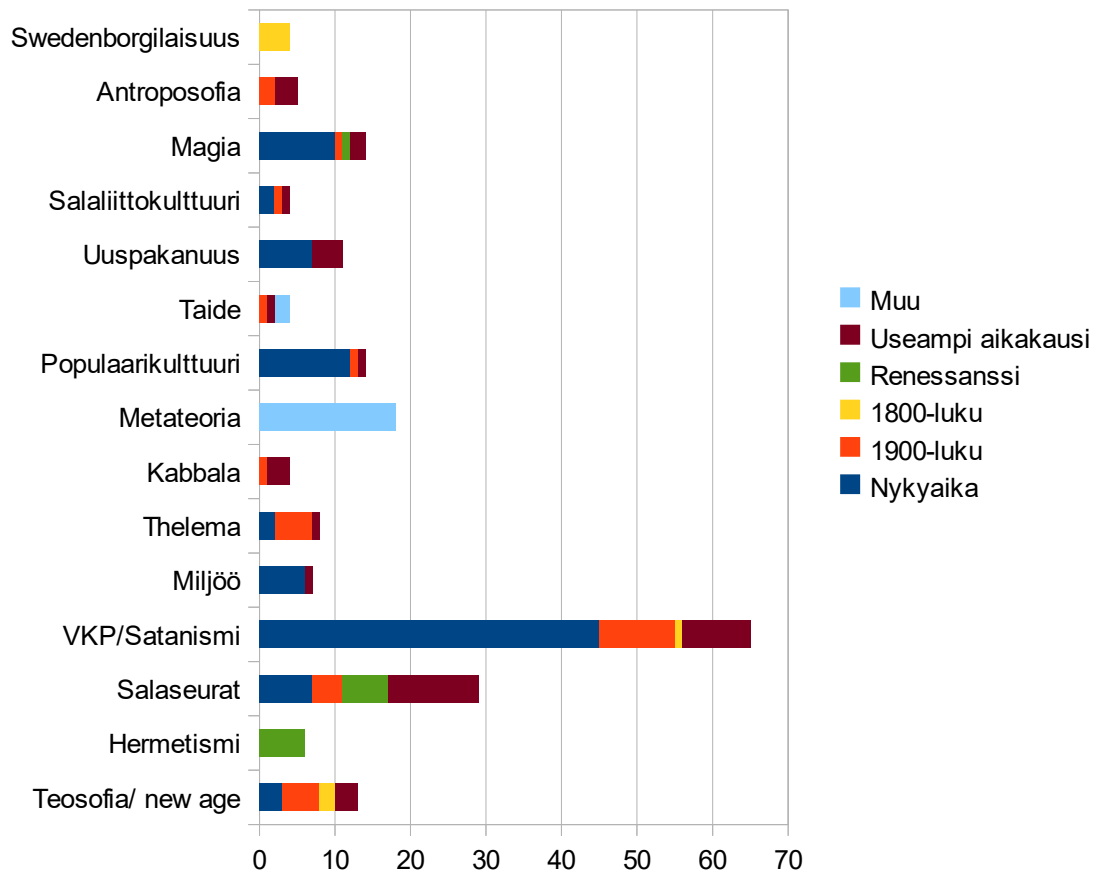
Luokitukset ovat jakautuneet melko tasaisesti, mutta tutkijoista Egil Asprem kuudella julkaisuilla ja Kennet Granholm viidellä julkaisulla ovat olleet aktiivisimpia metateoreetikkoja. Luokittelun mukaan yleinen teoria on suurin neljällä, kognitiivinen uskontotiede on toisena kolmella julkaisulla, diskurssin ja okkulttuurin seurattessa kahdella julkaisulla.

6.7 Yhteenveto

Aikaisemmissa luvuissa tarkastelin tutkimuskenttää eri aikakausiin jaoteltuina. Seuraavaksi tarkastelen koko aineistoa ilman aikakausi- jaotuksia. Tarkasteltaessa kerralla koko aineiston viittetoista suurin luokkaa (Kaavio 11) voidaan nähdä, että tämän aineiston valossa VKP/satanismi on pohjoismaisessa esoterian tutkimuksessa ylivoimaisesti suosituin tutkimuskategoria. Tähän luokkaan kuuluu yhteensä 65 julkaisua 193:sta. Kyseessä on noin 34% koko aineistosta. Näistä 65 julkaisusta vastaavasti 43 kuuluu nykyajan esoteriaan. Nykyaikaisen satanismin ja vasemman käden polun tutkimuksen osuus on 22% koko aineistosta.

Kaavio 11

Koko aineisto

Seuraavana on salaseurat 29 julkaisulla. Salaseura-luokan suuri osuus on ymmärrettävää, sillä länsimainen esoteria on perinteisesti ollut vahvasti kytkettynä juuri salaseuroihin, jotka varjelevat ja opettavat järjestön salaista tietoa. Salaseura-kategoriasta ylivoimaisesti eniten kuuluu vapaamuurariutta käsitteleviin julkaisuihin, mikä on ymmärrettävää, sillä vapaamuurarit ovat suurin länsimainen salaseura. Muita aineistossa esiin nousevia salaseuroja olivat Dragon Rouge, Kultaisen Aamunkoiton Hermeettinen Veljeskunta, Solar Temple ja Rune Gild. Metateoria-luokka 18 julkaisulla on kolmantena ja magia, uuspakanuus, populaarikulttuuri ja teosofia/new age ovat kaikki miltei samoissa lukemissa reilulla kymmenellä julkaisulla.

Mikä siis selittää tämän VKP/satanismi kategorian suuren osuuden? Yksiselitteistä vastausta on vaikea löytää, mutta selitystä voidaan hakea useammasta osatekijästä.

Ensiksi moni tutkimusalan ahkerimmista tutkijoista, kuten Jesper Aagaard Petersen, Per Faxneld, Kennet Granholm ja Asbjørn Dyrendal ovat erikoistuneet kyseiseen aiheeseen. Toisin sanoen kyseessä ei välttämättä ole yleisesti kaikkien tutkijoiden keskuudessa suosittu kategoria, vaan muutamat erityisen aktiiviset tutkijat ovat tuottaneet siitä suuren määrän aineistoa.

Toista selitystä voidaan hakea nykyajan esoterian tutkimuksesta. Nykyajan esoterian osuus on aineistosta 36%, mikä kertoo sitä, että länsimaisen esoterian tutkimus on nykyään jakautuneena perinteistä historiografista tekevään tutkimukseen ja nykyaikaiseen esoterian tutkimukseen, jossa tutkitaan vielä elossa olevia ilmiöitä. Nykyaikaisessa esoteriassa satanismilla ja vasemman käden polulla on merkittävä osuus, mutta ehkei niin merkittävä kuin tämä aineisto antaa ymmärtää. Nykyäänkin on olemassa paljon erilaisia teosofisia, ruusuristoläisiä tai hermeettisiä, ja muita vaihtoehtohenkisiä yhteisöjä, joita voidaan tutkia etnografisen kenttätöiden avulla, mutta miksi näitä on tutkittu suhteessa niin vähän? Voiko kyseessä olla se, että tällaisiin yhteisöihin on vaikea päästä sisään tekemään tutkimusta vai onko pohjoismaisessa tutkimuksessa selkeä vääristymä johtuen tutkijoiden henkilökohtaisista intresseistä johtuen?

7 POHDINTA

Tämän tutkielman teko oli pitkä ja haastava prosessi, jonka seurauksena alkuperäinen menetelmä vaihtui kokonaan ja senkin jälkeen se on muotoutunut useaan otteeseen lopulliseen muotoonsa. Alunperin lähdin tekemään sosiaalista verkostotutkimusta, jossa olisin hahmotellut ajallista muutosta kyseisen tutkimusalan toimijoiden yhteyksissä ja suhteissa toisiinsa tietyllä aikavälillä. Kesti pitkään huomata, että olin haukannut liian suuren palan nieltäväksi eikä tutkielma ollut enää realistisissa mittasuhteissa. Lyhyen sähköpostivaihdon jälkeen erään tutkijan kanssa päädyin siihen oivallukseen, että ajallisen muutoksen tutkiminen sosiaalisen verkostanalyysin avulla kannattaisi jättää pois. Tämän seurauksena jätin ajallisen muutoksen pois kokonaan ja otin pyrkimykseksi selvittää vain tämän hetkistä tilaa alan tutkimusverkostossa. Kyseinen ratkaisu yksinkertaisti asioita paljon, mutta pakotti myös muuttamaan tutkimusongelmaa, joka siihen asti oli ollut tutkimuskentän muutoksessa.

Olin tehnyt aineiston hankintaa jo pitkälle selvittämällä seuraussuhteita academia.edu -sivuston profiileista tutkijoiden välillä, kunnes tulin siihen johtopäätökseen, että verkostanalyysi ei ehkä olekaan vaihtoehto tähän tutkielmaan. Halusin yksinkertaisemman menetelmän. Päädyin lopulta tekemään luokittelevan tutkimuksen tutkimusalan julkaisuista, sillä oletin sen olevan tarpeeksi suoraviivainen, mutta samalla kiinnostava menetelmä. Sain onnekseni käytettyä hyödyksi aikaisempaa aineistonhankintaa. Minulla oli jo laaja lista alan tutkijoista, jota pystyin käyttämään otannassa hyväksi. Tämän alan tutkijoiden määrä on sen verran rajallinen, että halusin kerätä aineistoon kaikki tutkijoiden tekemät julkaisut.

Käytännössä kaikkien julkaisujen kerääminen jäi haaveeksi, sillä tutkimusjulkaisuja oli kokonaisuudessa huomattavasti suurempi määrä kuin olin varautunut. Lisäksi joistakin julkaisuista oli miltei mahdoton löytää kaikkia tarvittavia tietoja. Joudun myöntämään, että valitsemani tutkimusaihe osoittautui liian laajaksi pro gradun mittaiseen työhön ja sen seurauksena aineisto ei ole niin kattava kuin haluaisin. Sain kuitenkin kerättyä aineistoksi 193 julkaisua, mikä riittänee ainakin karkeaan arvioon tutkimusmiljööstä.

Tutkimustuloksissa kiinnostavinta oli vasemman käden polun ja satanismiin suuri osuus. Tähän luokkaan kuului yhteensä 65 julkaisua, joista suurin osa kuului nykyajan esoterian alaluokkaan. Tätä voidaan selittää osaltaan sillä, että moni tutkimusalan aktiivisimmista tutkijoista on erikoistunut juuri satanismiin. Selitystä tähän voidaan hakea myös okkulttuuri-teoriasta, jonka mukaan esoteria on nykyaikana normalisoitunut ja siirtynyt salassa pidettävästä marginaalitoiminnasta yhä näkyvämmäksi osaksi länsimaista kulttuuria. Okkulttuuri on vahvasti kytköksissä populaarikulttuuriin, kuten musiikkiin ja elokuvaan, joissa pimeän esoterian teemat ovat hyvin yleisiä. Vastaavasti renessanssin esoterian tutkimus, mistä tämä tutkimusala alkoi, on jäänyt huomattavasti vähemmälle myöhempänä aikana. Tämä johtuu varmasti siitä, että toisin kuin nykyaikaisessa esoteriassa, renessanssin esoterian tutkimuskohteet eivät lisääntyneet ja kun vanhat on jo tutkittu niin uusia ei tule.

Länsimaisen esoterian tutkimusala pohjautuu niin sanottujen esoteeristen virtausten ja traditioiden tutkimukseen, mutta se ei koskaan yrityksistä huolimatta ole onnistunut luomaan riittävän hyvää teoreettista kehystä, joka olisi ongelmattomasti pystynyt

määrittelemään raamit sille, mitä ilmiöitä voimme tutkia länsimaisen esoterian nimikkeen alla. Antoine Faivren malli oli parhaita yrityksiä tällaiseksi suureksi teoreettiseksi kehikoksi. Faivre onnistui käsitteellistämään monia esoterian määrittäviä piirteitä, kuten oppi vastaavuuksista ja välityksistä, joita voimme pitää vieläkin länsimaiselle esoterialle tyypillisinä ominaispiirteinä. Vaikka Faivren malli oli hyvä välitappi, niin sen huomattiin olevan käytännössä kuitenkin vajavainen. Joissakin esoteerisina pidetyissä virtauksissa eivät päteneetkään kaikki välttämättömät ominaispiirteet ja toisaalta huomattiin myös sellaisia traditioita, jotka täyttivät Faivren määritelmät, mutta joita oli muuten hankala laskea länsimaiseksi esoteriaksi.

Tilanne on hyvin samankaltainen uskontotieteen ja uskonnon määritelmän suhteen. Uskontotieteessäkin varhaisina aikoina oli monia yrityksiä suurten teorioiden luomiseen mitä uskonto on ja miten se määritellään. Määritelmät saattoivat rakentua yliluonnollisten olentojen, motivaatiojärjestelmien tai yhteisön itsensä ympärille. Kaikki yritykset määrittää uskonnon ydin kuitenkin epäonnistuivat, koska aina löytyi poikkeuksia tai määritelmät olivat yksinkertaisesti riittämättömiä. Myöhemmässä vaiheessa alettiin siirtyä kohti avoimempia lähestymistapoja, kuten diskurssianalyysiä, jossa tutkimuksen kohteina ovat itse kieli ja sen muovaama todellisuus. Ei ole yllättävää, että länsimainen esoteria akateemisena käsitteenä on kulkenut samankaltaisen tien kuin uskonto sillä kyseessä on sukulaiskäsitteistä. Edellistä voidaan pitää jälkimmäisen alaluokkana.

Myöhemmät ratkaisumallit, kuten esoteria diskurssina ja okkulttuuri ovat lähtökohtaisesti detraditionaalisia eli länsimaista esoteriaa ei katsota enää historiallisiksi traditioiksi, vaan ajatus/toiminta -malleiksi, joita voidaan havaita ja tutkia kaikkialla. Nämä lähtökohdat ovat avanneet Pandoran lippaan. Enää ei tarvitse pysyä historiallisissa traditioissa, vaan voidaankin tutkia esoteerista ajattelua populaarikulttuurissa, kuten musiikissa, elokuvissa ja videopeleissä sekä nykyaikaisissa fyysisissä tai digitaalisissa yhteisöissä, joilla ei ole historiallista traditiota. Mahdollisuudet ovat melkein rajattomat.

Tiedon ja tieteellisen tiedon sosiologian kannalta on mielenkiintoista tarkastella yhteiskunnallisen suhtautumisen muutosta länsimaiseen esoteriaan erillisenä relevanttina ilmiönä ja validina tutkimusalana. Kuten historiaa käsittelevässä luvussa esitin, niin ilmiöitä, joita nykyään voimme niputtaa länsimaisen esoterian alle, pidettiin aluksi

arvottomina toiminnan muotoina ja jäänteinä entisaikojen taikauskosta. Sosiaalisten tekijöiden voidaan argumentoida olleen merkittäviä tutkimusalan syntyyn ja vakiintumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Erinomainen esimerkki tästä on Rosalie Bastenin toiminta Hollannissa, jossa hän tyytymättömänä nykyiseen asiantilaan lähti aktiivisesti luomaan yksityisesti rahoitettua professuuria yhdessä professori Roelof van den Broekin ja lakiasiantuntija Willem A. Goudijsin kanssa. Esoterian tutkimuksen keskus ei syntynyt Hollantiin omalla painollaan, vaan se vaati useamman ihmisen panostuksen luomaan sosiaaliset rakenteet tämän mahdollistamiseksi. Vähitellen tutkimusala alkoi vahvistaa paikkansa vakavasti otettavana tutkimusalana.

Länsimainen esoteria on käynyt myös tutkimusalana muutosprosessia, joka alussa liittyi käsitteen määrittämiseen, mutta myöhemmässä vaiheessa se avautui myös nykyaikaisen kansanesoterian tutkimukselle. Aikaisemmin länsimainen esoteria kuului yhteiskunnan eliittiin, sillä tavallisilla ihmisillä ei ollut aikaa, resursseja tai edes lukutaitoa päästä käsiksi näihin vaihtoehtoisin ajattelun ja toiminnan muotoihin. Toisaalta ehkä kyse on myös siitä, että aikaisemminkin historiassa kansan parissa on ollut myös vastaavanlaista esoteerista toimintaa, mutta niistä ei ole jäänyt todisteita myöhemmille sukupolville, sillä voimme tutkia historiaa parhaiten juuri kirjoitusten kautta. Nykyaikana lähes jokainen länsimaalainen on kirjoitustaitoinen, ja lähes kaikilla on mahdollisuus tietokoneen käyttöön. Yhteiskunnan kokema valtava muutos heijastuu myös tieteessä. Uutena kulttuurien tutkimuksen tutkimusotteena netnografia on erikoistunut juuri digitaalisen ajan etnografiaan, jossa tutkimuskenttäkään ei ole enää fyysinen.

Jatkotutkimusmahdollisuutena olisi kiinnostavaa tutkia myös muiden alueiden, kuten Hollannin, Englannin, Ranskan ja Yhdysvaltojen, tutkimusmiljöötä ja vertailla minkälaista länsimaisen esoterian tutkimusta niissä maissa tehdään. Olisi mahdollista tehdä myös globaali tutkimus koko tutkimusalasta, jolloin aineistoa olisi tarpeeksi tarkemman ajallisen muutoksen seuraamiseen tai vaikkapa tilastollisten menetelmien käyttöön.

LÄHTEET

Abercrombie, Nicholas

1980 *Class, Structure and Knowledge*. Oxford: Basil Blackwell Publisher.

Åkerman, Susanna

2016 Hermeticism in Sweden – Bogdan & Hammer (toim.) *Western Esotericism in Scandinavia 189–194*. Boston: Brill

Alkula, Tapani; Pöntinen, Seppo; Ylöstalo, Pekka

1994 *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Helsinki: WSOY

Anttonen, Veikko; Taira, Teemu

2004 *Uskontotiede uskonnollisuuden paikantajana*. Uskonnon Paikka. Helsinki: SKS

Asprem, Egil & Kennet Granholm

2013 Introduction. – Asprem & Granholm (toim.), *Contemporary Esotericism 1–24*. Sheffield: Equinox Publishing Ltd.

Barnes, Barry

1974 *Scientific Knowledge and sociological theory*. London: Routledge.

Bogdan, Henrik

2008 *Western Esotericism and Rituals of Initiation*. Albany: State University of New York Press.

Bogdan, Henrik & Olav Hammer

2007 Research on esotericism in Scandinavia – Tore Ahlbäck (toim.), *Western Esotericism – Based on Papers Read at the Symposium on Western Esotericism Held at Åbo, Finland, on 15-17 August 2007*, 38–49. Turku: Donner Institute for Research Religious and Cultural History.

Broek, Roelof van den

2009 The Birth of a Chair. – W. Hanegraaff (toim.), *Hermes in the Academy: Ten Years' Study of Western Esotericism at the University of Amsterdam 11–17*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Coudert, Allison P.

2009 From the Hermetic Tradition to Western Esotericism. – W. Hanegraaff (toim.), *Hermes in the Academy: Ten Years' Study of Western Esotericism at the University of Amsterdam 117–123*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Crow, John L.

2013 Accessing the Astral with Monitor and Mouse – Aspren & Granholm (toim.), *Contemporary Esotericism 159–180*. Sheffield: Equinox Publishing Ltd.

Dijck, Jóse van

2009 Preface. – W. Hanegraaff (toim.), *Hermes in the Academy : Ten Years' Study of Western Esotericism at the University of Amsterdam 7–9*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Durkheim, Èmile

1980 *Uskontoelämän alkeismuodot*. Helsinki: Tammi

Faivre, Antoine

1994 *Access to Western Esotericism*. Albany: State University of New York Press.

2009 From Paris to Amsterdam and Beyond: Origins and Development of Collaboration – W. Hanegraaff (toim.), *Hermes in the Academy: Ten Years' Study of Western Esotericism at the University of Amsterdam 123–129*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Fink-Jensen

2016 Hermeticism in Denmark – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia*. Boston: Brill.

Granholm, Kennet

- 2013 The Secular, The Post-secular and the Esoteric in Public Sphere – Aspren & Granholm (toim.), *Contemporary Esotericism* 309–329. Sheffield: Equinox Publishing Ltd.
- 2014 *Dark Enlightenment: The Historical, Sociological, and Discursive Contexts of Contemporary Esoteric Magic*. Leiden: Brill
- 2015 Locating the West: Problematizing the Western in Western Esotericism and Occultism – H. Bogdan (toim.), *Occultism in a global perspective* 17–37. Durham: Acumen Publishing.

Gruber, Thorsten

- 2014 Academic sell-out: how an obsession with metrics and rankings is damaging academia. – *Journal of Marketing for Higher Education* 2014, 24 (2), 165–177.

Hammer, Olav

- 2009 *Schism and consolidation: The case of the theosophical movement*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hanegraaff, Wouter J.

- 1999 *Some Remarks on the Study of Western Esotericism*.
<http://www.esoteric.msu.edu/Hanegraaff.html>.
- 2000 New Age religion and secularization. – *Numen* 2000, 47 (3), 288–312.
- 2001 Beyond The Yates Paradigm: The Study of Western Esotericism Between Counterculture and New Complexity. – *Aries* 1, (1). 5–35.
- 2006 Esotericism – W. Hanegraaff (toim.), *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism* 336–340. Leiden: Brill.
- 2009 Ten Years of Studying and Teaching Western Esotericism – W. Hanegraaff (toim.), *Hermes in the Academy : Ten Years' Study of Western Esotericism at the University of Amsterdam* 17–31. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Heikkilä, Tarja

- 1998 *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Houtman, Dick & Stef Aupers

- 2010 Religions of modernity: relocating the sacred to the self and the digital. – Aupers & Houtman (toim.), *Religions of Modernity Relocating the Sacred to the Self and the Digital* 1–31. Leiden: Brill.

Oxford Dictionaries

- 2018 Definition of esoteric in English.
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/esoteric>.

Partridge, Christopher

- 2013 Occulture is Ordinary – Aspren & Granholm (toim.), *Contemporary Esotericism* 113–133. Sheffield: Equinox Publishing Ltd.

Pasi, Marco

- 2016 Esotericism Emergent: The Beginning of the Study of Esotericism in the Academy – April DeConick (toim.), *Secret Religion: Gnosticism, Esotericism and Mysticism* 143–154. USA: Mackmillan.

Pirttilä, Ilkka

- 1993 *Me ja maailman mallit. Tiedon sosiologian ydintä etsimässä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Pyysiäinen, Ilkka

- 2004 Utopian kartat – Fingeroos & Opas & Taira (toim.), *Uskonnon paikka* 53–65. Helsinki: SKS.

Salvadori, Stefania

- 2014 From Spiritual Regeneration to Collective Reformation in the Writings of Christoph Besold and Johann Valentin Andreae. – *Aries* 14, 1–19.

Stuckrad, Kocku von

- 2010 *Locations of knowledge in medieval and early Europe: Esoteric discourse and Western identities*. Leiden: Brill

Sutcliffe, Steven

2003 *Children of the New Age: A History of Spiritual Practices*. London: Routledge.

Taira, Teemu

2017 Tiedeviestintä ja asiantuntijuus sosiaalisessa mediassa – Karjula & Mahlamäki (toim.), *Kurinalaisuutta ja kuvittelua. Näkökulmia luovaan tietokirjoittamiseen* 115–134. Turku: Tarke

Weber, Max

1990 *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Helsinki: WSOY.

Weijen, Daphne van

2012 *The Language of (Future) Scientific Communication*. [online]

<https://www.researchtrends.com/issue-31-november-2012/the-language-of-future-scientific-communication/>

Asprem, Egil

- 2006 Thelema og ritualmagi; med magi som livsholdning i moderne vestlig esoterisme. – *Chaos: dansk-norsk tidsskrift for religionshistoriske studier* 2006, 46, 113–137.
- 2007 Kabbalah Recreata: Reception and adaptation of Kabbalah in modern occultism. – *Pomegranate* 2007, 9(2), 132–153.
- 2007 Én vilje, hinsides godt og ondt: etikk og livssyn for det Nye Aeon. *Geojournal*, 23–42.
- 2008 False, Lying Spirits and Angels of Light: Ambiguous Mediation in Dr Rudd's Seventeenth-Century Treatise on Angel Magic. *Magic, Ritual, and Witchcraft* 2008 3(1), 54–80.
- 2008 Magic Naturalized? Negotiating Science and Occult Experience in Aleister Crowley's Scientific Illuminism. – *Aries* 2008, 8(2), 139–165.
- 2008 Heathens Up North: Politics, Polemics, and Contemporary Norse Paganism in Norway. – *Pomegranate* 10(1). 41–69.
- 2009 På epleslang i kunnskapens tre ; en kritisk drøfting av teori i nyere esoterisemeforskning. – *Din* 2009, 2/3, 5–27.
- 2010 The History of British Magic After Crowley: Kenneth Grant, Amado Crowley, Chaos Magic, Satanism, Lovecraft, The Left Hand Path, Blasphemy and Magical Morality. – *Aries* 2010, 10 (2), 275–279.
- 2011 Enokiansk magi i moderne okkultisme. – *Arr* 2011, 23 (3), 95–111.
- 2011 Pondering Imponderables: Occultism in the Mirror of Late Classical Physics. – *Aries* 2011, 11(2), 129–165.
- 2012 *Arguing with Angels: Enochian Magic and Modern Occulture*. New York: State University of New York Press.
- 2014 *The problem of disenchantment : scientific naturalism and esoteric discourse, 1900-1939*. Leiden: Brill.
- 2015 Dis/unity of knowledge: models for the study of modern esotericism and science. – *Numen* 2015, 62(5–6), 538–567.

- 2015 Reverse-engineering 'esotericism': how to prepare a complex cultural concept for the cognitive science of religion. – *Religion* 2015, 19, 1–28.
- 2016 Rasekrig i Åsgard. – *Humanist* 2016, 1, 11–11.
- 2016 Esotericism and the Scholastic Imagination: The Origins of Esoteric Practice in Christian Kataphatic Spirituality. – *Correspondences: Online Journal for the Academic Study of Western Esotericism* 2016, 4, 3–36.
- 2017 What Cognitive Science Offers the Study of Esotericism. – *Aries* 2017, 17(1), 1– 15.
- 2017 Explaining the Esoteric Imagination: Towards a Theory of Kataphatic Practice. – *Aries* 2017, 17(1), 17–50.

Asprem, Egil & Dyrendal, Asbjørn

- 2015 Conspirituality Reconsidered: How Surprising and How New is the Confluence of Spirituality and Conspiracy Theory? – *Journal of Contemporary Religion* 2015, 30(3), 367–382.

Asprem, Egil & Granholm Kennet

- 2013 Constructing Esotericism: Sociological, Historical and Critical Approaches to the Invention of Tradition – Asprem & Granholm (toim.), *Contemporary Esotericism* 25–48. Sheffield: Equinox Publishing.

Bogdan, Henrik

- 2003 *From darkness to light: western esoteric rituals of initiation*. Göteborg: Göteborg University.
- 2003 Västerländsk esoterism i svensk ungdomskultur. *Talande Tro: Ungdomar, Religion och Identitet* 101–117.
- 2004 Esoteriska nya religiösa rörelser och bruket av ritualiserat sex. *FINYAR* 2004, 1, 21–40.
- 2005 Esoteric Manuscripts in the Swedish Collection of Gustav Adolph Reuterholm (1756-1813). *Masonic and Esoteric Heritage: New Perspectives for Art and Heritage Policies. Proceedings of the First International Conference of the OVN, Foundation for the Advancement of Academic Research into the History of Freemasonry in the Netherlands* 23–35. The Hague: OVN.

- 2005 New Religious Movements and Western Esotericism: Paradoxes of Authority and Legitimacy. *FINYAR* 2005, 2, 8–17.
- 2006 Challenging the Morals of Western Society: The Use of Ritualised Sex in Contemporary Occultism. – *The Pomegranate* 2006, 8(2), 211–246.
- 2006 The Order of the Solar Temple: The Temple of Death – Lewis (toim.), *The Order of the Solar Temple: The Temple of Death* 133–154. New York: Routledge.
- 2007 *Western esotericism and rituals of initiation*. Albany: State University of New York Press.
- 2012 Locations of Knowledge in Medieval and early Modern Europe: Esoteric Discourse and Western Identities. – *Aries* 2012, 12(1), 161–164.
- 2012 Introduction: Modern Western Magic. – *Aries* 2012, 12(1), 1–16.
- 2012 Envisioning the Birth of a New Aeon: Dispensationalism and Millenarianism in the Thelemic Tradition – Bogdan & Starr (toim.), *Aleister Crowley and Western Esotericism* 89–107. Oxford: Oxford University Press.
- 2013 Secrecy as an Esoteric Discourse. – *CLAVIS* 2013, 2, 27–37.
- 2014 Freemasonry and Western Esotericism. – Bogdan & Snoek (toim.), *Handbook of Freemasonry* 277–305. Leiden: Brill.
- 2014 The History of Freemasonry: An Overview. – Bogdan & Snoek (toim.), *Handbook of Freemasonry* 13–32. Leiden: Brill.
- 2014 The Order of the Solar Temple. – Petersen & Lewis (toim.), *Controversial New Religions* 286–301. Oxford: Oxford University Press.
- 2014 Purification, Illumination, and Death: The Murder-Suicides of the Order of the Solar Temple. – Lewis & Cusack (toim.), *Sacred Suicides* 55–71. Farnham: Ashgate Publishing.
- 2014 Aleister Crowley: A Prophet for the Modern Age. – Partridge (toim.), *The Occult World* 293–302. London: Routledge.
- 2015 Freemasonry. – Partridge (toim.), *The Occult World* 157–172. New York: Routledge.
- 2015 Kenneth Grant and the Typhonian Tradition. – Partridge (toim.), *The Occult World* 323–330. New York: Routledge.
- 2016 The Babalon Working 1946: L. Ron Hubbard, John Whiteside Parsons, and the Practice of Enochian Magic. – *Numen* 2016, 63(1), 12–32.
- 2016 Freemasonry in Sweden. – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 168–181. Leiden: Brill.

- 2016 Magic in the Early Modern Period in Sweden. – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 244–253. Leiden: Brill.
- 2016 Satanism in Sweden. – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 489–493. Leiden: Brill.
- 2016 The Hermetic Order of the Golden Dawn and the George E.H. Slater Collection. – *Octagon* 2016, 2, 91–111.
- 2016 Esotericism Practiced: Ritual and Performance. – DeConick (toim.), *Religion: Secret Religion* 249–262. Farmington Hills: Macmillan Reference USA.
- 2016 Western Esotericism and New Religious Movements. – Lewis & Tøllefsen (toim.), *The Oxford Handbook of New Religious Movements* 455–468. New York: Oxford University Press.

Bogdan, Henrik & Giudice, Christian

- 2013 Introduction: Paganism, Initiation, and Ritual. – *Pomegranate* 2013, 14(2), 181–183.
- 2014 Introduction: Paganism, Initiation, and Ritual. – *Pomegranate* 2014, 14(1),

Bogdan, Henrik & Hammer, Olav

- 2008 Research on esotericism in Scandinavia – Tore Ahlbäck (toim.), *Western Esotericism – Based on Papers Read at the Symposium on Western Esotericism Held at Åbo, Finland, on 15-17 August 2007*, 38–49. Turku: Donner Institute for Research Religious and Cultural History.

Dyrendal, Asbjørn

- 2004 Satanisme - en innføring. *Din: tidsskrift for religion og kultur* 2004, 4, 48–58.
- 2004 Et satans mannfolk; den autoriserte Anton LaVey. – *Din* 2004, 2/3, 73–83.
- 2005 Satanisme og populærkultur. – *Din* 2005, 3/4, 49–59.
- 2007 Satanismens historie; barnespisende djeveldyrking eller humanisme med horn? *Humanist* 2007, 1, 4–33.
- 2008 Devilish Consumption: Popular Culture in Satanic Socialization. – *Numen* 2008, 55(1), 68–98.
- 2009 Media, kriminalitet og religion; satanisme som sterk ondskapsforståelse. – *Impuls* 2009, 63(1), 50–59.

- 2009 Illuminerte, frimurere, katolikker og kommunister; konspirasjonsteorier om den indre fiende i amerikansk historie. – *Humanist* 2009, 4, 36–51.
- 2009 Satanism and Popular Music – Partridge & Christianson (toim.), *The Lure of the Dark Side. Satan and Western Demonology in Popular Culture*. London: Equinox.
- 2009 Darkness Within. Satanism as Self-Religion – Jesper Aagaard Petersen (toim.), *Contemporary Religious Satanism* 59–75. Oxford: Ashgate.
- 2010 Sykdomsindustrien ; moderne medisin og alternativkulturens demonologi. – *Din:* 2010, 1/2, 141–160.
- 2012 Hidden Persuaders and Invisible Wars: Anton LaVey and Conspiracy Culture – Faxneld & Petersen (toim.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity* 123–145. Oxford: Oxford University Press.
- 2012 Satan and the Beast: The Influence of Aleister Crowley on Modern Satanism – Bogdan & Starr (toim.), *Aleister Crowley and Western Esotericism* 369–395. Oxford: Oxford University Press.
- 2013 Satanism and popular music – Partridge & Christianson (toim.), *The Lure of the Dark Side: Satan and Western Demonology in Popular Culture* 25–39. New York: Routledge.

Dyrendal, Asbjørn; Lewis, James R; Petersen, Jesper Aagaard

- 2015 *The Invention of Satanism*. Oxford: Oxford University Press.

Dyrendal, Asbjørn; Olander, Amina

- 2008 Satanism as a news item in Norway and Denmark: a brief history – Lewis & Petersen (toim.), *Encyclopedic Sourcebook on Satanism* 327–360. Buffalo: Prometheus Books.

Dyrendal, Asbjørn & Søderlind, Didrik

- 2009 Social-Democratic Satanism? Some Examples of Satanism in Scandinavia – Petersen (toim.), *Contemporary Religious Satanism* 153–171. Oxford: Ashgate.

Faxneld, Per

- 2006 *Mörkrets apostlar : satanism i äldre tid*. Sweden: Ouroboros.

- 2011 The Strange Case of Ben Kadosh: A Luciferian Pamphlet from 1906 and its Current Renaissance. – *Aries* 2011, 11(1), 1–22.
- 2012 Blavatsky the Satanist: Luciferianism in Theosophy, and Its Feminist Implications. *Temenos* 2012, 48(2), 203–230.
- 2012 Witches, Anarchism, and Evolutionism: Stanislaw Przybyszewski's fin-de-siècle Satanism and the Demonic Feminine – Faxneld & Petersen (toim.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity* 53–83.
- 2012 “In communication with the powers of darkness”: Satanism in turn-of-the-century Denmark, and its use as a legitimating device in present-day esotericism – Bogdan & Djurdjevic (toim.), *Occultism in a Global Perspective* 57–78. New York: Routledge.
- 2013 The Devil Is Red: Socialist Satanism in the Nineteenth Century. – *Numen*: 2013, 60(5-6), 528–558.
- 2013 "Intuitive, receptive, dark": Negotiations of femininity in the contemporary Satanic and Left-hand Path milieu. *International Journal for the Study of New Religions* 2013, 4(2), 201–230.
- 2015 Djävulen som kvinnans befriare: Om en drastisk feministisk strategi, ca 1880-1930. – *Tidsskrift for kjønnsforskning* 2015(02), 111–129.
- 2015 Kom, Ondska, bliv mitt goda: Black metal-nyreligiositet och motdiskursens ordning. – *DIN* 2015, 17(1), 62–94.
- 2015 Bleed for the Devil: Ritualized Self-Harm as Transgressive Practice in Contemporary Satanism, and the Re-enchantment of Late Modernity. *Alternative Spirituality and Religion Review*, 2015, 6(2), 165–196.
- 2016 The Death of the Author and the Birth of the Luciferian Reader: Ur-images, Postmodernity and Semiotic Self-Apotheosis. *Lux in Tenebris: The Visual and Symbolic in Western Esotericism*, 425–446.
- 2016 Mona Lisa's Mysterious Smile: The Artist Initiate in Esoteric New Religions. – *Nova Religio* 2016, 19(4), 14–32.

Faxneld, Per & Petersen, Jesper Aagaard

- 2013 Introduction: At the Devil's Crossroads – Faxneld & Petersen (toim.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity* 3–23. Oxford: Oxford University Press.

Frisk, Liselotte

- 2012 The Anthroposophical Movement and the Waldorf Educational System. – Cusack & Norman (toim.), *Handbook of New Religions and Cultural Production* 193–212. Leiden: Brill.
- 2016 New Age in Sweden – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 313–318. Leiden: Brill.
- 2016 The Human Potential Movement in Scandinavia – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 195–202. Leiden: Brill.

Fyhr, Mattias

- 2010 Esoterism i Selma Lagerlöfs En herrgårdssägen – Faxneld & Fyhr (toim.), *Förborgade tecken: Esoterism i västerländsk litteratur* 79–103. Umeå: H:Ström.

Giudice, Christian

- 2012 Pagan Rome was Rebuilt in a Play: Roggero Musmeci Ferrari Bravo and the Representation of Rumon. – *The Pomegranate* 2012 14(2), 212–232.
- 2013 Carrol L. Fry, Cinema of the Occult: New Age, Satanism, Wicca and Spiritualism in Film. *Aries* 2013, 13(1), 146–149.

Gregorius, Fredrik

- 2006 *Satanismen i Sverige*. Lund: Sitra Ahra förlag
- 2013 Luciferian Witchcraft: At the Crossroads between Paganism and Satanism – Faxneld & Petersen (toim.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity* 229–250. Oxford: Oxford University Press.
- 2016 Paganism in Sweden – Bogdan & Hammer (toim.), *Western esotericism in Scandinavia*, 380–389. Leiden: Brill.

Gregorius, Fredrik; Faxneld, Per; Fyhr, Mattias

- 2010 Edward Bulwer-Lytton och myten om vril-kraften – Faxneld & Fyhr (toim.), *Förborgade tecken: Esoterism i västerländsk litteratur* 124–142. Sweden: Bokförlaget h:ström.

Granholm, Kennet

- 2005 *Embracing the dark: the magic order of Dragon Rouge: its practice in dark magic and meaning making*. Turku: Åbo Akademi.

- 2006 Den vänstra handens väg : moral, etik och synen på ondska i en mörkmagisk orden – Leppäkari & Peste (toim.) *Hotbilder : våld, aggression och religion* 37–50. Turku: Åbo Akademi.
- 2008 Post-secular esotericism? Some reflections on the transformation of esotericism. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* 20 (2008) , 50–67. Turku: Donner Institute.
- 2008 *Perspektiv på esoterisk nyandlighet*. Turku: Åbo Akademi
- 2009 Left-Hand Path Magic and Animal Rights. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 2009, 12(4), 28–49.
- 2010 The RuneGild: Heathenism, Traditionalism, and the LeftHand Path. – *International Journal for the Study of New Religions* 29 2010, 1(1),95.
- 2010 Approaches to Nature in Contemporary Left-Hand Path Magic – Versluis et al. (toim.) *Esotericism and Nature*: 151–163. East Lansing, MI: Michigan State University Press
- 2011 Clavicula Nox: A Dragon Rouge Emblem – Aspren & Pijnenburg (toim.), *Western Esotericism and Magic: A Tour in Images*. Seattle: Ouroboros Press.
- 2011 The Pentagram of Set, and The Trapezoid as Used in the Church of Satan and the Temple of Set – Aspren & Pijnenburg (toim.), *Western Esotericism and Magic: A Tour in Images*. Seattle: Ouroboros Press.
- 2011 The Sigil of Baphomet – Aspren & Pijnenburg (toim.), *Western Esotericism and Magic: A Tour in Images*. Seattle: Ouroboros Press.
- 2011 The Ophidian Magic of Dragon Rouge – Bogdan & Drury (toim.) Brill Handbook of Modern Western Magic. Leiden: Brill.
- 2011 The sociology of Esotericism. *The Oxford Handbook of the Sociology of Religion*. Oxford: Oxford University Press.
- 2013 The Left-Hand Path and Post-Satanism: The Temple of Set and the Evolution of Satanism – Faxneld & Petersen (toim.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity* 209–228. Oxford: Oxford University Press.
- 2011 “Sons of Northern Darkness”: Heathen Influences in Black Metal and Neofolk Music. *Numen* 2011, 58(4), 514-544.
- 2012 Dragon Rouge: Left-Hand Path Magic with a Neopagan Flavour. – *Aries* 2012, 12(1), 131–156.
- 2013 Esoteric currents as discursive complexes. – *Religion* 01 2013, 43(1), 46–69.
- 2013 The Secular, the Post-Secular and the Esoteric in the Public Sphere – Aspren & Granholm (toim.), *Contemporary Esotericism* 309–329. New York: Routledge.

- 2014 *Dark enlightenment: the Historical, sociological, and discursive contexts of contemporary esoteric magic*. Leiden: Brill
- 2015 Locating the West: Problematizing the Western in Western Esotericism and Occultism – H. Bogdan (toim.), *Occultism in a global perspective 17–37*. Durham: Acumen Publishing.

Hammer, Olav

- 2001 Same Message from Everywhere: The Sources of Modern Revelation – Rothstein (toim.), *New Age and Globalization*. Aarhus: Aarhus University Press.
- 2004 *Claiming knowledge: strategies of epistemology from theosophy to the New Age*. Leiden: Brill.
- 2004 Esotericism in New Religious Movements – Lewis (toim.), *Oxford Handbook of New Religious Movements 445–465*. Oxford: Oxford University Press.
- 2005 Astrology: 20th Century. – Hanegraaff et al (toim.), *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism 136–141*. Leiden: Brill.
- 2005 Human Potential Movement. – Hanegraaff et al (toim.), *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism 572–579*. Leiden: Brill.
- 2005 Jungism. – Hanegraaff et al (toim.), *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism 653–655*. Leiden: Brill.
- 2005 New Age Movement. – Hanegraaff et al (toim.), *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism 855–861*. Leiden: Brill.
- 2005 Essenes. – Hanegraaff et al (toim.), *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism 340–343*. Leiden: Brill.
- 2007 Contested Diviners: Verbal Battles Between Dowzers And Skeptics. – Hammer & Stuckrad (toim.), *Polemical Encounters: Esoteric Discourse and Its Others 227–251*. Leiden: Brill.
- 2008 Teosofi. – Svanberg & Westerlund (toim.), *Religion I Sverige 325–326*. Stockholm: Dialogos.
- 2008 Antroposofi. – Svanberg & Westerlund (toim.), *Religion I Sverige 325–326*. Stockholm: Dialogos.
- 2009 Danish Esotericism in the 20th Century: The Case of Martinus. – Hanegraaff (toim.), *Hermes in the Academy: Ten Years Study of Western Esotericism at the University of Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- 2009 Schism and Consolidation: The case of the theosophical movement – Lewis & Lewis (toim.), *Sacred Schisms: How Religions Divide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2013 Deconstructing 'western esotericism': on Wouter Hanegraaff's Esotericism and the Academy. – *Religion* 2013, 43(2), 241–251.

Hammer, Olav; Rothstein, Mikael

- 2013 *Handbook of the theosophical current*. Leiden: Brill.

Hammer, Olav; Stuckrad, Kocku von

- 2007 *Polemical encounters: esoteric discourse and its others*. Leiden: Brill.

Harmainen, Antti

- 2013 Naisteosofin Kalevala : kansallinen historiakuva, uskonto ja sukupuoli Maria Ramstedtin Kalevalan sisäinen perintö -teoksessa. – Jalava & Kinnunen & Sulkunen (toim.), *Kirjoitettu kansakunta: sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.
- 2014 "Kaikki voin kestää, voin elää, jos tiedän että hänet kerran vielä tapaan" spiritualismi ja teosofia sivistyneiston surutyön valineina 1880-luvun lopulla. – *Historiallinen Aikakauskirja* 2014, 4, 381–392.
- 2016 Mitä väliä on okkultismilla: historiantutkimuksen uusia näkökulmia moderniin länsimaiseen uskontohistoriaan. – Miettinen & Toivo (toim.), *Mitä väliä on historialla?* 25–46. Tampere: Tampere University Press.

Harmainen, Antti; Leskelä-Kärki, Maarit

- 2017 Moderni länsimainen esoteria historiallisena ilmiönä ja tutkimuksen kohteena. – *Historiallinen aikakauskirja* 2017, 2, 131–137.

Hedenborg-White, Manon

- 2011 Revolutionsikon eller playboygudinna?: Ett genusperspektiv på tolkningar av Babalon. – *Aura* 2011, 3, 120–155.

- 2012 Towards a framework for the study of gender in Western esotericism. *Ist International Conference on Contemporary Esotericism*, Stockholm University, August 2012.
- 2012 The Priestess Ascending: Issues of Gender, Power and the Future of Wicca. *EASR Annual Conference 2012*, Södertörn University, Stockholm, August 23-26, 2012.
- 2013 To Him the Winged Secret Flame, To Her the Stooping Starlight: The Social Construction of Gender in Contemporary Ordo Templi Orientis. – *Pomegranate* 2013, 15(1-2), 102–121.
- 2013 Into the Underworld: Rejected Practice and Submissiveness as a Transformative Strategy in Modern Sexual Magic. *The 4th International ESSWE Conference*, University of Gothenburg, June 2013.
- 2014 The woman girt with a sword: The goddess Babalon in post-Crowley esotericism. *6th Israeli Conference for the Study of Contemporary Religion and Spirituality*, University of Tel-Aviv, Israel, April 2014.
- 2015 "A tigress woman, clad with sin": Babalon, orientalism, and the femme fatale. *Ist WEAVE Symposium: Occultism, Art, Gender Identities*.
- 2015 Att beköna kosmos: Performativitet och genus i Aleister Crowleys gnostiska mässa. *CHAOS SYMPOSIUM, Stockholms Universitet*, 23 may 2015.

Hedenborg-White, Manon; Gregorius, Fredrik

- 2017 The Scythe and the Pentagram: Santa Muerte from Folk Catholicism to Occultism. – *Religions* 2017, 8(1), n/a.

Hedenborg-White, Manon; Tollefsen, Inga Bardsen

- 2013 Introduction: Gender in Contemporary Paganism and Esotericism. – *Pomegranate* 2013, 15(1-2), 7–11.

Hjelm, Titus; Bogdan, Henrik; Dyrendal, Asbjørn; Petersen, Jesper Aagaard

- 2009 Nordic Satanism and Satanism Scares: The Dark Side of the Secular Welfare State. – *Social Compass* 2009, 56(4), 515-529.

Häll, Mikael

- 2013 "It is better to believe in the Devil": Conceptions of Satanists and Sympathies for the Devil in Early Modern Sweden – Faxneld & Petersen (toim.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity* 23–40. Oxford: Oxford University Press.

Kingsepp, Eva

- 2008 The occult Nazis: Popular representations in films and computer games. Uncanny Media, Utrecht, Holland, 7-9 Aug. 2008.
- 2009 "The freak in the gas mask": The cultural significance of the Nazi undead. *Monstrous Media / Spectral Subjects, Ninth Biennial Conference Of The International Gothic Association*, Lancaster University, Uk, 21-24 July 2009.
- 2010 Svart sol och kosmisk kamp: Naziesoteriska teman i efterkrigstida tysk skönlitteratur – Fyhr & Faxneld (toim.), *Tecken i texten förborgade: 16 artiklar om relationen mellan skönlitteratur och västerländsk esoterism*. Umeå: Bokförlaget h:ström.
- 2011 Indiana Jones i Nazityskland. – *Folkvett* 2011(1), n/a.
- 2012 The Power of the Black Sun: (Oc)cultural perspectives on Nazi/SS esotericism. *ContERN Cyberproceedings: Papers from the 1st International Conference on Contemporary Esotericism*.

Kokkinen, Nina

- 2008 The art of mystification: esotericism differentiated in the definition of Finnish symbolism – Tore Ahlbäck (toim.), *Western Esotericism – Based on Papers Read at the Symposium on Western Esotericism Held at Åbo, Finland, on 15-17 August 2007*, 38–49. Turku: Donner Institute for Research Religious and Cultural History.
- 2010 Jumalan pojat: tolstoilaisuuden ja teosofian kohtaamisia vuosisadanvaihteessa – Turtiainen & Wahlroos (toim.) *Maaemon lapset: tolstoilaisuus kulttuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa* 33–41. Helsinki: SKS.
- 2011 Taiteilija vihittynä mestarina: vuosisadanvaihteen okkulttuurin teemoja Akseli Gallen-Kallelan taiteessa – Wahlroos (toim.), *Ota sielusi täyteen! tutkimuksellisia polkuja Akseli Gallen-Kallelan taiteeseen* 46–59. Espoo: Gallen-Kallelan museo.
- 2012 Okkulttuuri-käsitteen mahdollisuudet ja edellytykset modernin taiteen uskonnollisuuden tutkimuksessa. *Tahiti* 2012, 3. <http://tahiti.fi/03->

2013 Occulture as an Analytical Tool in the Study of Art. – *Aries* 2013, 13(1), 7–36.

Mahlamäki, Tiina

2010 Seitsemän veljeksien salattu maa. Emanuel Swedenborgin ideoiden läsnäolo Aleksis Kiven Seitsemän veljestä -teoksessa. – *Sananjalka* 2010, 163–180.

2013 The Reception of Emanuel Swedenborg in Finnish Newspapers in the 19th century. – Gasparro & Cosentino & Monaca (toim.), *Religion in the History of European Culture. Proceedings of the EASR Annual Conference and IAHR Special Conference*, 14–17 September 2009, Messina (Italy).

2014 ”A touch of the spiritual world”?: An Anthroposophical Core in the life and work of Kersti Bergroth (1886–1975) – Utriainen & Salmesvuori (toim.) *Finnish Women Making Religion – Between Ancestors to Angels* 103–121. Palgrave: Macmillan.

Mahlamäki, Tiina; Mansikka, Tomas

2010 Remarks on Swedenborgian Elements in the Literary Production of Johan Ludvig Runeberg. – *Temenos* 2010, 46(1), 73–99.

2013 His Visions have Captured my Thoughts.” Emanuel Swedenborg in the Newspapers and National Literature in 19th century Finland – Grandin (toim.) *Emanuel Swedenborg – Exploring a ”World Memory”* 296–311. Stockholm: The Center for the History of Sciences, The Royal Swedish Academy of Sciences.

Mansikka, Tomas

2008 Did the Pietists become ecotericists when they read the works of Jacob Boehme? *Western esotericism* : based on papers read at the Symposium on Western Esotericism held at Åbo, Finland on 15-17 August 2007, 112–123. Turku: Donner Institute.

2016 Alchemy in Finland – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 18–24. Leiden: Brill.

2016 Christian Theosophy and the Influence of Böhme in Finland – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 127–136. Leiden: Brill.

2016 Magic in the Early Modern Period in Finland– Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 236–243. Leiden: Brill.

Petersen, Jesper Aagaard

2004 Modern Satanism: Dark Doctrines and Black Flames – Lewis & Petersen (toim.), *Controversial New Religions* 425–448.

2009 Satanists and nuts: the role of schisms in modern Satanism – Lewis & Lewis (toim.), *Sacred Schisms: How Religions Divide* 218–248. Cambridge: Cambridge University Press.

2010 “We Demand Bedrock Knowledge”: Modern Satanism Between Secularized Esotericism And ‘Esotericized’ Secularism – Lewis & Hammer (toim.), *Handbook of Religion and the Authority of Science* 67–114. Leiden: Brill.

2011 ”Smite Him Hip and Thigh”: Satanism, Violence, and Transgression – Lewis (toim.), *Violence and New Religious Movements* 351–379. Oxford: Oxford University Press.

2012 The Seeds of Satan: Conceptions of Magic in Contemporary Satanism. *Aries* 2012, 12(1), 91–129.

2013 The Carnival of Dr. LaVey: Articulations of Transgression in Modern Satanism – Faxneld & Petersen (toim.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity* 167–189. Oxford: Oxford University Press.

2013 Moderne satanisme : en religionsvidenskabelig rejseparlø. *Religion* 2013, 1, 24–34.

2013 Bracketing Beelzebub: Introducing the Academic Study of Satanism. *International Journal for the Study of New Religions* 2013, 4 (2), 161–176.

Senholt, Jacob C.

2013 Radical Politics and Political Esotericism: The Adaptation of Esoteric Discourse within the Radical Right, – Aspren & Granholm (toim.), *Contemporary Esotericism* 244–264, New York: Routledge.

2013 Secret Identities in the Sinister Tradition: Political Esotericism and the Convergence of Radical Islam, Satanism, and National Socialism in the Order of Nine Angles – Faxneld & Petersen (toim.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity* 250–274. Oxford: Oxford University Press.

Sohlberg, Jussi

- 2008 The Esoteric Milieu in Finland – Tore Ahlbäck (toim.),
Western Esotericism – Based on Papers Read at the Symposium on Western Esotericism Held at Åbo, Finland, on 15-17 August 2007, 2004–216. Turku: Donner Institute for Research Religious and Cultural History.
- 2013 Katsaus maya-kalenteri 2012 -ilmiön syntyhistoriaan ja taustoihin: maailmanloppu tulee. – *Kajo* 2013, 17(1), 8–15.

Sohlberg, Jussi; Ketola, Kimmo

- 2013 Länsimainen esoteria ja kristillinen kulttuuri – Antila & Laine & Meriläinen (toim.), *Kristinuskon historian tutkimusalat ja metodit* 220–227. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Tøllefsen, Inga Bårdsen; Lewis, James R

- 2013 Gender and Paganism in Census and Survey Data. – *The Pomegranate* 2013; 15 (1-2).

Thejls, Sara Møldrup

- 2010 Erwin Neutsky-Wulff And The Neurological Landscape Of The Sefirot – Huss (toim.), *Kabbalah and Modernity: Interpretations, Transformations, Adaptations* 301–325. Leiden: Brill.
- 2011 Hidden Intercourse: Eros and Sexuality in the History of Western Esotericism. – *International Journal for the Study of New Religions* 2011, 1(2), 295.
- 2011 Secrecy and Concealment: Esotericism in Jewish Thought and Its Philosophical Implications. – *Aries* 2011, 11(1), 103–105.
- 2016 Kabbalah in Sweden. – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 212–217. Leiden: Brill.

Åkerman, Susanna

- 2002 Johannes Bureus' Rosicrucian Papers. *Zeitsprünge* 2002, 6(1–4), 481–95.
- 2002 Alruna Rediviva : Johannes Bureus' Hyperborean theosophy. *Rosenkreuz als europäisches Phänomen im 17. Jahrhundert* 308–332. Amsterdam: In de Pelikaan.

- 2002 Helisaeus Roeslin: the new star, and the Last Judgement. *Rosenkreuz als europäisches Phänomen im 17. Jahrhundert*. Amsterdam: In de Pelikaan.
- 2008 Queen Christina's esoteric interests as a background to her Platonic academies. – Tore Ahlbäck (toim.), *Western Esotericism – Based on Papers Read at the Symposium on Western Esotericism Held at Åbo, Finland, on 15-17 August 2007*, 17–37. Turku: Donner Institute for Research Religious and Cultural History.
- 2013 *Fenixelden: drottning Kristina som alkemist*. Möklinta: Gidlund.
- 2014 Sendivogius in Sweden: Elias Artista and the Fratres roris cocti. – *Aries* 2014, 14(1), 62–72.

Önnerfors, Andreas

- 2011 AHIMAN: A Review of Masonic Culture & Tradition. – *Journal for Research into Freemasonry and Fraternalism* 2011, 2(1), 186.
- 2011 Ordre de la Resemblance: ett bidrag till Nordenflychtforskningen. – *Sjuttonhundratalet* 2011, 226–245.
- 2011 'Död är liv'. Iscensättning av döden i det europeiska 1700-talsfrimureriet. – *Historisk tidskrift* 2011, 3, 459–490.
- 2011 Freemasonry and Civil Society: reform of manners and the Journal für Freymaurer (1784–1786). – Cerman & Krueger & Reynolds (toim.), *Enlightenment In Bohemia: Religion, Morality And Multiculturalism*, 111–128. Oxford: Voltaire Foundation.
- 2015 Illuminism. – Partridge (toim.), *The Occult World 173–181*. New York: Routledge.
- 2015 The Earliest Account of Swedish Freemasonry? Relation Apologique (1738) revisited. – *Ars Quatuor Coronatorum* 2015, 124, 1–34.
- 2016 Unveiling the Copiale manuscript: layers of fraternalism, ritual, and politics in eighteenth-century Germany. – Reyes & Rich (toim.), *Getting the Third Degree: Fraternalism, Freemasonry and History* 155–171. Washington D.C: Wesphalia Press.
- 2016 Freemasonry in Denmark. – Bogdan & Hammer (toim.), *Western Esotericism in Scandinavia* 145–151. Leiden: Brill.

Önnerfors, Andreas; Bogdan, Henrik; Simonsen, Anders; Andersson, Jonas

2006 *Mystiskt brödraskap – mäktigt nätverk: studier i det svenska 1700-talsfrimureriet*. Ugglan: Lunds Universitet.